

Sprawozdanie z działalności

Spółtem

ZA ROK

1946

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI

Spółem

ZA ROK

1946

19

47

ZWIĄZEK GOSPODARCZY SPÓŁDZIELNI R. P.

Cu 12683

ZAKŁADY
GRAFICZNE
„SPOŁEM”
W ŁODZI

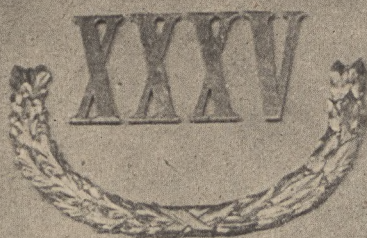
D.-011972

nr 106

4.5.47

Dm/108/05u 205

1911
1946

MOD 1911 R. SPOŁEŃSTWA
BRONI INTERESÓW
SZAREGO CZŁOWIEKA...

P R Z E D M O W A

Kiedy rok temu ukazało się pierwsze nasze sprawozdanie powojenne, daliśmy mu tytuł „Nowe Społem w nowej Polsce“.

Chcieliśmy w ten sposób wyraźnie podkreślić, że w nowych warunkach ustrojowych Polski Ludowej zmieniła się też zasadniczo rola spółdzielczości. Jest to nowa spółdzielczość. Nie różni się ona co do swej istoty od tych zasad, które tworzyła stuletnia tradycja walki spółdzielczości o wyzwolenie robotników i chłopów spod przemo-
cy kapitału.

Ta nowa spółdzielczość różni się jednak zasadniczo swą funkcją w nowym ustroju gospodarczym Polski od tej roli, jaką spełniała spółdzielczość przed wojną. Jeśli w roku 1945 nowe funkcje zaledwie zarysowywały się, to rok 1946 przyniósł już poważną ich krystalizację.

Ta krystalizacja jest tym wyraźniejsza, im jaśniej rysuje się polski model gospodarczy. Rok 1945 był rokiem wielkiej reformy wsi polskiej. Chłopi doczekali się sprawiedliwości i otrzymali swoją ziemię.

Rok 1946 zatwierdził formalnym aktem styczniowej uchwały K.R.N. wielką reformę na odcinku przemysłu. Przemysł stał się własnością całego narodu bądź to na drodze upaństwowienia, bądź też uspołdzielczenia. Robotnicy przestali być najemnikami bezdusznego kapitału. Te dwa historyczne akty wyznaczyły w konsekwencji funkcje spółdzielczości:

1. Nowa wieś polska sprawiedliwie obdzielona ziemią uzyskała warunki, w których może wreszcie kusić się o realizację wielkiego planu dźwigania się ku dobrobytowi i kulturze.

Rozproszone siły na wsi mają organizacyjnie scalić organizacja zawodowa i ruch spółdzielczy. Planowanie

i realizowanie planu na wsi tak w odniesieniu do produkcji rolnej i przemysłu rolnego jak i do organizacji skupu, przetwórstwa i zbytu produktów rolnych oraz zaopatrzenia wsi w artykuły przemysłowe ma się dokonywać w formach spółdzielczych we współdziałaniu z organizacją zawodową chłopów, którą jest Związek Samopomocy Chłopskiej.

2. Spółdzielczość obejmująca jednym ramieniem wieś staje się równocześnie tą organizacją, która w oparciu o wielką bazę produkcyjną wsi może zapewnić miastu, w szczególności robotnikowi, artykuły spożywcze po cenie słusznej, nie obciążonej nadmiernymi ogniwami pośrednictwa względnie spekulacji.

3. Obie wymienione funkcje wiążą ją ściśle z przemysłem. Z jednej strony spółdzielczość staje się ramieniem przemysłu państwowego na wieś, dostarczając chłopu potrzebnych mu środków produkcji, z drugiej zaś strony spółdzielczość otrzymuje pod własny zarząd przemysł spożywczy, który wyłącznie służy potrzebom spożywców zorganizowanych w spółdzielniach.

Tak określona rola spółdzielczości coraz silniej zarysowywała się w roku 1946. „Społem“ jako zjednoczona centrala gospodarcza wsi i miasta doszła w marcu do porozumienia ze Związkiem Samopomocy Chłopskiej. Zrzeszenie Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej uległo likwidacji jako oddzielna centrala spółdzielcza, a utworzyło nowy wydział w „Społem“ pod nazwą: Wydział Przemysłowo-Rolny. Przy wspólnym warsztacie pracy odpadło wiele wzajemnych uprzedzeń i fałszywych nieporozumień. Jasne się stało, że bez ścisłego współdziałania organizacji zawodowej chłopów i organizacji gospodarczej chłopów, jaką jest spółdzielczość — nie może być mowy w obecnych warunkach ani o rzetelnym planowaniu na wsi, ani o realizacji planu dźwignia wsi polskiej.

Drugim zewnętrznym aktem 1946 r. ustalającym naszą rolę — to przekazanie w administrację Związkowi „Społem“ w czerwcu Państwowego Zjednoczenia Młyńsko-Piekarnianego. Jest to pierwszy etap realizacji w stosunku do nas ustawy o unarodowieniu przemysłu. Państwo przede wszystkim przekazało nam młynarstwo, wycho-

dząc z założenia, że mąka, jako artykuł pierwszego spoży-
cia, winna być ujęta jak najszybciej w sprawny aparat tak
pod względem technicznym, jak i handlowym. Biorąc
jeszcze pod uwagę młyny, które już były pod zarządem
„Społem“ oraz terenowych spółdzielni wiejskich — spół-
dzielczość bierze na siebie odpowiedzialność za umiejętnie
rozwiązanie problemu mąki i chleba w skali ogólnopań-
stwowej.

Rok 1946 stał również pod znakiem przygotowania
pierwszego Narodowego Planu Gospodarczego. Uchwała
K.R.N. z dnia 21 września 1946 r. w sprawie Planu Odbu-
dowy Gospodarczej jest więc trzecim aktem ubiegłego
roku, który pogłębił krystalizację funkcji ruchu spółdziel-
czego. Przygotowywanie tego planu pozwoliło z jednej
strony na ustalenie miejsca spółdzielczości w nowym ustro-
ju, z drugiej zaś strony wykształciło metody planowania
obowiązujące w ruchu spółdzielczym. Z całym naciskiem
należy to podkreślić, że plan ten włączając spółdzielczość
do całości gospodarki narodowej, a tym samym przery-
wając jej przedwojenną izolację, równocześnie nie prze-
kreślił istoty naszego ruchu, w szczególności jego samo-
rządności.

Tyle o owych zasadniczych aktach, które krystalizo-
wały w roku 1946 naszą nową rolę, rolę nowego „Społem“.

*

*

*

Do tej funkcji trzeba było dostosowywać budowę
Związku. Struktura „Społem“ 1945 r. uwzględniała trzy
czynniki. W pierwszym rzędzie musieliśmy zwrócić uwagę
na historyczny rozwój spółdzielczości polskiej zjednoczonej
w nowym „Społem“. Po wtóre należało liczyć się z zada-
niami wyznaczonymi nam przez Państwo bądź to na od-
cinku świadczeń rzeczowych, bądź też rozdziału artyku-
łów reglamentowanych. Wreszcie trzeba było uwzględnić
ówczesne warunki komunikacyjne i anarchiczność rynku.
Rok 1946 posunął nas w kierunku normalizacji ogólnego
życia gospodarczego. Zakończenie akcji świadczeń rze-
czowych i ograniczenie działalności reglamentowanej po-

zwoliło nam skierować się na działalność wolnohandlową. W ślad za tym musiały pójść zmiany organizacyjne. Cały nasz rozwój organizacyjny w roku 1946 charakteryzuje pogłębianie procesu specjalizacji (branżowości). W roku 1946 zmieniło się pojęcie okręgu „Społem“. Z wielkiej wielobranżowej jednostki wojewódzkiej powstały samodzielne oddzielne oddziały branżowe, a dotychczasowe kierownictwo okręgu zostało przekształcone na delegaturę Zarządu, nadzorującą i koordynującą działalność wszystkich placówek na obszarze województwa. Na tym jednak proces nie został zakończony. Utworzone w połowie roku tzw. okręgowe oddziały spożywcze ujawniły szybko tendencje w kierunku dalszego specjalizowania się i utworzono poza nimi odrębne oddziały włókiennicze oraz papiernicze.

Na szczęblu Centrali proces ten postępował analogicznie. Młynarstwo wydzieliło się jako poważny człon ogólnego wydziału produkcji. Obrót zbożem i przetworami zbożowymi został wydzielony z wydziałów rolniczego i spożywczego i powołano specjalny odrębny wydział dla tego zagadnienia. Ta zdrowa tendencja w kierunku specjalizacji jest w dalszym ciągu żywa. Jest ona tak silna, że łamie wszelkie tradycyjne szablony i wzory organizacyjne przedwojennej spółdzielczości.

*

*

*

Działalność Związku w roku 1946 oparta była na prawie wykończonej sieci organizacyjnej, podczas gdy rok 1945 był okresem gwałtownego budowania potężnego aparatu. Stąd też wyniki działalności wyrażone w obrotach wykazują dziesięciokrotnąwyżkę. Jeśli bowiem w roku 1945 obroty „Społem“ wynosiły z górą 6,2 miliardów złotych, to w roku 1946 zamknęliśmy je sumą blisko 64,8 miliardów złotych. Licząc w złotych przedwojennych — w 1945 roku obrót wynosił 816 milionów zł, zaś w 1946 r. podwoił się do 1.730 mil. zł wobec 263 mil. obrotu wszystkich spółdzielczych central gospodarczych w 1937 r. Na podkreślenie zasługuje fakt, że obroty wolnorynkowe w roku 1946 stanowiły 50,6 miliardów, a w roku 1945 zaledwie 2,3 miliardów.

da. Według wartości przedwojennej wynosiły te obroty w roku 1945 — 34 miliony zł, a w 1946 r. — 484 mil. zł.

Dużą rolę w tych obrotach odegrały z jednej strony tzw. akcja „Przemysł dla wsi“, w której „Społem“ było głównym dystrybutorem, z drugiej zaś strony fakt wzięcia przez „Społem“ hurtu artykułów monopolowych. W konsekwencji staliśmy się trzecią wg kolejności obrotów hurtownią spółdzielczą w Europie. Ustępujemy jedynie Związkowi Radzieckiemu i Wielkiej Brytanii. Temu rozwojowi ilościowemu odpowiada również poprawa w odniesieniu do tzw. szlachetności obrotów.

W pierwszym kwartale obroty ze spółdzielniami stanowiły 39,1%, a w ostatnim kwartale 54,4%. Troska o najlepsze wywiązanie się z naszej roli gospodarczej w stosunku do zrzeszonych spółdzielni coraz głębiej przenika do młodego aparatu organizacyjnego, stworzonego w roku 1945, a dziś liczącego już 36.000 pracowników. Intensywna działalność szkoleniowa nie ogranicza się do doszkalania fachowego naszych pracowników, lecz również zmierza do pogłębienia ideowego.

* * *

Spółdzielczość bowiem, a więc i „Społem“ — to nie jest tylko aparat gospodarczy. To jest żywy ruch społeczny. Tajemnicą atrakcyjności ruchu spółdzielczego jest właśnie ten fakt, że spółdzielnia jest nie tylko przedsiębiorstwem, ale zrzeszeniem osób dążących do wspólnego ideału społecznego.

Kadra przedwojennych działaczy i pracowników była za szczupłą, by opanować wielkie nowe zadania. Czynimy więc intensywne starania, by świadomość społeczna naszych działaczy i pracowników coraz to pogłębiała się. Temu służą nasze wydawnictwa, akcja szkolenia, między innymi w tym celu powołaliśmy kilkuset instruktorów spółdzielni.

W roku 1946 święciliśmy 35-lecie istnienia „Społem“. Jubileusz ten obchodzony w Dniu Spółdzielczości był również manifestacją rocznicy powołania wielkiego ruchu społeczno-gospodarczego.

Wreszcie nasz żywy udział we wszystkich głównych przejawach życia narodowego wskazuje stale na charakter naszej instytucji. Jasne i niedwuznaczne wypowiedzenie się za głosowaniem, trzy razy „tak“ w referendum ludowym, a dalej wielki apel spółdzielców w akcji wyborczej na rzecz Bloku Stronnictw Demokratycznych, zgromadzając ponad 120.000 osób na przeszło 200 większych zgromadzeniach przedwyborczych — to zewnętrzne tego dowody, że spółdzielczość obok partii politycznych i związków zawodowych jest trzecim łożyskiem tego samego potężnego ruchu wyzwolenieckiego mas, który walczy zwycięsko o utrwalenie i pogłębienie zdobyczy demokracji w Polsce. Nie jesteśmy — nie chcemy być odgórną i centralistycznie zbudowaną centralą gospodarczą. Stąd też naszą głęboką troską jest pełna odbudowa samorządu spółdzielczego, który wiąże nas bezpośrednio z milionami użytkowników spółdzielczego aparatu gospodarczego.

Z myślą też o tych setkach tysięcy działaczy spółdzielczych oraz z myślą o tych tysiącach działaczy politycznych i zawodowych, będących przyjaciółmi naszego ruchu — obrazujemy w tym wydawnictwie dorobek naszej pracy. Pragniemy przedstawić szerokiej opinii robotników, chłopów i pracowników umysłowych wyniki naszej działalności w roku 1946. Wydawnictwo to jest jednym z ogniw, które nas wzajemnie przybliży i zapozna z całoroczną działalnością gospodarczą, organizacyjną i ideową naszej instytucji.

ZARZĄD „SPOŁEM“
Związku Gospodarczego Spółdzielni R. P.

Warszawa, w marcu 1947 r.

Struktura organizacyjna „Społem“

1. Centralizm czy federalizm?

Po decyzji Kongresu Lubelskiego w 1944 r., jednoczącej w ramach nowego Związku Gospodarczego „Społem“ wszystkie dotychczasowe Centralne Gospodarcze, zagadnieniem niezmiernej doniosłości była sprawa struktury tego nowego organizmu. Dwie stare koncepcje **centralizmu i federalizmu** miały swych zwolenników i przeciwników. Centralizm pozwalał na jednolitość planowania i sprężystość działania, podporządkowywał jednej centralnej dyspozycji wszystkie organy instytucji, nie zezwalał na jakiegokolwiek dążenia odśrodkowe. Federalizm więcej odpowiadał duchowi spółdzielczemu, zezwalał na większą elastyczność działania, rozkładał odpowiedzialność decyzji na szereg ludzi i ogniw, umożliwiał specjalizację.

Jednak obie koncepcje, jak wszelkie skrajne koncepcje, poza powyższymi zaletami posiadały i wady. Federalizmu obawiano się z uwagi na nurtujące jeszcze w ruchu spółdzielczym tendencje odśrodkowe. Centralizm brutalnie podporządkowujący wszystko jednemu ośrodkowi dyspozycji mógłby w zetknięciu z życiem nie zdać w naszych warunkach egzaminu.

Jak zawsze w takich wypadkach należało szukać rozwiązania pośredniego. To pośrednie rozwiązanie znalezione zostało przez umiejętną **decentralizację i dekoncentrację** szeregu czynności.

Decentralizacja w „Społem“ znalazła swe zastosowanie w tym, że poza Centralą, z której płyną tylko ogólne dyspozycje i kontrola, działalność gospodarcza zdecentralizowana jest na ponad 600 placówek terenowych.

Zastosowanie zasady dekoncentracji spowodowało, że poszczególne wydziały branżowe wraz z podległymi im placów-

kami posiadają dużą sumę kompetencji i jedynie najważniejsze sprawy skoncentrowane są w ramach Wydziału Głównego.

Zastosowanie zasad decentralizacji i dekoncentracji równocześnie powodowało konieczność wzajemnego ustalenia kompetencji poszczególnych komórek — które komórki którym podporządkować służbowo lub funkcyjnie, a w szczególności, jaki zakres kompetencji pozostawić delegatom Zarządu na Okręg w stosunku do placówek powiązanych służbowo i funkcyjnie z wydziałami branżowymi Centrali. To było zadanie najtrudniejsze. Życie ostatnich dwóch lat doprowadziło do wykrystalizowania tych wzajemnych więzów zależności, stwarzając załączony na str. 16 schemat organizacyjny „Społem“.

W tak przedstawionym wykresie „Społem“ szczególna rola przypada z jednej strony Centrali, z drugiej strony Wydziałowi Głównemu i podlegającym mu komórkom. Centrala jest źródłem dyspozycji, planowania i kontroli. Na jej czele stoi Zarząd, składający się z 12 członków:

Żerkowski Jan, prezes.

Wiceprezesi:

Piotrowski Teodor,

Niemiec Józef,

Fedecki Stanisław,

Domański Jan.

Lenk Leonard, sekretarz Prezydium Zarządu.

Członkowie Zarządu:

Fischer Jan,

Gałęza Bolesław,

Jasiński Józef,

Kaczocha Aleksander,

Kusto Franciszek,

Przybyliński Adam.

Pomocnymi Zarządowi w pracach kierowniczych i kontroli są Pełnomocnicy Związku:

w Wydziale Głównym: Dominko Józef, Gibuła Tadeusz, Marszałek Leon, Niczman Marian, Rapacki Adam, Tomulewicz Michał, Weralski Marian;

Posiedzenie Prezydium Zarządu

Siedzą od lewej: czł. zarz. A. Przybyliński, Wiceprezes J. Niemiec, Pełnomocnik J. Dominko, Prezes J. Żerkowski, Wiceprezes T. Piotrowski, Wiceprezes J. Domański, Wiceprezes St. Fedecki

Siedzą od lewej: Wiceprezes T. Piotrowski, Wiceprezes J. Domański, Wiceprezes St. Fedecki, Pełnomocnik L. Marszałek, Pełnomocnik St. Sidowski, P. Kaltenberg, Pełnomocnik M. Niczman, Pełnomocnik M. Weralski, sekretarz prezydium Zarządu L. Lenk, czł. zarz. A. Przybyliński

w Wydziale Spożywczym: Sidowski Stanisław, Stawiarski Lucjan, Zawadzki Bolesław;

w Wydziale Rolniczym: Otawski Henryk, Pszczółkowski Teofil, Sliwiński Władysław, Wachowiak Stanisław;

w Wydziale Mleczarsko-Jajczarskim: Epsztein Tadeusz, Ilczuk Tadeusz, Majer Franciszek;

w Wydziale Produkcji: Bilewicz Tadeusz, Drabarek Alfred, Dragan Władysław, Konopa Edward, Łągwiński Franciszek, Nijak Julian, Ziemiański Michał, Ziółkowski Zbigniew;

w Wydziale Przemysłowo-Rolnym: Kokoszkiewicz Mieczysław, Senyca Jan;

w Wydziale Handlu Zagranicznego: Zieleniewski Jan.

Wydział Główny i podległe mu bezpośrednio placówki, a w szczególności Delegatury Zarządu na Okręg, są czynnikami koordynacji całej pracy „Społem”. Wszystkie zagadnienia wspólne dla całego „Społem” jak: finanse, sprawy personalne itd. ogniskują się w pionie Wydziału Głównego.

2. Pionowa budowa „Społem”

Poszczególne wydziały branżowe powstały w „Społem” w wyniku konieczności życiowych. Pierwszy podział oparty był o dawne Związki Gospodarcze, które weszły w skład nowego Związku „Społem”, a więc Wydział Spożywczy odpowiadał działalności dawnego „Społem” Związku Spożywców, Wydział Rolniczy — dawnym Centralom Rolniczym itd.

W miarę rozwoju działalności gospodarczej życie wysuwało nowe potrzeby, tak że koniec 1946 r. zastał nas przy 7 wydziałach branżowych. Z jednej strony istnieją 4 wydziały związane z wsią, nad którymi jako czynnik koordynacyjny funkcjonuje Komisja Wiejska. Są to wydziały: Rolniczy, Zbożowy i Przetworów Zbożowych, Mleczarsko-Jajczarski, Przemysłowo-Rolny; z drugiej strony posiadamy wydziały: Spożywczy, Produkcji i Handlu Zagranicznego.

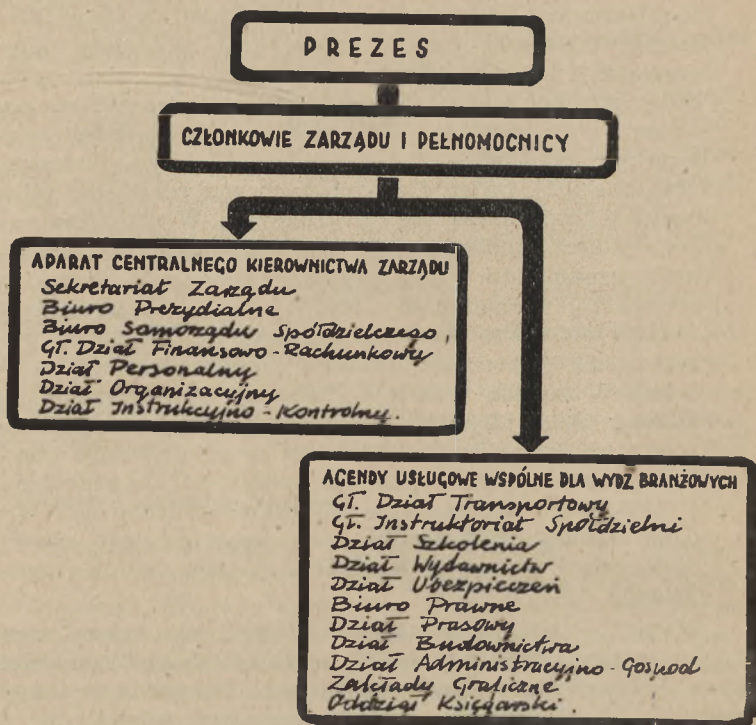
Czym zajmują się powyższe Wydziały?

Wydział Rolniczy skupuje poprzez aparat spółdzielni rolniczych ziemiopłody oraz dostarcza rolnikom za pośrednictwem tego samego aparatu tego wszystkiego, co im jest w produkcji potrzebne (maszyny, narzędzia rol-

nicze, nawozy sztuczne, nasiona itd.). Wydział **Zbożowy i Przetworów Zbożowych** koncentruje w swym ręku skup zboża oraz handel przetworami zbożowymi. Wydział **Mleczarsko-Jajczarski** skupuje poprzez sieć spółdzielni mleczarskich i zbiornic jajczarskich masło, sery, jaja, miód, drób itd. oraz zaopatruje spółdzielnie mleczarskie w potrzebne im urządzenia. Wydział **Przemysłowo-Rolny** opiekuje się spółdzielczym przemysłem rolniczym (browary, gorzelnie itd.), będąc dla odnośnych spółdzielni nie tylko centralą gospodarczą, ale i instrukcyjną. Wydział **Spożywczy** dostarcza spółdzielniom typu konsumcyjnego wszystkich przedmiotów potrzebnych do konsumcji (artykuły spożywcze, włókiennicze, wyroby papiernicze, szklane itd.). Wydział **Produkcji** kieruje około stu zakładami wytwórczymi, jest wielką centralą produkcyjną spółdzielczości. W ramach Wydziału Produkcji wyodrębniony jest Główny Dział Młynarski, któremu podlegają młyny, zarówno te, które były dotychczas w administracji „Społem“, jak i te, które przejęte zostały po zlikwidowaniu Państwowego Zjednoczenia Młyńsko-Piekarnianego. Wydział **Handlu Zagranicznego**, jak wskazuje jego nazwa, zajmuje się wywozem i przywozem towarów do i z zagranicy.

Mimo tak wielkiego zakresu działania nie należy zapominać, że poza „Społem“ istnieje szereg drobnych samodzielnych spółdzielczych central branżowych. Wszystkie te jednak centrale łącznie nie stanowią gospodarczo więcej, niż $\frac{1}{10}$ część „Społem“. Nie wszystkie przeto zagadnienia gospodarcze, mimo dokonanej w 1944 r. w Lublinie unifikacji, skoncentrowane są w „Społem“. W szczególności Centrala Gospodarcza Spółdzielni Ogrodniczych w Łodzi, zrzeszająca ponad 50 spółdzielni ogrodniczo-warzywniczych, zajmuje się zbytem owoców, warzyw, miodu, ziół, jagód leśnych i grzybów. Rolnicza Centrala Mięsna w Warszawie, funkcjonująca jako spółka z ogr. odpowiedzialnością, w której Związek „Społem“ jest udziałowcem, obsługuje terenowe spółdzielnie zbytu żywca. Centrala Gospodarcza Pracy Wytwórczej w Warszawie zrzesza 200 spółdzielni chałupniczych i rzemieślniczych w przemyśle włókienniczo-konfekcyjnym, drzewnym, skórzanym i metalowo-elektrotechnicznym. Centrala Gospodarcza Spół-

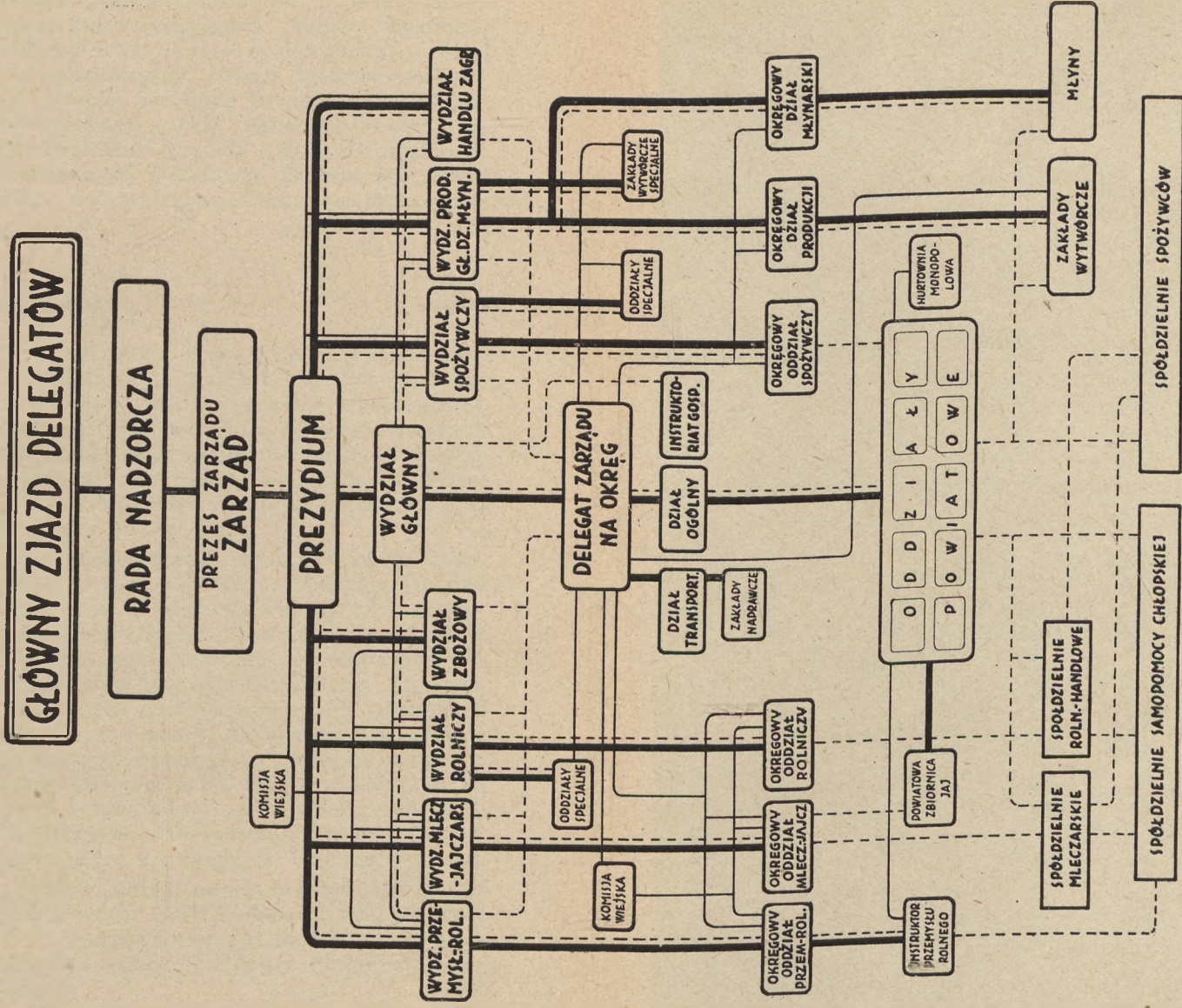
BUDOWA WYDZIAŁU GŁÓWNEGO

dzielni Spedycyjno-Przewozowych w Warszawie zrzesza 70 spółdzielni transportowych. Wreszcie pomijając szereg drobniejszych central należy wymienić Społeczne Przedsiębiorstwo Budowlane, zrzeszające spółdzielnie o charakterze budowlanym.

Poza wydziałami branżowymi istnieje **Wydział Główny**, który, jak zaznaczono powyżej, koordynuje pracę wydziałów branżowych. W ramach Wydziału Głównego rozróżnić można komórki dwojakiego rodzaju: jedno z nich to te, które stanowią aparat dla centralnego kierownictwa Związku (Prezes, Prezydium Zarządu), drugie — to te, które stanowią jedynie agendy wspólne o charakterze usługowym dla wszystkich

ORGANIZACJA WEWNĘTRZNA Spółdem
ZWIĄZKU GOSPODARCZEGO SPÓŁDZIELNI R. P.

LEGENDA

Zależność służbowa

„ Funkcyjna

Nadzór i koordynacja.

Wydziałów. W ramach pierwszych komórek wymienić należy Sekretariat Zarządu, Biuro Prezydialne, Biuro Samorządu Spółdzielczego, Główny Dział Finansowo-Rachunkowy, Dział Personalny, Dział Organizacyjny, Dział Instrukcyjno-Kontrolny. W drugiej grupie znajdują się takie komórki jak: Główny Dział Transportowy, Dział Szkolenia, Główny Instruktoriat Spółdzielni, Biuro Prawne, Dział Ubezpieczeń, Dział Wydawnictw, Zakłady Graficzne, Oddział Księgarski, Dział Prasowy, Dział Budownictwa i Dział Administracyjno-Gospodarczy.

3. Sieć terenowa „Społem“

Organizacja placówek terenowych „Społem“ wynika z konieczności dostosowania się do podziału administracyjnego państwa w okresie budowy naszego aparatu organizacyjnego, kiedy aparat ten wykonać musiał szereg zadań zleconych przez Państwo i wskutek tego pozostawać stale w ścisłym kontakcie z władzami administracyjnymi. Zasadniczo przeto posiadamy placówki działające na terenie województwa oraz placówki działające na terenie powiatu.

Na terenie województwa przedłużeniem Wydziału Głównego jest **Delegatura Zarządu na Okręg**. Podobnie jak całe państwo podzielone jest na 14 województw, tak samo i terytorialny zakres działalności „Społem“ podzielony został na 14 Okręgów, pokrywających się z granicami poszczególnych województw. Na czele każdego Okręgu stoi Delegat Zarządu, biuro zaś jego, posiadające wspólne agendy dla wszystkich placówek branżowych, nosi nazwę Delegatury Zarządu na Okręg. Delegatowi Zarządu bezpośrednio podlegają wszystkie Oddziały Powiatowe i Składnice, natomiast w stosunku do placówek specjalnych i branżowych posiada on prawo nadzoru i koordynacji (Okręgom i Delegaturom Zarządu poświęcony jest szczegółowo jeden z następnych rozdziałów pracy).

Na szczeblu Okręgu istnieje szereg branżowych oddziałów i działów, podlegających bezpośrednio wydziałom branżowym w Centrali. Te branżowe placówki zasięgiem swej działalności obejmują teren swego województwa. Posiadamy przeto na szczeblu Okręgu:

- 14 Okręgowych Oddziałów Spożywczych,
- 14 Okręgowych Oddziałów Rolniczych,
- 14 Okręgowych Oddziałów Mleczarsko-Jajczarskich,
- 14 Okręgowych Działów Produkcji,
- 14 Okręgowych Działów Młynarskich,
- 14 Okręgowych Oddziałów Przemysłowo-Rolnych.

W najbliższym czasie powstanie również 14 Okręgowych Oddziałów Zbożowych. W niektórych okręgach „Społem“ posiada wyodrębnione z Okręgowego Oddziału Spożywczego Oddziały: Włókiennicze i Oddziały Materiałów Piśmiennych. Na koniec 1946 r. takich Oddziałów Włókienniczych i Papierniczych było po 6. Ponadto jako oddziały specjalne istniały w Katowicach: Oddział Węglowy, Oddział Żelaza i Oddział Artykułów Chemicznych i Budowlanych.

Na szczelbu powiatu zasadniczo działa placówka handlowa nosząca nazwę **Oddziału Powiatowego lub Składnicy**. Wprawdzie istnieją powiaty, na terenie których nie ma Oddziału lub Składnicy „Społem“ oraz są takie, w których istnieją dwie placówki, ale są to wypadki wyjątkowe, zasadniczo bowiem teren działalności Oddziału pokrywa się z terenem powiatu. Działalność Oddziału Powiatowego polega na prowadzeniu hurtowni artykułów konsumcyjnych i zasadniczo funkcynie wiąże się ona najściślej z działalnością Wydziału Spożywczego, jednak tendencje rozwojowe idą w kierunku coraz to silniejszego powiązania funkcyjnego Oddziału Powiatowego również z pozostałymi wydziałami branżowymi. Przy Oddziałach Powiatowych przewidziani są instruktorzy przemysłowo-rolni, podlegli funkcynie Wydziałowi Przemysłowo-Rolnemu. Przy szeregu Oddziałów funkcjonują powiatowe zbiornice jajczarskie, związane funkcynie z Wydziałem Mleczarsko-Jajczarskim. Należy wreszcie wspomnieć, że szereg Oddziałów stanowi jednocześnie hurtownie wyrobów monopolowych, a w szczególności: spirytusowego, tytoniowego i solnego.

Umieszczona na str. 20 mapka obrazuje rozmieszczenie placówek handlowych „Społem“.

Poza powyższą siecią placówek handlowych „Społem“ posiada bardzo rozgałęzioną sieć własnych **zakładów przemysłowych**. Poniższa mapka obrazuje rozmieszczenie terytorialne

placówek przemysłowych „Społem” w roku 1946. „Społem” posiada ponadto 102 zakłady podlegające Głównemu Działowi

ZAKŁADY WYTWÓRCZE

Społem

(bez młynów)

PLACÓWKI HANDLOWE

spotem

- ★ DELEGATURY ZARZĄDU I OKRĘGOWE ODDZ. BRANŻOWE
- ODDZIAŁY POWIATOWE I SKŁADNICE
- I ODDZIAŁ PAPIERNICZY I MAT. PIŚMIENNICH
- II " WŁÓKIENNICZY
- III " WĘGLOWY
- IV " CHEMICZNO BUDOWLANY
- V " ŻELAZA
- VI " PRZEŁADUNKÓW MORSKICH

Młynarskiemu, nie licząc młynów przejmowanych w 1947 roku od Państwowego Zjednoczenia Młyńsko-Piekarnianego.

4. Ewolucja organizacyjna na przestrzeni 1946 r.

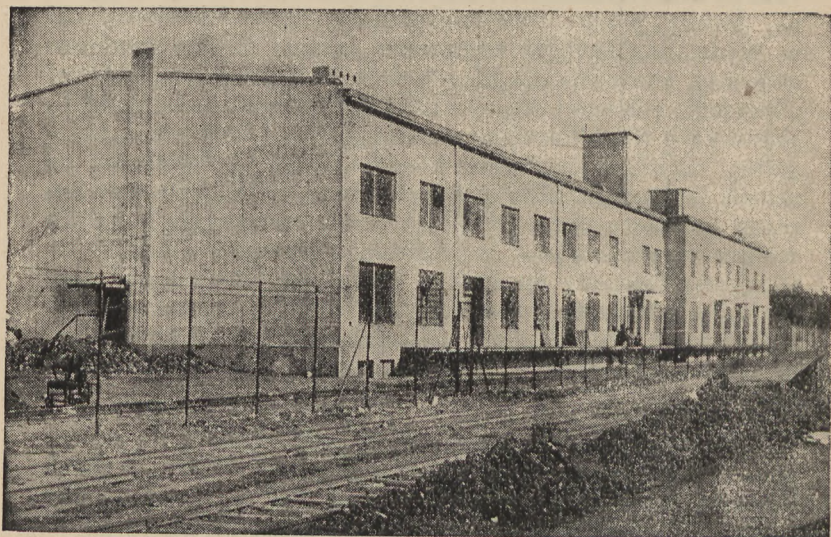
Powyżej opisany stan przedstawia nam obraz na dzień 31 grudnia 1946 r. — jednak w ciągu 1946 r. nie staliśmy w miejscu. Rok 1946 zaznaczył się na odcinku organizacyjnym szeregiem poważnych zmian. Punktem wyjścia tych zmian była **Uchwała Rady Nadzorczej z dnia 5 kwietnia 1946 r.**, która usankcjonowała dwie kapitalne zasady — z jednej strony piony branżowe zostały usamodzielnione, zaś w Wydziale Głównym zachowano jedynie najniezbędniejsze elementy, konieczne dla koordynacji całej pracy gospodarczej „Społem“, z drugiej strony uznano Delegaturę Zarządu za placówkę o charakterze administracyjnym i usunięto z Delegatury wszelkie czynności handlowe. W szczególności na skutek tej decyzji zostają zlikwidowane w Delegaturach Zarządu istniejące tam dotychczas działy spożywcze, a na ich miejsce zorganizowano w oparciu o istniejące Oddziały — Okręgowe Oddziały Spożywcze, które stały się wskutek tego nie tylko oddziałami powiatowymi w swoich powiatach, zaopatrującymi spółdzielnie w powiecie, ale również hurtowniami dla wszystkich oddziałów powiatowych na terenie swego Okręgu.

Na przestrzeni 1946 r. zorganizowany został na skutek porozumienia ze Związkiem Samopomocy Chłopskiej **Wydział Przemysłowo-Rolny**, który od czerwca 1946 r. przejął agendy dawnego Zrzeszenia Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej.

W związku z koniecznością przygotowania się do przejęcia młynów, podlegających Państwowemu Zjednoczeniu Przemysłu Młyńsko-Piekarnianego, w ramach Wydziału Produkcji wyodrębniony został jako samodzielny dział — **Główny Dział Młynarski**.

Wreszcie, decyzją Rady Nadzorczej, powołany zostaje począwszy od dnia 1 stycznia 1947 r. **Wydział Zbożowy i Przetworów Zbożowych**.

Z innych zmian organizacyjnych należy wspomnieć o akcji organizacyjnej Hurtowni Wyrobów P.M.S. i P.M.T. w oddziałach powiatowych, o zorganizowaniu w ramach Głównego Działu Transportowego Działu Spedycji Międzynarodowej, o akcji organizacyjnej oddziałów specjalnych, a w szczególności oddziałów włókienniczych i papierniczych, przy czym tendencje zmierzają do utworzenia w każdym województwie takiego oddziału.

Magazyny Oddziału „Społem” w Łodzi

Nie trzeba oczywiście sądzić, że rok 1946 zakończył ewolucję organizacyjną „Społem”, przeciwnie rok 1947 przyniesie z pewnością szereg dalszych przeobrażeń organizacyjnych wysuniętych przez życie.

Poniższa tabelka przedstawia rozwój sieci „Społem” i ilości pracowników na przestrzeni 1946 r.

	1. I 1946	31. III 1946	30. VI 1946	30. IX 1946	31. XII 1946
Ilość Wydz. i Gł. Dział. w Centrali	8	8	9	10	11
Ilość Deleg. Zarz.	14	14	14	14	14
Ilość Okr. Oddz. i Działów . . .	70	70	84	84	84
Ilość plac. specj. .	7	8	12	17	28
Ilość Oddz. pow. i składnic . . .	240	250	254	272	284
Ilość fabryk i młyn.	182	184	182	172	174
Ilość pracowników	22.148	25.104	28.390	33.362	36.467

Samorząd „Społem“

Spółdzielczość jest ruchem zarówno gospodarczym jak i ideowym. Elementy gospodarcze mają swoje racje istnienia na tle zasady, że celem naszego działania jest służba społeczeństwu. Stąd konsekwencja, że **nie jesteśmy zbiurokratyzowanym mechanizmem, lecz żywym i dynamicznym organizmem**, podbudowanym społecznie przez wielką rzeszę członków, których siły twórcze, inicjatywa, zdolność zbiorowego pokonywania trudności mogą być i są wyzyskane dla takiego ukształtowania się stosunków, by spółdzielczość stała się w Polsce ruchem masowym pracujących wsi i miast. Ruchem przez te masy społeczne kontrolowanym i z nich czerpiącym nakazy, wytyczające drogi rozwojowe na przyszłość.

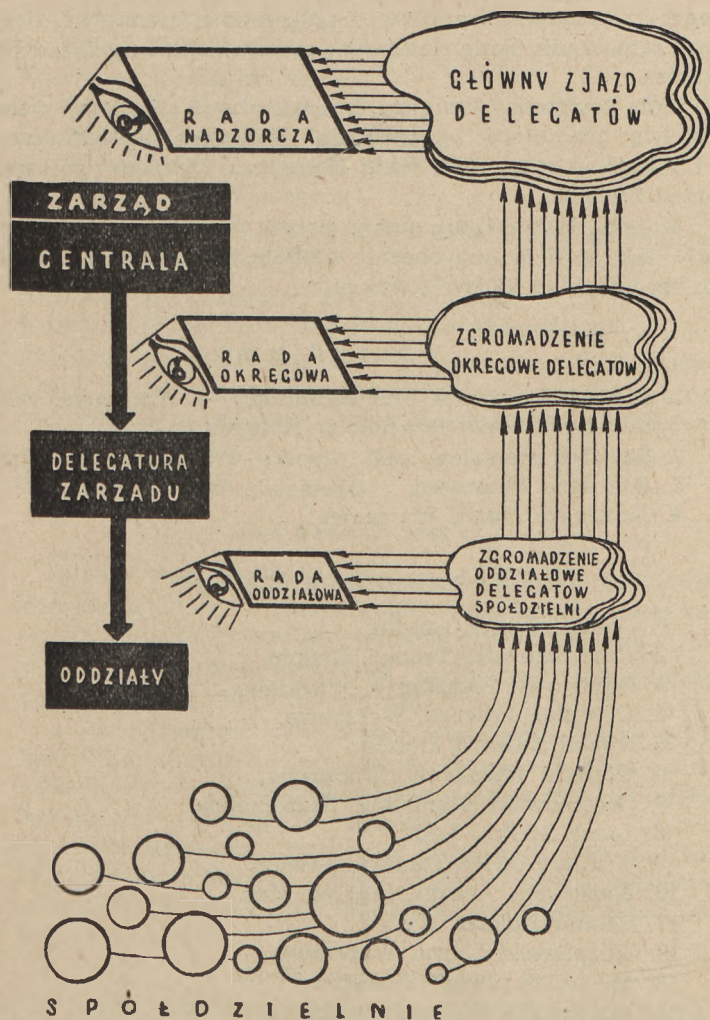
W ruchu spółdzielczym, stawiającym na człowieka i jego wartości, stwarzającym szerokie ramy dla współpracy i kontroli, zasadę kontroli społecznej realizujemy przez samorząd spółdzielczy. Samorządowość ta przejawia się zarówno w spółdzielni, jak i w związkach spółdzielni na szczeblu oddziału (powiatu), okręgu (województwa) i centrali. Na każdym z tych szczebli w drodze demokratycznych wyborów na oddziałowych i okręgowych zgromadzeniach oraz na Głównym Zjeździe Delegatów wyłoniony zostaje zespół ludzki, którego zadaniem jest sprawowanie funkcji nadzoru i kontroli oraz współpracy z daną placówką dla realizacji haseł powszechności ruchu spółdzielczego.

Zakres zainteresowań poszczególnych ogniw samorządu w „Społem“ omówimy poniżej, ograniczając się na tym miejscu do stwierdzenia doniosłości roli czynnika społecznego w pracy spółdzielczej.

W „Społem“ działa 3-stopniowy samorząd wewnętrzny, a mianowicie:

- rada nadzorczą w centrali,
- rada okręgu w okręgu,
- rada oddziału w oddziale.

SZEMAT „SPOŁEM” JAKO SPÓŁDZIELNI

1. Rada Nadzorcza

Najwyższym czynnikiem samorządu „Społem” jest Rada Nadzorcza przy Centrali „Społem”, pracująca poprzez komisje branżowe i pionami branżowymi połączona z terenowymi ogniwami samorządu. Radę Nadzorczą powołuje Główny Zjazd Delegatów.

Rada Nadzorcza Związku Gospodarczego „Społem” wznowiła swą działalność od zwołania Kongresu Spółdzielczego w Lublinie w roku 1944. Rada Nadzorcza „Społem” powołuje Zarząd Związku.

W roku 1946 dokooptowano szereg nowych członków do Rady tak, że liczy ona obecnie zgodnie ze statutem 30 osób. Oto obecny skład Rady Nadzorczej:

Prezydium

1. Bieniek Stanisław, przewodniczący — Warszawa, wice-minister Rolnictwa i Reform Rolnych,
2. Szwalbe Stanisław, zast. przew.—wicemarszałek Sejmu,
3. Rak Jan, Warszawa,
4. Kuzańska Maria, Warszawa.

Członkowie Rady

1. Chadał Paweł, Lublin,
2. Czartoszewski Teodor, Radom,
3. Dąbrowski Konstanty, Warszawa,
4. Droźniak Edward, Warszawa,
5. Dubiel Edward, Lublin,
6. Godecki Stanisław, Warszawa,
7. Gołębiowski Stanisław, Staroźrebcze,
8. Ignar Stefan, Łódź,
9. Kazimierowicz Tomasz, Łowicz,
10. Kozłowski Antoni, Ostrów Maz.
11. Kumor Łukasz, Kielce,
12. Kurpiewski Karol, Warszawa,
13. Machalica Józef, Jarosław,
14. Malczyński Wiktor, Warszawa,
15. Motyka Lucjan, Warszawa,

16. Ochab Edward, Katowice,
17. Orłowski Stanisław, Lublin,
18. Rudnicki Stanisław, Warszawa,
19. Siwiński Bronisław, Łódź,
20. Skąlecki Henryk, Łódź,
21. Sokół Bolesław, Warszawa,
22. Święcicka Janina, Łódź,
23. Tymiński Józef, Czyżew,
24. Wawrzyński Józef, Sandomierz,
25. Witaszewski Kazimierz, Warszawa,
26. Wójcik Jan, Warszawa.

Rada Nadzorcza odbyła łącznie w 1946 r. dwa posiedzenia plenarne, a mianowicie:

w dniach 3—4 kwietnia 1946 r. w Łodzi,

w dniach 22—23 listopada 1946 r. w Warszawie.

Przedmiotem obrad były sprawy związane z działalnością Związku i rozbudową ruchu spółdzielczego dla wykonania zadań nałożonych na Związek przez społeczeństwo i Państwo.

Oto najważniejsze z uchwał:

3—4 kwietnia 1946 r.

Rada Nadzorcza zatwierdza sprawozdanie z działalności Zarządu za 1945 r. i z zadowoleniem stwierdza osiągnięcie korzystnych wyników administracyjnych i gospodarczych.

Rada Nadzorcza zatwierdza przedłożony przez Zarząd preliminarz budżetowy na rok 1946.

Rada Nadzorcza zatwierdza zawarte przez Zarząd „Społem” z Zarządem Głównym Związku Samopomocy Chłopskiej porozumienie w przedmiocie połączenia Zrzeszenia Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej ze „Społem”.

Rada Nadzorcza zatwierdza regulamin Zarządu oraz nowe zasady organizacji Okręgu „Społem” (usamodzielnienie pionów branżowych i stworzenie Okręgowych Oddziałów Spożywczych).

22—23 listopada 1946 r.

Rada Nadzorcza zatwierdza przedłożony przez Zarząd bilans Związku na dzień 31 grudnia 1945 r. oraz rachunek strat

i nadwyżek za rok 1945. Jednocześnie Rada Nadzorcza przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Zarządu za 3 kwartał 1946 r. oraz wyraża Zarządowi i ogółowi pracowników „Społem” uznanie za wydatną pracę w trudnych warunkach gospodarczych. Powiększenie znaczne w roku 1946 liczby placówek handlowych i produkcyjnych, stały wzrost obrotów są dowodem, że „Społem” zajmuje coraz mocniejsze stanowisko w życiu gospodarczym Polski i stara się wypełnić swoje zadania w stosunku do ludności pracującej naszego kraju.

Rada Nadzorcza zwraca specjalną uwagę na wysoce niekorzystny stosunek funduszków własnych do obcych w bilansie „Społem” i wzywa Zarząd do wyszukania środków, zmierzających do zwiększenia funduszków własnych Związku.

Rada Nadzorcza wzywa Zarząd do wcześniejszego wpłacenia Daniny Narodowej, jako wyraz pozytywnego stanowiska ruchu spółdzielczego do zagadnienia odbudowy naszych Ziemi Odzyskanych.

Rada Nadzorcza potwierdza uchwałę Zarządu w sprawie popierania rozwoju Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej, jako podstawowego ogniwa spółdzielczości wiejskiej.

Rada Nadzorcza uchwała zwrócić się do Ministerstwa Przemysłu, ażeby towary przeznaczone dla wsi — w ramach akcji „przemysł dla wsi” — rozprowadzane były tylko przez „Społem”.

Rada Nadzorcza podkreśla konieczność wciągnięcia jak najszerszych rzesz kobiet do ruchu spółdzielczego i prowadzenia w tym kierunku specjalnej działalności wychowawczo-propagandowej.

Rada Nadzorcza zatwierdza przedłożony przez Zarząd plan gospodarczy „Społem” na lata 1947—49.

Ponadto na powyższych posiedzeniach Rady Nadzorczej uchwalono regulaminy dla rad oddziałowych i okręgowych oraz dla zgromadzeń okręgowych, jak również zmieniono regulamin oddziałowych zgromadzeń spółdzielni.

Rada Nadzorcza wyłoniła spośród siebie **Prezydium** składające się z przewodniczącego, wiceprzewodniczącego i dwóch członków. Prezydium odbyło w okresie sprawozdawczym 3 po-

siedzenia i rozważało sprawy wynikające z bieżących prac Zarządu, wykonania uchwał Rady i zaleceń Komisji Rady.

W ramach Rady Nadzorczej pracują **Komisje** sprawujące nadzór nad działalnością poszczególnych wydziałów branżowych Związku, a mianowicie:

- Komisja Rewizyjna,
- „ Rolna i Wydziału Mleczarsko-Jajczarskiego,
- „ Spożywcza,
- „ Produkcji,
- „ Handlu Zagranicznego.

Poszczególne komisje Rady czuwają nad działalnością wydziałów Związku sprawując kontrolę, a wnioski i zalecenia przekazują Radzie i Prezydium Rady do dalszego rozpatrzenia i decyzji.

Niezależnie od tego, członkowie Rady dokonywali na polecenie Rady Nadzorczej rewizji w poszczególnych okręgach Związku i Gł. Dziale Finansowo-Rachunkowym.

Komisje Rady w okresie sprawozdawczym za 1946 r. odbyły łącznie 15 posiedzeń.

2. Rady okręgów

Rozbudowa gospodarcza Związku na szczeblu wojewódzkim, złożoność i wielorakość zadań oraz form pracy, rozliczne funkcje wytworzyły sytuację, w której zainteresowanie czynnika społecznego stało się celowe i pożyteczne. W „Społem” nie istniał przed wojną samorząd w skali okręgu, gdyż inną była struktura organizacyjna Związku. Powołanie rady okręgu do życia stało się nakazem wynikającym z nowej struktury „Społem”. Zasady powoływania rady okręgu i reprezentacja spółdzielni w niej są podobne jak w radach oddziałów. Rada okręgu jest statutowym organem Związku i składa się z 10 — 15 członków. Zasięgiem działania obejmuje teren województwa (okręgu), przedmiotem zaś jej działania są sprawy rozbudowy gospodarczej spółdzielczości w okręgu i kontrola działających na tym szczeblu placówek „Społem”.

Zadania i formy działania rad okręgów określa uchwalony przez Radę Nadzorczą „Społem” regulamin. Jakkolwiek nie

odbyły się jeszcze okręgowe zgromadzenia delegatów, na których dokonuje się wyboru rad, rady okręgów powstały powołane nakazem życia i potrzeb terenu. Mają one charakter tymczasowy i działają w Bydgoszczy, Katowicach, Lublinie, Łodzi, Radomiu, Szczecinie i Warszawie. W innych okręgach oczekuje się statutowego powołania ich przez zgromadzenia okręgowe.

Działające już rady, złożone z aktywu społecznego okręgu, pracowały wydatnie i decydowały w sprawach budżetów, planów pracy, sprawozdań delegatów Zarządu, akcji specjalnych, rozbudowy gospodarczej, inwestycji, opieki nad spółdzielniami zniszczonymi, szkolenia pracowników, szkolnictwa spółdzielczego itp.

Obok rad okręgów działały w 9 okręgach, przy okręgowych oddziałach mleczarsko-jajczarskich „Społem“, **tymczasowe komisje mleczarskie**, mające za cel swej pracy odbudowę i rozbudowę sieci spółdzielni mleczarsko - jajczarskich, odbudowę zaufania społeczeństwa do spółdzielczości mleczarskiej i stworzenie dla niej pozytywnych warunków rozwojowych. Komisje te działały w oderwaniu od rady okręgu. Niepożądane mu temu zjawisku kładzie kres wspomniany regulamin rad okręgów, stwarzający w ramach okręgu komisje branżowe, a w tej liczbie i komisję mleczarską.

3. Rady oddziałów

Zadania rad oddziałów polegają na współpracy ze wszystkimi czynnikami społecznymi w zakresie rozbudowy gospodarczej spółdzielczości w powiecie, trosce o należyte wypełnianie obowiązków przez oddział i spółdzielnię, nadzorowaniu i kontroli działalności oddziału.

W zakresie powyższych zadań rada oddziału opracowuje względnie rozpatruje wszelkie plany rozbudowy gospodarczej spółdzielni w oddziale, a że składa się z przedstawicieli wszystkich typów spółdzielni — ma możliwość zgodnego wypracowania takiej sieci spółdzielni, która odpowiada istotnym, obiektywnym potrzebom terenu. Poza tym rada oddziału bierze udział i inicjuje konferencje i narady gospodarcze, kontroluje przez swoich przedstawicieli gospodarczą działalność spółdzielni, przeprowadza rewizje ksiąg i rachunkowości oddziału, opiniuje

plany pracy, budżety i sprawozdania okresowe i roczne oddziału „Społem” oraz opiniuje działalność kierownictwa miejscowego oddziału.

Tak pomyślane rady oddziałów nie są rzeczą nową, istniały one bowiem przed 1939 rokiem pod nazwą rad okręgowych, przetrwały jako komisje kontrolujące trudny okres okupacji, by rozwinąć w pełni swą działalność po wyzwoleniu. Na koniec 1946 roku działało na ogólną ilość 284 oddziałów i składnic „Społem” — 187 rad oddziałów. Dla wyjaśnienia należy nadmienić, że w całym szeregu wypadków istnieją rady dla dwóch oddziałów sąsiadujących, szczególnie tam, gdzie sieć spółdzielni jest jeszcze niedostateczna. Niepełny stan rad oddziałów jest zjawiskiem przejściowym, które ustąpi po odbyciu we wszystkich oddziałach zgromadzeń spółdzielni. Według regulaminu bowiem rada oddziału wybierana jest przez delegatów spółdzielni związkowych na zgromadzeniu oddziałowym w składzie 10 — 15 członków, reprezentujących wszystkie typy spółdzielni związkowych w terenie, proporcjonalnie do siły organizacyjnej poszczególnych typów spółdzielni.

Jakkolwiek rady oddziału w roku ubiegłym nie wszędzie jeszcze rozpracowały sprawę zakresu i form swego działania, niemniej jednak z niekompletnych danych wynika, że w okresie 1946 r. — rady oddziałów odbyły:

posiedzeń plenarnych	515
posiedzeń prezydium	627
posiedzeń komisji kontrolującej	489
posiedzeń komisji gospodarczej	136
posiedzeń komisji społeczno-wych.	39
posiedzeń komisji planowania	21

Dalsze uaktywnienie rad oddziałów w kierunku objęcia ich zainteresowaniami całokształtu zagadnień spółdzielczości na terenie oddziału, pobudzenia i pogłębienia prac, należy do pilnych zadań Biura Samorządu Spółdzielczego na okres najbliższy.

4. Zgromadzenia spółdzielni

Zasada kontroli społecznej realizowana jest przez zgromadzenia spółdzielni. Potrzebę odbycia tych zgromadzeń wysuwali działacze terenowi od pierwszych nieomał chwil po odzyskaniu

niepodległości, na przeszkodzie stanęły jednak rozliczne trudności, jak nieodbycie się walnych zgromadzeń w spółdzielniach, nieuregulowane i nieuporządkowane rejestry członków w spółdzielniach, mała ilość spółdzielni na terenach zachodnich, konieczność skupienia wysiłku na uspołdzielczenie Ziemi Odzyskanych, nieuregulowanie członkostwa spółdzielni w Związku.

Okres ten mamy poza sobą. **W roku 1946 rozpoczęliśmy oddziałowe zgromadzenia** w okręgu szczecińskim, poznańskim i wrocławskim. W wyniku tych zgromadzeń powołano do życia:

w okręgu Poznań 35 rad oddziałów liczących łącznie 488 członków,

w okręgu Szczecin 8 rad oddziałów liczących łącznie 88 członków,

w okręgu Wrocław 14 rad oddziałów liczących łącznie 161 członków.

Przy okazji zgromadzeń działacze spółdzielczy mieli możliwość zapoznania się z osiągnięciami i planami Związku, a równocześnie mogli podnieść cały szereg istotnych uwag, zmierzających do usprawnienia pracy oddziałów, jak również podkreślić duży dorobek Związku. Te tak zwane „wybory spółdzielcze” zostaną w roku 1947 przeprowadzone w całym kraju i na wszystkich szczeblach Oddziałów, Okręgów, Centrali, by w ich wyniku do samorządu wewnętrznego „Społem” wejść mogli aktywni spółdzielcy. Równocześnie skończy się tymczasowość składu osobowego rad.

5. Instruktorzy spółdzielni

Jeśli mówimy o samorządzie spółdzielczym niesposób nie wspomnieć o powołaniu instruktorów spółdzielni przy oddziałach „Społem”. Instruktorzy ci, niezależnie od swych innych zadań, prowadzą sekretariaty rad, co w poważny sposób wpływa na systematyczność, planowość i ciągłość prac samorządu. Z drugiej strony wzmacnia się wzajemny kontakt między spółdzielniami a placówkami gospodarczymi „Społem”. Na koniec roku 1946 pracowało łącznie 182 instruktorów spółdzielni.

6. Biuro Samorządu Spółdzielczego

Funkcje kontroli prac samorządu terenowego sprawuje z ramienia Rady Nadzorczej Biuro Samorządu Spółdzielczego.

Biuro wypracowuje podstawy formalne dla terenowych komórek samorządu. I tak w roku 1946 opracowano:

regulaminy rad oddziałów i rad okręgów,
regulamin Biura Samorządu Spółdzielczego,
regulamin i instrukcję dla oddziałowych zgromadzeń spółdzielni,

regulamin okręgowego zgromadzenia delegatów i inne.

Ze względu na narażanie zagadnień, konieczność dzielenia się doświadczeniami, podsuwania nowych myśli, wysuwania

Zestawienie spółdzielni będących członkami „Społem“ według stanu w dniu 31 grudnia 1946 r.

L. p.	Okręg	Sp. Spoż.			Razem Sp. Sp.	Księg.	R - H	S. Chł.	Młecz.	Różne	Razem
		Powisz.	Zamkn.	Wojsk.							
1	Białystok	75	—	2	77	4	15	29	7	2	134
2	Bydgoszcz	124	10	2	136	7	4	116	42	2	307
3	Gdynia	40	4	2	46	6	9	49	5	2	117
4	Katowice	92	40	—	132	8	18	118	18	2	296
5	Kraków	379	2	—	381	8	30	52	14	3	488
6	Lublin	836	2	—	838	8	7	15	3	2	873
7	Łódź	398	3	1	402	6	9	48	30	5	500
8	Olsztyn	61	—	1	62	4	12	24	—	—	102
9	Poznań	223	6	9	238	16	84	154	89	16	597
10	Radom	553	—	—	553	6	6	45	3	3	616
11	Rzeszów	416	—	—	416	3	31	23	10	2	485
12	Szczecin	96	1	6	103	9	22	82	26	—	242
13	Warszawa	275	4	—	279	13	16	89	9	4	410
14	Wrocław	146	14	1	161	4	29	151	22	9	376
O g ó ł e m		3714	86	24	3824	102	292	995	278	52	5543

haseł i zadań do realizacji, wydawano biuletyn informacyjny „**Samorząd Spółdzielczy**“, będący wspólnym organem Związku Rewizyjnego Spółdzielni R.P. i „Społem“ Związku Gospodarczego Spółdzielni R.P. Biuletyn ten początkowo wydawany na powielaczu w małych ilościach, obecnie drukowany w nakładzie 6.000 egzemplarzy, stał się niezbędną pomocą w rękę każdego działacza samorządu spółdzielczego.

Pozytywne opinie działaczy, zainteresowanie się spółdzielni wydawnictwem, są najlepszym tego przykładem.

Rozmieszczenie terytorialne spółdzielni

Wyjaśnienie: 1 kropka oznacza 5 spółdzielni członkowskich

Obok wymienionych, do zadań Biura Samorządu Spółdzielczego należy również przygotowanie wniosków w sprawie przyjęcia spółdzielni do Związku. W roku 1946 zostało przyjętych do „Społem” 2883 spółdzielni. **Ogólne zestawienie spółdzielni będących członkami „Społem”** podane jest powyżej. Z zestawienia powyższego wynika, że na 31. 12. 1946 r. „Społem” liczyło 5543 spółdzielni członkowskich. Ich rozmieszczenie terytorialne obrazuje powyższa mapka.

Reasumując to wszystko co powiedziano wyżej, należy stwierdzić, że **kontrola społeczna** w „Społem” jest realną siłą pracującą dla dobra ruchu spółdzielczego w Polsce. „Społem” pragnie tej kontroli, pragnie wciągnąć ludzi do aktywnego współdziałania w pokonywaniu trudności i oporów, pragnie by ta kontrola była możliwie pełna i wnikliwa, by obejmowała wszystkie dziedziny działalności i skutecznie czuwała nad realizacją zasad ideowych i gospodarczych Związku.

Należy zaznaczyć, że niezależnie od kontroli społecznej istnieje w „Społem” kontrola wewnętrzna, ześrodkowana w dziale instrukcyjno-kontrolnym i inspektoratach gospodarczych przy Delegaturach Zarządu.

Kronika najważniejszych wydarzeń w 1946 roku

11—12 luty — w Warszawie, Bydgoszczy i Krakowie odbywają się odprawy kierowników wszystkich placówek „Społem” pod hasłem walki z demoralizacją i brakiem dyscypliny w ruchu spółdzielczym.

17 luty — Ogólnokrajowa konferencja spółdzielcza P.P.S. w Łodzi.

19 luty — „Społem” podejmuje się akcji odbioru 110 tys. ton zboża sowieckiego.

23 luty — Związek „Społem” podpisuje z Państwowym Monopolem Tytoniowym umowę o sprzedaż hurtową wyrobów P.M.T. przez placówki „Społem”.

8 marzec — „Społem” zawiera porozumienie ze Związkiem Samopomocy Chłopskiej, na mocy którego Zrzeszenie Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej ma wejść w skład „Społem” jako Wydział Przemysłowo-Rolny.

Marzec — „Społem” bierze czynny udział wraz z całym ruchem spółdzielczym w Państwowej Pożyczce Odbudowy Kraju.

3—4 kwiecień — Posiedzenie Rady Nadzorczej „Społem”, na którym zatwierdzono szereg ważnych zmian w strukturze „Społem”, zdążających w szczególności w kierunku przyznania większej samodzielności wydziałom branżowym.

11 kwiecień — Ministerstwo Apropowizacji potwierdza przekazanie Państwowego Zjednoczenia Młynsko-Piekarnianego w administrację „Społem”.

15 maj — „Społem” przystępuje do akcji „wczasów pracowniczych”, z których w roku 1946 skorzysta ponad 2 tys. pracowników.

31 maj — Ogólnokrajowa konferencja spółdzielcza P.P.R. w Warszawie.

1 czerwiec — Utworzony zostaje Wydział Przemysłowo-Rolny na mocy porozumienia ze Związkiem Samopomocy Chłopskiej.

21 czerwiec — Zarząd „Społem“ podejmuje uchwałę o powołaniu przy Oddziałach „Społem“ instruktorów spółdzielni.

Czerwiec — Zarząd „Społem“ wraz z całym ruchem spółdzielczym, w związku ze zbliżającym się referendum ludowym, wzywa wszystkich spółdzielców do głosowania 3-krotnie „tak“.

Przemówienie Prezydenta B. Bieruta na uroczystości otwarcia Ośrodka Szkoleniowego „Społem“ w Otwocku w dniu 31 sierpnia 1946 r. Obok siedzą: Premier E. Osóbka-Morawski i Prezes „Społem“ J. Żerkowski

8 lipiec — „Społem“ zawiera umowę z Państwowym Monopolem Solnym, na mocy której powierzone zostają „Społem“ zakup i rozprowadzanie soli.

14 lipiec — „Społem“ wydaje pierwszy numer tygodnika „Tydzień“, jako spółdzielczego organu propagandowego.

Lipiec — początek akcji „Przemysł dla wsi“, zwanej popularnie akcją „MM 50“, polegającej na dostarczeniu ludności wiejskiej towarów przemysłowych.

31 sierpień — W Otwocku pod Warszawą odbywa się uroczyste otwarcie Ośrodka Szkoleniowego „Społem“, z udziałem Prezydenta B. Bieruta, Wiceprezydenta Stanisława Szwalbego i Premiera E. Osóbki-Morawskiego.

1 wrzesień — W ramach Wydziału Produkcji zostaje zorganizowany Główny Dział Młynarski.

29 wrzesień — W całym kraju mają miejsce uroczyste obchody związane z 35-leciem istnienia „Społem“ i dorocznym „Dniem Spółdzielczości“. Główne uroczystości odbywają się w Warszawie. Biorą w nich udział najwyżsi dostojnicy państwowi z prezydentem B. Bierutem na czele oraz starzy, zasłużeni działacze spółdzielczy z prof. St. Wojciechowskim. Jubilaci pracujący w spółdzielczości 25 lat zostają odznaczeni specjalnymi pamiątkowymi odznakami „Społem“.

29 wrzesień — W Warszawie położony zostaje kamień węgielny pod budowę nowego gmachu „Społem“.

29 wrzesień — Wznowiony zostaje tygodnik spółdzielczy „Spółnota“, wydawany przez Związek Rewizyjny i Związek „Społem“.

Wrzesień — Znaczna część agend Związku „Społem“ przeniesiona zostaje z Łodzi do Warszawy.

Październik — W Zurichu odbywa się Międzynarodowy Kongres Spółdzielczy, na który wyjeżdża 15-osobowa delegacja polska, z udziałem przedstawicieli „Społem“.

Październik — Rozpoczynają się oddziałowe zjazdy Spółdzielni Związku „Społem“ w Okręgach: Poznańskim, Wrocławskim i Szczecińskim.

22–23 listopad — Posiedzenie Rady Nadzorczej. Zatwierdzenie trzyletniego planu „Społem“.

Listopad — Na zaproszenie spółdzielczości radzieckiej przedstawiciele 4 central polskiego ruchu spółdzielczego w ilości 10 osób pod przewodnictwem Prezesa J. Żerkowskiego składają wizytę spółdzielcom radzieckim.

Grudzień — Zarząd „Społem“ podejmuje w związku ze zbliżającymi się wyborami do sejmu decyzję wezwania

wszystkich spółdzielców do głosowania na listę Stronniectw Zblokowanych.

Grudzień — „Społem“ wpłaca na daninę na zagospodarowanie Ziemi Odzyskanych — 270 milionów zł.

Przemówienie Prezesa J. Zerkowskiego w dniu obchodu 35-lecia Związku „Społem“ dnia 29.IX 1946 r.

Grudzień — Prace przygotowawcze nad uruchomieniem z dniem 1 stycznia 1947 r. Wydziału Zbożowego i Przetworów Zbożowych.

Działalność gospodarcza „Społem” w 1946 roku

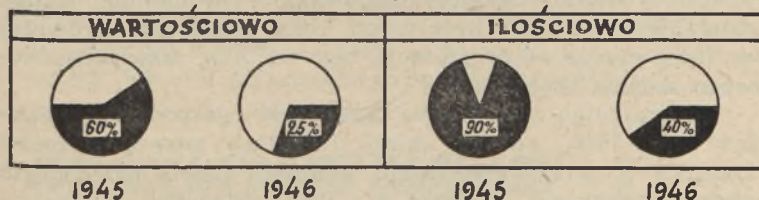
1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

Postępująca normalizacja życia gospodarczego naszego kraju postawiła Związek „Społem” przed zupełnie innymi zagadnieniami niż w roku 1945. Poprzednio główny nacisk pracy leżał na rozbudowie organizacyjnej wszcz—montowaniu ogromnego, rozdzielczego aparatu hurtowego, który by podolał wykonywaniu najpilniejszych zleceń państwowych, których nikt poza „Społem” nie mógł się podjąć. Zapewniło to Związkowi wyjątkowe stanowisko w życiu gospodarczym naszego kraju, skierowało jednak jego pracę na wykonywanie zleceń państwowych, a zmniejszyło nastawienie na opanowanie przez spółdzielczość innych dziedzin obrotu towarowego, przede wszystkim wolnego rynku i normalnych obrotów komercyjnych.

1946 r. stał pod znakiem wzrastającej normalizacji wymiany, wyrażającej się w pojawieniu się konkurencyjnych aparatów hurtowych (P.C.H. — Centrale Zbytu), wobec czego **powodzenie działalności gospodarczej Związku zależne było od jego rentowności i ekonomiczności gospodarki**, dającej mu możliwość wyjść zwycięsko z walki konkurencyjnej, co jedynie na dłuższą metę może gwarantować rozwój spółdzielczości — jako całości — w naszym kraju, zabezpieczając w pełni jej interesy jako reprezentantce konsumenta i producenta. Normalizacja wymiany, choć jeszcze nie zakończona, odbiła się również na charakterze działalności „Społem”, **przesuwając jej ciężar na stronę wolnego rynku i komercji**. Udział obrotów reglamentowanych, które w r. 1945 wartościowo osiągały 60%, a ilościowo przekraczały 90% ogółu obrotów zewnętrznych, spadł tak wartościowo jak i ilościowo. Nie reprezentuje on bowiem w ogólnym strumieniu towarów przepływających przez „Społem” wyżej niż 25% wartości i 40% ilości artykułów, mi-

mo iż rozdzielnictwo artykułów reglamentowanych w r. 1946 zostało znacznie wzmożone, a dopiero 1947 r. może przynieść jego poważne zmniejszenie.

UDZIAŁ OBROTÓW REGLAMENTOWANYCH

„Społem“ w 1946 r. wkroczyło już zdecydowanie na drogę organizacji obrotów komercyjnych i wolnorynkowych. Obok cukru komercyjnego coraz większy udział w obrotach „Społem“ posiadają artykuły włókiennicze. Akcja „Przemysł dla wsi“ przyniosła poważny wzrost obrotów artykułami przemysłowymi, przeznaczonymi na zaopatrzenie rolnika w środki produkcyjne — nawozy, maszyny, żelazo i narzędzia, materiały pędne i opałowe. Wszędzie pozycja „Społem“ została nadal bardzo silna tak, iż Związek nasz mimo wielu trudności jest w dalszym ciągu głównym choć nie wyłącznym hurtowym rozdzielcą artykułów przechodzących przez przemysł państwowy. Jeszcze korzystniej przedstawiała się pozycja „Społem“ na odcinku obrotu artykułami monopolowymi.

Obroty czysto wolnorynkowe w dziedzinie obrotu artykułami przemysłowymi mają tendencję malejącą na korzyść obrotów komercyjnych, co pozostaje w związku z potężniejącym strumieniem produkcji przemysłu państwowego i zanikaniem tu i ówdzie istniejących jeszcze zapasów poniemieckich. Głównym terenem tych obrotów stają się obroty ziemiopłodami. Likwidacja bowiem świadczeń rzeczowych w połowie 1946 r. zmieniła całkowicie sytuację na rynku ziemiopłodów, otwierając wielkie możliwości dla wolnego handlu tymi artykułami. Brak było jednak należytej organizacji skupu i zbytu ziemiopłodów. Miało to swe źródło z jednej strony w braku jednolitej polityki handlowej na tym odcinku, z drugiej zaś w niedostatecznym przygotowaniu tak organizacyjnym aparatu

spółdzielczego, którego rola na tym polu winna być decydująca, jak i społecznym dużej masy producentów - rolników. W tym stanie rzeczy sytuacja na rynku ziemiopłodów zaostrzona jeszcze przez nie nazbyt pomyślnie zbiory i szereg innych czynników natury gospodarczej i psychologicznej nie została jeszcze w 1946 r. należycie opanowana. Tym niemniej jednak działalność „Społem“ była w ub. roku skierowana również w dużej mierze na organizację tego odcinka, jako podstawowego zadania Związku.

Rozpatrując szczegółowo działalność gospodarczą „Społem“ w r. 1946, zwrócić należy uwagę na **rozwój obrotów** Związku w okresie tego roku. Poniższa tabela przedstawia obroty zewnętrzne „Społem“ w r. 1946, podzielone na kwartały (w mil. zł.) i obroty wewnętrzne za cały 1946 r. (Obroty wewnętrzne są to obroty wewnątrz „Społem“, gdy jedne komórki „Społem“ przekazują towary lub usługi innym komórkom).

Obroty „Społem“ w 1946 r.

Obroty zewnętrzne		Ogółem	W y d z i a ł y					Hurt PMS	Wyc'z' Prod.	Gł. Dz. Młyn	Gł. Dz. Transp.
			Spoż. *)	Roln.	Mł. J.	H. Zagr.	P. Rol.				
	Ogółem	64709	41365	5929	2091	52	28	13811	504	820	109
I kw.		6026	4592	362	183	—	—	663	91	125	10
II „		12091	7973	815	427	3	—	2605	109	137	22
III „		17809	11521	1315	597	43	5	3983	110	202	33
IV „		28783	17279	3437	884	6	23	6560	194	356	44
Obroty wewn.		47899	36546	6195	1509	426	4	156	1293	1094	676

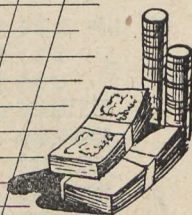
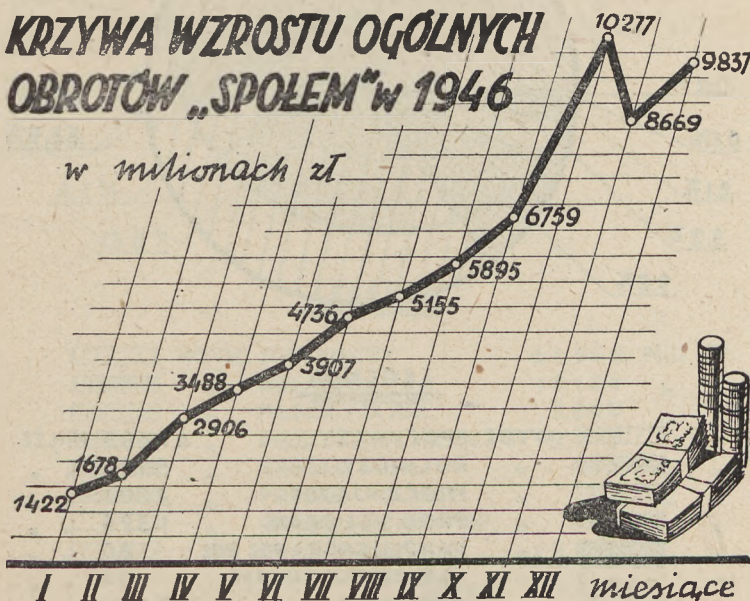
Tabela ta wykazuje, że obroty Związku wzrosły w 1946 r. w IV kwartale przeszło 4-krotnie w stosunku do kwartału pierwszego. Jeżeli zaś nawet usunie się z przyczyn, powodujących wzrost obrotów wartościowych — wahania cen i inne zjawiska sezonowe, to można jednak szacować wzrost obrotów

*) Z obrotów Wydziału Spożywczego wyłączono w osobną rubrykę obroty wyrobami P.M.S.

IV kwartału w stosunku do I kwartału 1946 r. na co najmniej 300%. Krzywa wzrostu doznaje pewnego zahamowania z końcem ub. roku, co należy odnieść do zmniejszenia się obrotów, pochodzących z dostaw UNRRA, które zupełnie znikną w roku bieżącym z obrotów Związku. Wzrost obrotów w poszczególnych wydziałach branżowych „Społem” nie był jednakowy. Największy wzrost obrotów (po wyłączeniu hurtu PMS) wykazuje Wydział Rolniczy — 950% w stosunku do I kwartału, następnie Wydział Mleczarsko-Jajczarski — 480%, na trzecim

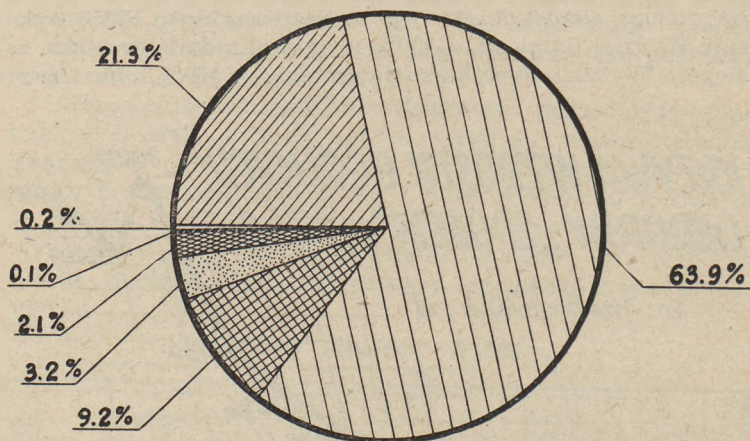
KRZYWA WZROSTU OGÓLNYCH OBROTÓW „SPOŁEM” w 1946

w milionach zł

miejsu stoi Wydział Spożywczy — 370% w stosunku do I kwartału. Inne wydziały branżowe nie mogą być brane pod uwagę bądź to ze względu na to, iż rozpoczęły swą pracę dopiero w ciągu okresu sprawozdawczego (Wydział Przemysłowo-Rolny), bądź że praca ich związana była ściśle ze zleceniami państwowymi — Wydział Handlu Zagranicznego — a więc nie mogły one rozwinąć dostatecznie własnej inicjatywy.

Udział poszczególnych wydziałów branżowych w obrotach zewnętrznych „Społem“ kształtował się następująco:

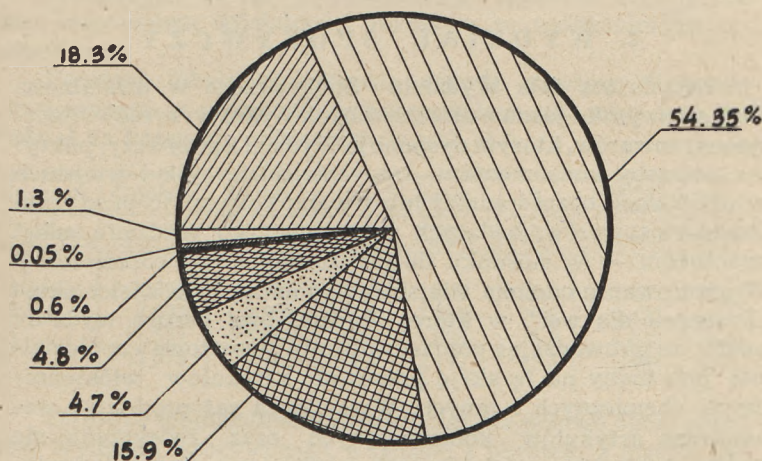
LEGENDA

	WYDZ. SPOŻYWCZY	41.365	Milj.Zł.
	" ROLNICZY	5.929	" "
	" MLECZ - JAJCZ	2.091	" "
	" PROD. i GŁ.DZ.MŁ	1.324	" "
	" HANDLU ZAGR i PRZ ROL	80	" "
	" GŁÓWNY DZ TRANSP	1.09	" "
	" HURT P.M.S	13.811	" "

Ogółem 64.709 Milj.Zł

Inaczej przedstawia się wszakże udział tych samych wydziałów w ogólnych obrotach towarów (zewnętrznych i wewnętrznych) „Społem“.

Z wykresów tych wynika, że Wydział Spożywczy, nawet po wydzieleniu obrotów wyrobami P. M. S., był głównym działem sprzedaży hurtowej Związku, lecz coraz silniej uwy-

LEGENDA

	WYDZ. SPOŻYWCZY	41.365	Milj. Zł.
	„ ROLNICZY	12.124	„ „
	„ MLECZ.-JAJCZ.	3.600	„ „
	„ PROD. i GŁ.DZ. MŁYN.	3.710	„ „
	„ HANDLU ZAGR.	478	„ „
	„ PRZEM.-ROLNY	32	„ „
	„ GŁÓWNY DZ. TRANSP.	785	„ „
	„ HURT P.M.S.	13.968	„ „

Ogółem 76.062 Milj. Zł.

datnia się rola Wydziału Rolniczego i Wydziału Mleczarsko-Jajczarskiego. Inne wydziały są bądź jeszcze w okresie sprawozdawczym i obrotów swych nie rozwinęły na skalę poprzednio wymienionych, bądź też pracowały na potrzeby innych wydziałów, jak Wydział Produkcji i Gł. Dział Transportu.

Uwaga: Dane dotyczące Wydziału Spożywczego obejmują tylko obroty zewnętrzne.

towy. Wykresy te wskazują również na coraz silniejsze uwydątnianie się w pracy Związku odcinka rolniczego, obejmującego zbyt i zaopatrzenie gospodarstw wiejskich.

2. WYDZIAŁ SPOŻYWCZY

Decydująca rola Wydziału Spożywczego w działalności Związku wynika jasno z umieszczonych wyżej wykresów. Asortyment towarów, którym dysponuje Wydział Spożywczy, pokrywa potrzeby konsumentów tak miejskich, jak i wiejskich w artykułach bezpośredniej lub trwałej konsumpcji, przy czym: wachlarz towarów, będących w obrocie tego Wydziału, uległ znacznemu — w stosunku do lat ubiegłych — rozszerzeniu. W opracowaniu odcinka wiejskiego pomocną była wielce akcja „Przemysł dla wsi“, w której Wydział brał bardzo wydajny udział, rozprowadzając poprzez oddziały powiatowe i spółdzielnie przyznany na tę akcję przydział artykułów włókienniczych, chemicznych i innych. Wzrastająca zaś produkcja wewnętrzna artykułów konsumcyjnych oraz zwiększenie się ilości artykułów pochodzących z wymiany międzynarodowej, których rozprowadzaniem zajmował się również Wydział, wpłynęły dodatnio na wzrost obrotów Wydziału Spożywczego.

Podobnie jak w r. 1945 Wydział prowadził zleconą przez Państwo akcję rozdziału aprowizacji reglamentowanej i artykułów UNRRA, główny nacisk jednak położony został na rozwój obrotów komercyjnych, przy czym w szeregu dziedzin osiągnięte zostały bardzo dodatnie rezultaty. Nadto w zakres pracy Wydziału wchodziła także organizacja hurtu artykułów monopolowych, której Związek podjął się na podstawie umów zawartych z poszczególnymi Monopolami Państwowymi.

Jeszcze z końcem 1945 r. obroty wartościowe artykułami reglamentowanymi sięgały 60% ogółu obrotów zewnętrznych Wydziału. W ciągu zaś 1946 r. procent ten spadł do 18%, a w związku z zaprzestaniem dostaw UNRRA spadnie zapewne w najbliższym czasie do ca 8—10% ogółu obrotów Wydziału. Obroty artykułami komercyjnymi i wolnorynkowymi (po wyłączeniu monopolii) wykazywały aż do października 1946 r. tendencję wybitnie wyższą, pewne zawahanie się tej tendencji należy łączyć z trudnościami kapitałowymi, z ja-

kimi Związek „Społem“, pracujący z konieczności w poważnej większości funduszami obcymi, spotkał się w ostatnim kwartale ub. roku.

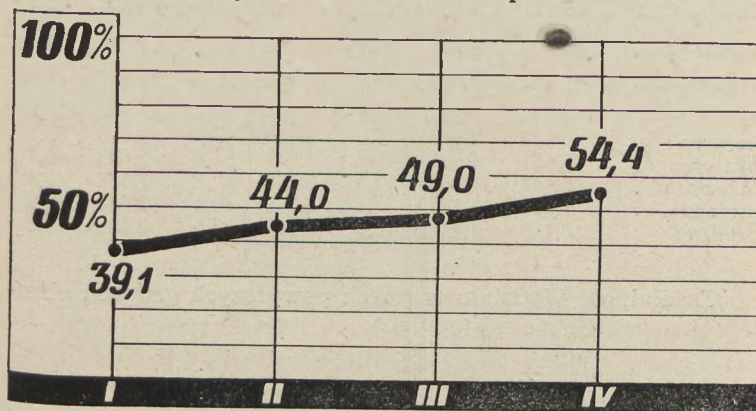
Równolegle do rozwoju obrotów postępowała także praca nad zespoleniem działalności Wydziału ze spółdzielniami terenowymi.

Poniższa tabela przedstawia **rozwój obrotów** Wydziału Spożywczego w poszczególnych kwartałach ub. roku oraz ich **podział na kategorie odbiorców** (w mil. zł.).

Kwartały	Qgółem	Spółdz.	%	Instyt.	%	Odbiorcy prywatni	%
Ogółem	41.365	20.358	49,2	7.359	17,8	13.648	33,0
I kwart.	4.592	1.796	39,1	1.349	29,3	1.447	31,6
II „	7.973	3.508	44,0	1.988	25,8	2.477	30,2
III „	11.521	5.651	49,0	1.830	15,8	4.040	35,2
IV „	17.279	9.403	54,4	2.192	12,6	5.684	33,0

Obrót ze spółdzielniami przekraczał już połowę ogółu obrotów Wydziału Spożywczego, a łącznie z obrotem z instytucjami obroty Wydziału z sektorem uspołecznionym przekraczają dwie trzecie ogółu obrotów.

Procentowy udział obrotów ze spółdzielniami

Ciężar obrotów w grupie pozareglamentowej przeniósł się z obrotów artykułami nabywanymi na wolnym rynku na obro-

ty artykułami nabywanymi po cenach komercyjnych, tj. pochodzącymi z produkcji przemysłu państwowego. Pozostaje to w związku z postępującą normalizacją naszego życia gospodarczego i wzrostem produkcji przemysłu państwowego oraz kurczeniem się zapasu artykułów, pozostających w dyspozycji hurtu wolnorynkowego. Należy przewidywać, że z wyjątkiem ziemioplodów udział obrotu komercyjnego będzie wzrastał aż do zupełnego niemal wyparcia obrotów wolnorynkowych z większości asortymentu.

W tej grupie wystąpiły w tym roku w bardzo poważnej ilości artykuły monopolowe — wyroby PMS, tytoniowe, sól i zapalki. Udział tych artykułów w obrocie Wydziału zależny jest od produkcji monopolu państwowych, wobec czego dla uzyskania jasności obrazu obroty najpoważniejszego z monopolu — PMS zostały wyłączone z ogólnych obrotów Wydziału Spożywczego.

Podział obrotów Wydziału Spożywczego w r. 1946 (łącznie z PMS) na wspomniane wyżej kategorie obrotów przedstawia poniższa tabela (w mil. zł).

	Ogółem	Obroty reglamentowane i UNRRA		Obroty komercyjne i wolnorynkowe		Obroty artykułami monopolowymi	
			%		%		%
Ogółem	55.177	13.125	23,5	21.349	39,—	20.753	37,5
I półrocze	15.833	6.052	38,2	5.600	35,4	4 181	26,4
II półrocze	39.344	7.073	17,9	15.749	40,—	16.572	42,1
Lipiec . .	4.611	892	19,4	2.077	45,3	1.642	35,3
Sierpień . .	5.232	1.080	20,6	2.136	40,7	2.016	38,7
Wrzesień . .	5.651	1.071	18,9	1.947	34,4	2.633	46,7
Październik .	8.437	1.463	17,5	3.396	40,1	3.578	42,4
Listopad . .	7.273	1.121	17,1	3.079	40,3	3.073	42,6
Grudzień .	8.140	1.446	18,0	3.064	37,5	3.630	44,5

Działalność Wydziału w trzech powyższych grupach obrotów przedstawia się następująco:

A. Artykuły reglamentowane i UNRRA

W tym zakresie prace Wydziału nastawione były na wykonanie szeregu akcji zleconych, przede wszystkim na odcin-

ku mąki. Obok dostaw z importu Związku Radzieckiego i UNRRA, po zakończeniu świadczeń rzeczowych weszła w drugiej połowie roku w większej mierze mąka z zakupów krajowych Funduszu Apropowizacyjnego na wolnym rynku.

Obroty ilościowo-wartościowe w tym dziale w okresie 1946 r. przedstawiały się następująco:

	<i>ton</i>	<i>tys. zł</i>
mąka krajowa	308.900	304.400
„ „ „Amerykanka”	130.100	142.100
„ importowana	221.600	215.070
	660.600	661.570

Realizacja zleceń państwowych w zakresie przetwórczo-zbożowym pociągnęła za sobą dla „Społem” poważne koszty, które tylko w części zostały zwrócone ze sprzedaży przetworów zbożowych. Należności te od Skarbu Państwa, wynoszące za okres od 1.7.45 do 30.6.46 sumę 921 mil. zł nie zostały jeszcze w całości pokryte, pomnażając trudności finansowania obrotu „Społem”.

Magazyny Oddziału „Społem” w Bydgoszczy

Z końcem r. 1946 Dział Przetworów Zbożowych wszedł w skład nowo utworzonego Wydziału Zbożowego i Przetworów Zbożowych, który ująć ma całość polityki handlowej tak w zakresie obrotu reglamentowanego jak i wolnorynkowego. Malejąca podaż tak zboża jak i artykułów mącznych oraz zmniejszające się oostawy ze źródeł zagranicznych spowodowały w IV kwartale 1946 r. silnąwyżkę cen tych artykułów. Brak zaś w dalszym ciągu zdecydowanego dążenia do uregulowania rynku przetworów zbożowych, wyrażający się w częstych zmianach dyspozycji państwowych na tym terenie, w wybitnym stopniu utrudniał opanowanie tego tak ważnego zagadnienia.

W dziedzinie innych artykułów reglamentowanych pochodzenia krajowego poważniejsze obroty dokonane zostały **cukrem**. W ciągu 1946 r. rozprowadzono około 45.000 ton cukru kartkowego wartości 616 mil. zł. W tej dziedzinie „Społem“ opracowało plan nadwyżek i niedoborów w okręgach, który pozwolił na racjonalny podział dostaw cukru reglamentowanego, zwalniając pewne ilości cukru kartkowego dla wzmocnienia podaży cukru komercyjnego.

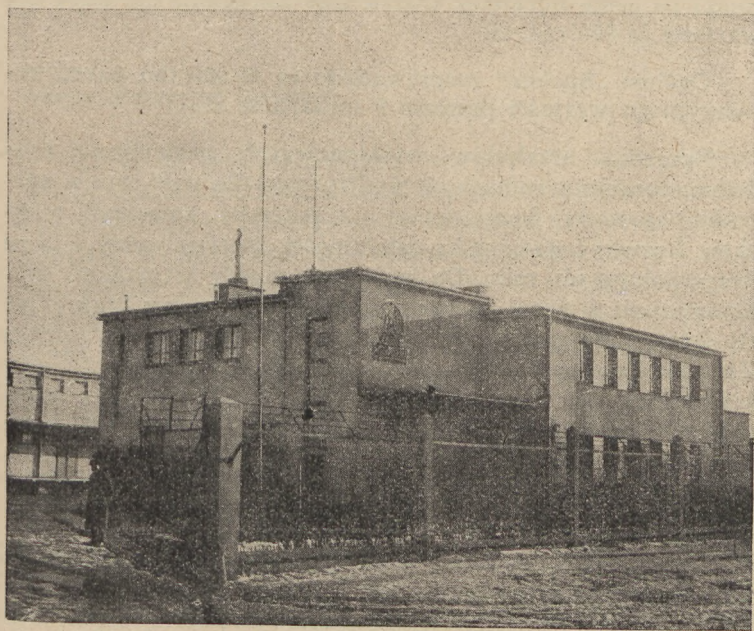
Rozdział artykułów włókienniczych wprowadzony w ubiegłym roku stanowił najpoważniejszą wartościowo grupę obrotów reglamentowanych ze źródeł krajowych. Dosięgnął on kwoty 1.806 mil. zł, a więc przeszło 20% ogółu obrotów reglamentowanych.

Obroty artykułami UNRRA obejmowały tłuszcze roślinne i zwierzęce, konserwy mięsne i rybne, artykuły nabiałowe, przetwory zbożowe, używki, jak kawa i herbata, paczki żywnościowe, czekoladę i artykuły gospodarstwa domowego. Wzrastały one w pierwszych miesiącach roku ubiegłego, wpływając poważnie na rozdzielnictwo „Społem“, zmniejszyły się jednak sukcesywnie w II półroczu, osiągając ostatnio zaledwie 8% obrotów Wydziału. W r. 1946 rozprowadzono towarów UNRRA za ok. 7.070 mil. zł

W dziale **artykułów różnych** obroty reglamentowane obejmowały rozdział kawy, proszku do prania, oleju, śledzi itd.

B. Artykuły komercyjne i wolnorynkowe

Na odcinku obrotów komercyjnych i wolnorynkowych naj-poważniejszą pozycję stanowiły obroty **cukrem komercyjnym**. W drugiej połowie ub. roku na pierwszy plan zaczęła się wysuwać sprzedaż artykułów włókienniczych, co pozostaje w związku ze wzmagającymi się przydziałami tych artykułów na potrzeby rynku wewnętrznego, rozprowadzanych w dużej ilości w ramach akcji „Przemysł dla wsi” i rozbudową branżowego aparatu „Społem”.

Budynek biurowy Okr. Oddz. Spoż. (w głębi magazyny) w Lublinie

W obrotach cukrem komercyjnym „Społem” zajmuje przodu a.e miejsce, rozprowadzając przeszło 60% ogólnej ilości cukru przeznaczonego na obroty komercyjne. W drugiej połowie roku „Społem” objęło również rozprowadzenie cukru na potrzeby wsi na tych terenach, do których nie dociera cukier

plantatorski. W ramach tej akcji rozprowadzono 3330 ton cukru na warunkach kredytowych.

W IV-tym kwartale ub. roku „Społem“ przeprowadziło również akcję skupu cukru od plantatorów-rolników. Pomimo zapowiedzianego przystąpienia do wykupu tego cukru od plantatorów, skupu tego nie przeprowadzono, co pragnęły wykorzystać elementy spekulacyjne, organizując sztucznie niższą cenę cukru plantatorskiego na szkodę rolników. W obronie rolnika „Społem“ interweniowało na rynku, skupując cukier plantatorski po cenie hurtowej. Cukru tego zakupiono ok. 6.000 ton wartości ca 900 mil. zł.

Ogółem „Społem“ rozprowadziło ca 60.000 ton cukru komercyjnego wartości przeszło 9 miliardów zł.

Sprzedaż artykułów włókienniczych prowadzona była dwoma torami: w ramach akcji „Przemysł dla wsi“ oraz w normalnej sprzedaży komercyjnej na potrzeby konsumpcji miejskiej. Rozwój tego odcinka działalności „Społem“ przypada na drugą połowę ub. roku. Do tego czasu obroty artykułami włókienniczymi w dużej mierze hamowane były przez brak odpowiednich przydziałów dla „Społem“ ze strony Centralnego Zarządu Przemysłu Włókienniczego. Obroty artykułami włókienniczymi po cenach reglamentowanych i komercyjnych sięgają przeciętnie 1 miliarda zł miesięcznie. Ogółem tak w ramach akcji „Przemysł dla wsi“ jak i w normalnej sprzedaży wiejskiej rozprowadzono towarów włókienniczych na ogólną kwotę ca 5530 mil. zł.

Trzecim z kolei co do wielkości działem pracy Wydziału były **materiały opałowe**. Na tym odcinku „Społem“ zaopatrywało w węgiel przydziałowy przemysł spółdzielczy i rolnictwo oraz odbiorców kartkowych, jak również prowadziło sprzedaż wolnorynkową. Od I.VII.46 prowadzona była sprzedaż węgla po cenach komercyjnych również w ramach akcji „Przemysł dla wsi“, przerwana w listopadzie ub. roku, z chwilą, gdy przydziały węgla z tej akcji przeniesione zostały na tzw. „akcję ziemniaczaną“. Ogółem węgla i koksu (poza akcją „Przemysł dla wsi“) rozprowadziło „Społem“ w r. 1946 przeszło 1.100 tys. ton za cenę ca 610 mil. zł.

Równolegle do wzrostu specjalnych oddziałów papierniczych wzmożyły się również **obroty papierem i artykułami piśmiennymi**. obroty w tym dziale wynosiły w r. 1946 ca 850 mil. zł łącznie z akcją „Przemysł dla wsi”.

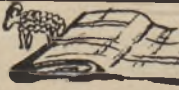
W dziale artykułów różnych przystąpiono do opracowania importu korzeni, przypraw, używek i owoców południowych, by wpłynąć skutecznie na uregulowanie rynku tych artykułów. Pierwsze transakcje przeprowadzone zostały w okresie sierpień — wrzesień 1946 r. Łączne obroty w tym dziale wyniosły ca 300 mil. zł.

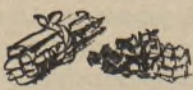
Akcja „Przemysł dla wsi”

Akcja ta, przeznaczona na zaopatrzenie wsi w artykuły przemysłowe, prowadzona była w przeciwieństwie do dotychczasowych akcji premiowych i specjalnej po cenach komercyjnych. Wartość towarów rzuconych przez przemysł na rynek wiejski przekraczała 10 miliardów zł, z czego połowę stanowiły artykuły włókiennicze. Stąd udział Wydziału Spożywczego w tej akcji był bardzo wybitny, rozprawdzał on poza artykułami włókienniczymi także wytwory przemysłu chemicznego (galanteria chemiczna, farby itp.), szklanego, papierniczego, węglowego, elektrotechnicznego i drzewnego. Jakkolwiek akcja ta rozpoczęta została w lipcu, jednak ze względu na przeciąganie się okresu podpisywania umów z przemysłem rozwinęła się właściwie dopiero z końcem sierpnia i w następnych miesiącach ub. roku.

Zebrane w pierwszych miesiącach doświadczenia, zwłaszcza odnośnie docierania artykułów przemysłowych do rolnika, pozwoliły ulepszyć przeprowadzenie tej akcji, przy czym Związek „Społem” kładł nacisk na to, by rozdział przeprowadzony był sprawiedliwie na całym terenie kraju, uważając za konieczne prowadzenie tego rozdziału wyłącznie przez spółdzielnie. Jedynie w wypadkach braku odpowiedniej rozdzielczej sieci spółdzielni terenowych posługiwano się także innym aparatem.

W I-ym półroczu akcji, tj. od 1.VII — 31.XII 1946 r. Wydział Spożywczy rozprowadził:

 <i>wełny</i>	1714 TYS. MTR.
 <i>bawełny</i>	7435 TYS. MTR.
 <i>jedwabiu</i>	554 TYS. MTR.
 <i>art. lnianych</i>	475 TYS. MTR.
 <i>Konfekcji</i>	2044 TYS. MTR.
 <i>pończoch</i>	29 TYS. TUZ.
NA ŁACZNA, KWOTE, 2793 MILJ. ZŁ.	

 <i>art. chemiczn. elek- trotech. i ceram.</i>	158 MILJ. ZŁ.
 <i>papiernicz.</i>	72 MILJ. ZŁ.
 <i>opałowych</i>	122 MILJ. ZŁ.
NA ŁACZNA, SUME, 3145 MILJ. ZŁ.	

przy czym zależnie od dostaw przemysłu wykonano w wielu artykułach 100% zamierzonych dostaw dla wsi.

Należy podkreślić, że asortyment towarów włókienniczych przeznaczonych na tę akcję poprawił się znacznie i odpowiada już w dużej mierze potrzebom konsumenta.

C. Artykuły monopolowe

P. M. S.

W obrocie artykułami monopolowymi na pierwszym miejscu stały wyroby Państwowego Monopolu Spirytusowego. Umowa zawarta przez „Społem” z Ministerstwem Skarbu i P.M.S. przewidywała utworzenie przez „Społem” hurtowni powiatowych i rozbudowę sieci detalicznej w spółdzielniach. Początkowe trudności, związane z rozbudową sieci hurtu i detalu P.M.S., zostały przezwyciężone, a usterki zauważone przez P.M.S. stopniowo usuwane, tak że sprawność działania aparatu była zadawalająca. Obecnie czynnych jest 219 hurtowni powiatowych. Obroty tych hurtowni równoległe do zwiększania się produkcji P.M.S. mają silną tendencję rozwojową i zamknęły się w 1946 r. kwotą 13.811 mil. zł.

T y t o ń

Na drugie miejsce po wyrobach P.M.S. wysunęły się wyroby tytoniowe. W r. 1946 wyroby P. Monopolu Tytoniowego rozdzielane były niemal wyłącznie na kartki po cenach komercyjnych. Związek „Społem” posługuje się w rozprowadzaniu tych artykułów spółdzielniami i punktami sprzedaży Związku Inwalidów Wojennych R. P. jako siecią detaliczną. W drugiej połowie ub. roku wystąpiło zjawisko niewykupywania podniesionych przydziałów kartkowych, co powstawało w związku z pojawieniem się na rynku mimo kontroli P.M.T. dużej ilości tytoniu krajowego „samosiejki”. Obok papierosów monopolowych wprowadzono w II-gim półroczu 1946 r. sprzedaż wolnorynkową papierosów amerykańskich, które początkowo rozchodziły się dość opornie ze względu na stosunkowo wysoką cenę. W miarę ogólnej zwyczajki cen poprawiła się również sprzedaż papierosów amerykańskich.

Łączne obroty papierosami monopolowymi i amerykańskimi sięgają obecnie 1 miliarda zł miesięcznie.

Obroty w r. 1946 wynosiły razem 5.402 mil. zł.

Sól, zapalki i drożdże

W r. 1946 obok soli kartkowej rozprowadzano sól komercyjną, przy czym 80% tej soli rozprowadzało „Społem“. Rozprowadzanie soli komercyjnej natrafiało początkowo na duże przeszkody, dopiero wprowadzenie na podstawie umowy z 8.VII 46 r. składów konsygnacyjnych ułatwiło znacznie finansowanie obrotu. Dla sprawniejszego zaopatrywania ludności uruchomionych zostało 274 hurtowni komisowych i 95 podhurtowni, przeważnie przy oddalonych terenowo spółdzielniach. Sól komercyjnej rozprowadzono ca 120 tys. ton.

Obok zapalek Polskiego Monopoli Zapalczanego rozprowadzało „Społem“ również zapalki z dostaw UNRRA. Ogólny obrót tym artykułem wynosił przeszło 100 tys. skrzyń zapalek krajowych i 40 mil. pudełek zapalek zagranicznych.

Na odcinku drożdży udział „Społem“ w rozprowadzaniu nie przedstawiał się zadawalająco, czego powodem z jednej strony był brak odpowiednich urządzeń w oddziałach do przechowywania łatwo psującego się towaru, z drugiej zaś strony utrudnienia napotykanego w Państw. Zjednoczeniu Przemysłu Drożdżowego, które wyraźnie faworyzowało PCH i handel prywatny. Obroty w tym dziale wynosiły ok. 1000 ton. Łączne obroty wszystkimi trzema powyższymi artykułami **wynosiły w roku 1946 ok. 1540 mil. zł.**

3. WYDZIAŁ ROLNICZY

Wydział Rolniczy „Społem“ przeszedł bardzo poważną zmianę charakterystyki obrotów. O ile bowiem w 1945 r. zajmował się on przeważnie zbieraniem świadczeń rzeczowych w ziemiopłodach i rozprowadzaniem przydziałowych artykułów przemysłowych dla rolnictwa, w r. 1946, w związku ze zniesieniem świadczeń rzeczowych i akcji premiowej i specjalnej, głównym terenem pracy Wydziału stały się obroty komercyjne i wolnorynkowe tak w ziemiopłodach jak i w artykułach przemysłowych. Prowadzone zaś przez Wydział akcje

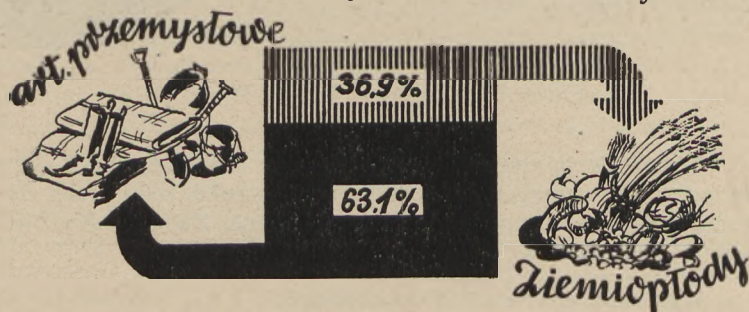
zlecone związane z importem zbóż odbywały się na warunkach prowizji komisowej, w małym tylko stopniu wpływając na obroty.

W związku z tym obroty Wydziału Rolniczego w r. 1946 wzrosły najsilniej w porównaniu ze wszystkimi innymi działami pracy „Społem”. Poniższe zestawienie obrazuje wzrost obrotów Wydziału na przestrzeni ub. roku (w mil. zł).

	O g ó ł e m	O b r o t y	
		zewnątrzne	wewnętrzne
O g ó ł e m	12,124	5,929	6,195
I kwartał	764	362	402
II „	1,797	815	982
III „	2,899	1,315	1,584
IV „	6,664	3,437	3,227

Wysoki stosunek obrotów wewnętrznych do zewnętrznych tłumaczy się tym, że Wydział pracuje w dużej mierze na terenie skupu ziemiopłodów, oddawanych następnie do sprzedaży lub przeróbki innym działom Związku.

Pod koniec ub. roku dział zbożowy wyodrębniony został wraz z działem przetworów zbożowych Wydziału Spożywczego w odrębny Wydział Zbożowy i Przetworów Zbożowych.

Rodzaje obrotów Wydziału Rolniczego

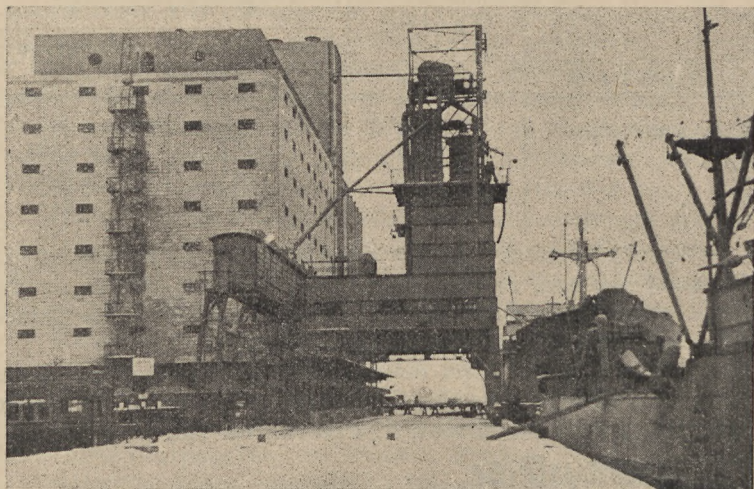
A. Ziemiopłody

a) Akcje zlecone

Do dnia 1 lipca prowadzona była akcja zbierania świadczeń rzeczowych, po tym zaś terminie wpływały w małym stop-

niu zaległości. Ogółem zebrano: 391,701 ton żyta, 94,950 ton jęczmienia, 1,697 ton pasz i gryki, 30,607 ton pszenicy, 83,678 ton owsa, 883,012 ton ziemniaków.

Również w tym okresie zakończona została akcja premiovania gotówkowego. Na cele tej akcji przeznaczone zostało przez Min. Apropowizacji i Handlu łącznie 384 mil. zł.

Widok na elewator „Społem“ w Gdyni

Drugą akcją zleconą, prowadzoną w odróżnieniu od akcji świadczeń rzeczowych przez cały przeciąg roku, były prace zlecone, związane z importem dostaw UNRRA, Związku Radzieckiego i innych.

Łącznie przejęte zostało z dostaw:

UNRRA	293.602 ton,
innych	ca 680.800 ton
	ca 974.402 ton.

Obok powyższych akcji prowadzono na podstawie zwolnień Min. Apropowizacji i Handlu wymianę zbóż UNRRA na ży-

to bądź przetwory. Od początku tej akcji, tj. od 1. VII 46 wymieniono

26.632 ton pszenicy,
11.549 ton owsa,
135 ton kukurydzy,
665 ton otrąb,
uzyskując w zamian 34.374 ton żyta,
11.732 ton mąki żytniej.

W grudniu 1946 rozpoczęta została przez Fundusz Apropowizacyjny nowa akcja skupu zbóż na wolnym rynku. W ramach tej akcji do 31.XII 1946 „Społem“ dostarczyło 4.359 ton żyta. Inni dostawcy, tj. PCH i kupcy prywatni, zboża nie dostarczyli.

b) Wolny rynek

Planowana przez Wydział szeroka akcja skupu zboża w okresie gospodarczym 1946/47 nie mogła się rozwinąć z powodu niezwykle małej podaży zbóż na rynku uregulowanym. „Społem“ zaś, doceniając swoje znaczenie na rynku zbożowym i podlegając kontroli publicznej, nie mogło pójść wzorem spekulantów na obchodzenie ustalonych cen na zboże bądź to norm przemiałowych, dopuszczanych przez Państwo w obrocie przetworami zbożowymi. Ceny zaś rzeczywiste zboża były nieraz o 250 zł. na 1 q wyższe od ustanowionych przez Komisje Cennikowe, podobnie jak rzeczywista stopa przemiału (poza przemiałem reglamentowanym) wahała się wokół 50% dla pszenicy, 65% dla żyta. Brak należytego unormowania obrotu zbożem, któremu nie zapobiegły giełdy zbożowo-towarowe, niedostateczna kontrola nad aparatem prywatnym, dezorganizująca rynek dążność aparatów konkurujących ze „Społem“ — utrudniły i wprost uniemożliwiły w okresie 1946 r. opanowanie tego niezmiernie ważnego dla naszego rolnictwa rynku przez organizacje spółdzielcze, działające w interesie tak producentów — rolników jak i konsumentów. Pierwszym krokiem do unormowania rynku było wydane dopiero w grudniu 1946 rozporządzenie Min. Apropowizacji i Handlu o koncesjonowaniu przedsiębiorstw obrotu zbożem i produktami przemiału.

W tym stanie rzeczy Wydział zakupił w okresie trwania świadczeń rzeczowych, tj. do 30. VI 46 r. około 3000 ton zbóż, a od nowych zbiorów:

56.237 ton żyta,
14.141 ton pszenicy,
10.853 ton jęczmienia,
5.658 ton owsa

razem 86.889 ton zbóż wartości przeszło 1,500 mil. zł.

W powyższej ilości zakupów największy udział miał Okręg w Poznaniu — 33.375 ton — 38,4%, we Wrocławiu — 9,373 ton—10,8%, w Warszawie—8.865 ton—10,2% i Bydgoszczy—5.840 ton—6,7%. Razem Okręgi te zakupiły 66,1% ogółu zbóż zakupionych przez Wydział. Od sierpnia do listopada ub. roku tendencja na żyto i pszenicę była bardzo mocna przy bardzo małej podaży, jedynie w grudniu dało się zauważyć lekką tendencję zwyżkową przy wzroście podaży. Na jęczmień i owies przez cały okres ceny stale wzrastały.

Gdynia — Elewatory „Społem“. Widok na jedno z górnych pięter

W zakresie obrotów **nasionami** Wydział zakupywał nasiona na zlecenie Min. Aprowizacji i Handlu. Łącznie zakupiono w r. 1946:

14.022 ton żyta siewnego
807 ton pszenicy siewnej

132 ton jęczmienia

15 ton owsa

77 ton grochu

15 ton rzepaku kwalifikowanego, łącznej wartości

208 mil. zł.

Ziemiaków, poza dostawami ze świadczeń rzeczowych, zakupiono w drugiej połowie 1946 r. 25.233 ton wartości 79 mil. zł. Akcja ziemniaczana była związana z dostawą węgla wymiennego, przy czym przemysł nie zawsze wywiązywał się w 100% ze swych zobowiązań, co znacznie utrudniło akcję. Oddziały Związku pracowały w tym względzie prawie bez żadnych nadwyżek, dokładając wszelkich starań, by zwiększyć dostawy ziemniaków.

Na odcinku **zielarskim** „Społem” prowadziło intensywną akcję skupu tak w akcji premiowej (do 1.IX 46) jak i z wolnego rynku. Z obu źródeł zakupiono 672,2 tys. kg wartości 77 mil. zł. Sprzedano zaś w kraju i wyeksportowano 440 tys. kg wartości 56 mil. zł. Za wyeksportowane zioła i nasiona nadeszły do kraju egzotyki, których brak odczuwano dotkliwie w kraju, jak Fo. Sennae, orzechy „kola” i inne.

B. Artykuły przemysłowe

Działalność Wydziału na tym terenie można podzielić na dwa okresy. Jeden — to okres do 30. VI 46, w którym trzeba było pokonywać nielada trudności przy nawiązywaniu ściślejszego kontaktu z przemysłem — drugi okres od pierwszego lipca do końca ub. r., w którym te trudności zostają częściowo wyeliminowane przez zainicjowaną akcję „Przemysł dla wsi”

Wprowadzenie tej akcji zmusiło przemysł nie tylko do postawienia określonych ilości towarów dla zaopatrzenia odcinka wiejskiego, ale równocześnie zobowiązało przemysł do zawarcia stałego kontraktu umownego z organizacją spółdzielczą, jaką jest „Społem”. Tym samym na odcinku współpracy z przemysłem, a w związku z tym i możliwości zaopatrywania rolnictwa w niezbędne towary przemysłowe, nastąpiła dość znaczna poprawa.

Specjalnie podkreślić należy wzrost zaopatrzenia wsi w **nawozy sztuczne**, z czego Związek „Społem” wywiązał się całkowicie pozytywnie, rozprowadzając w akcji jesiennej 1946 roku ogółem 271 tys. ton nawozów, tj. około 85% ogółu podaży

nawozów sztucznych. Ogółem „Społem“ dostarczyło ca 600 tys. ton nawozów sztucznych. Wobec spóźnionej pory rozpoczęcia dostaw przez przemysł i początkowych trudności w ustaleniu form dystrybucji, warunków rozprowadzenia i cen wynik ten należy uważać za bardzo dodatni.

Zarządzeniem Min. Przemysłu w oparciu o Radę Ministrów w grudniu ub. roku zatwierdzone zostały nowe ceny nawozów sztucznych na sezon wiosenny 1947 r. Cennik obejmuje podwyżkę ceny nawozów azotowych ca 30%, fosforowych ca 50%, potasowych ca 20%.

Równocześnie zatwierdzony został nowy rozdzielnik nawozów krajowych, nie pokrywający niestety zapotrzebowania zgłoszonego przez spółdzielnie.

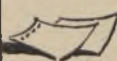
Trzeba stwierdzić, że na szeregu odcinków produkcja przemysłu nie jest jeszcze w stanie pokryć zapotrzebowania wsi. Szczególnie ma to miejsce z węglem, cementem, szkłem szybowym, papą, skórą itp. W konsekwencji odbija się to ujemnie na podaży ziemiopłodów ze strony rolników wstrzymujących się od wyzbycia swych nadwyżek, wobec braku możliwości zakupu towarów przemysłowych. Podkreślić także należy, że akcja „Przemysł dla wsi“ nie wyczerpuje możliwości dystrybucyjnych Wydziału. Są one znacznie większe, niż dotychczasowe przydziały artykułów przemysłowych, co pozwala rokować dobre nadzieje na rozwój Wydziału.

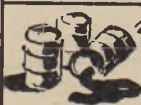
Ogólne obroty Wydziału artykułami przemysłowymi przedstawiały się następująco (w mil. zł):

Żelazo i odlewy	827,6	w tym akcja „Przemysł dla wsi“	585,8
Maszyny rolnicze	444,—	„ „ „ „ „ „	289,—
Nawozy sztuczne	1.470,6	„ „ „ „ „ „	1.218 6
Materiały budowlane	306,8	„ „ „ „ „ „	222,2
Materiały pędne	555,8	„ „ „ „ „ „	524,9
Opakowanie	130,2	„ „ „ „ „ „	49,4
Inne, A. Sp., P.	6,7	„ „ „ „ „ „	—
	3.741,7		2.889,9

W ten sposób obroty artykułami przemysłowymi, przeznaczonymi do zaspokojenia potrzeb produkcyjnych rolnictwa, stanowiły 63,1% obrotów całego Wydziału.

W obrotach ilościowych, które dopiero mogą zilustrować rozwój działalności Wydziału, porównanie z 1945 r. wygląda następująco:

	1945 R.	1946 R.
 odlewy różne	1.098 TON	4.798 TON
 pługi	7.647 SZT.	34.951 SZT.
 brony, rozsiewniki kultywatory	6.239 SZT.	37.922 SZT.
 młocarnie, wialnie, sieczkarnie, kierat.	1.356 SZT.	9.156 SZT.
 siewniki	—	2.859 SZT.
 maszyny różne	568 SZT.	6.141 SZT.
 części różne	214 TON	827 TON
 nawozy azotowe	52.900 TON	144.831 TON
 nawozy fosforowe	2.200 TON	178.041 TON
 nawozy potasowe	—	287.050 TON
nawozy sztuczne ogółem	55.100 TON	609.922 TON
 cement	10.281 TON	117.110 TON
 cegły	984 TON	12.068 TON

	1945R.	1946R.
 <i>smoła, pak. lenik</i>	15 TON	4.007 TON
 <i>szkło rybowe</i>	182.235 M. ²	309.735 M. ²
 <i>papa dachowa</i>	46.707 ROLEK.	195.192 ROLEK.
 <i>cegle dachówki i płyty azbestowe</i>	105 TYS. SZT.	15.33/TYS. SZT.
 <i>kafle</i>	-	103 TYS. SZT.
 <i>nafta</i>	100 TON	15.352 TON
 <i>benzyna</i>	-	2.345 TON
 <i>smary, oleje</i>	80 TON	1.135 TON
 <i>worki różne</i>	640 TYS. SZT.	1.013 TYS. SZT.
 <i>sienniki</i>	20 TYS. SZT.	32 TYS. SZT.

4. WYDZIAŁ MLECZARSKO-JAJCZARSKI

Na działalności Wydziału Mleczarsko-Jajczarskiego „Społem“ w 1946 r. zaważył podobnie jak w Wydziale Rolniczym **fakt zniesienia świadczeń rzeczowych**. Odbiło się to natychmiast na zwiększeniu dostaw mleka do mleczarni i wzmożeniu obrotów. W IV kwart. ub. r. nastąpiła również poważna wyżka cen nabiału, związana z sezonowym spadkiem produkcji.

Działalność Wydziału obejmowała obok skupu i sprzedaży artykułów nabiałowych z mleczarni spółdzielczych, także import nabiału z zagranicy oraz zaopatrzenie techniczne mleczarni i innych przetwórci nabiału.

Tuczarnia gęsi Okr. Oddz. Mlecz.-Jajcz. w Poznaniu

Rozwój obrotów zewnętrznych i wewnętrznych Wydziału przedstawia poniższe zestawienie (w mil. zł.) *).

*) Zestawienie to odbiega nieznacznie od cyfr zamieszczonych na str. 42-45, gdyż uwzględnia poprawki wg ostatnich meldunków, których ze względów technicznych nie można było wprowadzić w tabelach i wykresach ogólnych.

O g ó ł e m		Obroty zewnętrzne	Obroty wewnętrzne
O g ó ł e m	3.640	2.203	1.432
I kwartał	281	193	83
II „	757	451	306
III „	1051	630	421
IV „	1551	934	617

Dostawa nabiału do „Społem“ odbywała się z dwóch źródeł: kontyngentów, zniesionych od 1. VII. 1946, lecz dostawa zaległości choć w bardzo zmniejszonym stopniu trwała jeszcze nadal — oraz z wolnego rynku. W okresie IV-go kwartału ub. r. Wydział zajmował się również skupem i rozprowadzaniem na zlecenie Funduszu Aprowizacyjnego mleka kartkowego, skupowanego wszakże po cenie komercyjnej.

Rozkład dostaw nabiału z obydwu źródeł przedstawia następująca tabela (w tys. zł):

Nazwa towaru	jednostka	O g ó ł e m		Obroty po cenie reglamentowanej		Obroty wolnorynkowe	
		ilość	wartość	ilość	wartość	ilość	wartość
Masło krajowe	t.	2.076	572.322	748	21.818	1.328	550 504
„ duńskie	„	925	42.596	925	42.596	—	—
Sery	„	1.010	103.832	222	3.154	788	155 678
Twaróg . . .	„	666	12.808	411	2.470	255	10.338
Joja	tys. szt.	66.244	585.052	1.228	2.427	65.016	582.625
Miód	t.	61	7.780	15	278	46	7.502
Drób	t.	320	61.649	—	—	320	61.649
Różny nabiał	—		42.646	—	2.942		39.704
Maszyny i tow. techn.			45.096		13		45.083
Tow. UNRRA			370 770		289.078		31.692
Różne			71 870		34.463		37.407
Mleko na kartki	tys. l	13.728	291.625	—	—	13.728	291.625
			2208.046		399.239		1808.80

Obroty wolnorynkowe przekroczyły ilościowo dwukrotnie obroty kontyngentowe masłem i serem. Skup jaj prowadzony był w pierwszym rzędzie dla Funduszu Aprowizacyjnego oraz dla zabezpieczenia podaży zimowej. Akcja interwencyjna na rynku dała zadowalające wyniki, doprowadzając do zniżki cen jaj. Wpływ tej akcji mógłby być znacznie szerszy, gdyby nie ograniczenia kredytowe Wydziału, które nie pozwoliły na skupienie jeszcze większej ilości jaj na rynku, co było zupełnie możliwe.

Rozpoczęto również **przygotowania do eksportu jaj**. Dla ponownego nawiązania kontaktów zagranicznych i wejścia na rynek wyeksportowano partię 1.200 tys. jaj do Anglii. Jaja te zostały sklasyfikowane na rynku angielskim jako najlepsze

Maślarnia Okr. Oddz. Mlecz.-Jajcz. w Poznaniu

z całego dotychczasowego powojennego importu angielskiego w tym zakresie. Odbudowa hodowli drobiu w naszym kraju postąpiła zaś tak daleko, że należy się liczyć z możliwościami eksportu jaj na większą skalę.

Na odwrót, z uwagi na wolno postępującą odbudowę pogłowia bydła rogatego zmuszeni byliśmy dla celów aprowizacyjnych importować tłuszcze i mleko z UNRRA oraz masło solone z Danii. Zagadnienie importu tłuszczów i mleka przypuszczalnie jeszcze przez kilka lat będzie musiało być brane pod uwagę przy planach obrotu zagranicznego.

Sortownia jaj Okr. Oddz. Mlecz.-Jajcz. w Poznaniu

Prowadzony przez Wydział skup drobiu (przeważnie gęsi) dał bardzo dobre wyniki. 6 czynnych tuczarni drobiu przetworzyło ca 50 tys. szt. drobiu, zaopatrując w pierwszym rzędzie Fundusz Apropowizacyjny.

W porównaniu z 1945 r. obrót ilościowy nabiałem z wolnego rynku był pięciokrotnie, drobiem czterokrotnie wyższy i posiada w dalszym ciągu wybitną tendencję rozwojową.

Obok powyższych prac prowadzono akcję zaopatrzeniową młeczarni w maszyny i techniczne środki produkcji.

Nadto Wydział prowadzi instruktoriat techniczny dla zakładów młeczarskich i laboratorium techniczne. Instruktoriat ten przeprowadza również inspekcję techniczną w zakładach. Pod opieką Wydziału znajduje się obecnie 905 zakładów młeczarskich w spółdzielniach, w czym czynnych w całej pełni 650, zabezpieczonych i częściowo czynnych 255.

5. WYDZIAŁ PRODUKCJI

Wytwórczość zakładów przemysłowych Związku „Społem“ stała w 1946 r. pod znakiem trudności surowcowych, które nie pozwoliły na większy rozwój produkcji. Zakłady „Społem“ walczyły również z trudnościami dystrybucyjnymi, powodowanymi konkurencją.

A. Główny Dział Młynarski

Z zagadnień ogólnych na czoło wysunęła się sprawa przejęcia przez spółdzielczość przemysłu spożywczego, co jest przewidziane ustawą o nacjonalizacji przemysłu. Długotrwałe starania doprowadziły wreszcie na koniec 1946 r. do **przejęcia przemysłu młynarskiego**, początkowo przez przekazanie pod zarząd „Społem“ Zjednoczenia Młyńsko-Piekarnianego, jako pierwszego z serii przemysłów spożywczych. Podkreślić należy, że przekazano spółdzielczości problem specjalnie ciężki i trudny ze względu na brak nacjonalizacji przemysłu młyńskiego w naszym kraju i nieuregulowanie obrotu zbożem. Młyny „Społem“, Zjednoczenia i młyny przeznaczone do nacjonalizacji (ponad 15 ton dziennego przemiału) są już dziś w stanie zaspokoić większość zapotrzebowania na przemiał zbóż na rynek miejski, poza nimi znajduje się jednak kilka tysięcy młynów prywatnych lub terenowych, pokrywających przeszło dwukrotnie konsumpcję wiejską. Stąd zagadnienie racjonalizacji młynarstwa jest potrzebą palącą. W ręku Centrali Gospodarczej powinien pozostać zespół młynów, pozwalający jej na wykonanie zadań zleconych w skali ogólnopolskiej, z zach-

waniem w jak najszerszym stopniu możliwości interwencyjnych na rynku miejskim.

W związku z tymi zagadnieniami Dział Młynarski przekształcony został z początkiem IV kwartału 1946 r. na Główny Dział Młynarski wyposażony w samodzielność pod względem organizacyjnym i gospodarczym.

Główny Dział Młynarski obejmuje 102 placówki, w czym 92 młyny, 2 kaszarnie, 8 makaroniarni. 6 zakładów było nieczynnych. Po 1 stycznia 1947 r. do liczby tej **dojdzie jeszcze ok. 200 młynów** Zjednoczenia Młyńsko-Piekarnianego, co razem stanowić będzie poważny zespół placówek przetwórczych.

W 1946 r. młyny „Społem“ i Zjednoczenia pracowały głównie na zlecenie Państwa, **przemielając przede wszystkim zboże na potrzeby aprowizacji reglamentowanej**, wykorzystując przeciętnie w 40—60% swoją zdolność przemiałową. Na poprawę sytuacji finansowej młynów wpłynął fakt podniesienia z dniem 7. VI 46 r. opłat przemiałowych za 1 q zboża (w

Młyn w Pabianicach — Ogólny widok

akcjach zleconych) z 15 zł na 80 zł a później na 100 zł, co jakkolwiek nie pokrywało kosztów własnych, w każdym razie zbliżyło młyny do granicy samowystarczalności.

Młyn w Pabianicach — Fragment sali walcowej młyna pszennego

Obroty zakładów należących do Gł. Działu Młynarskiego przedstawiały się w r. 1946 następująco (w tys. zł):

np. pierników, wpłynął zakaz wypieku ciastek przez 4 dni w tygodniu.

Zakłady nasze wymagają poważnej ilości inwestycji, zaopatrzenia w bardziej nowoczesne maszyny i narzędzia, których obecnie ze względu na niemal zupełny brak kredytów nie można było dokonać.

W tym stanie plan produkcyjny tego działu na r. 1946 nie został wykonany, a o ile trudności te nie będą usunięte, wykonanie planu na r. 1947 może stanąć pod znakiem zapytania.

Obroty Działu Przetworów owocowo-warzywnych i wyrobów cukierniczych w r. 1946 wynosiły (w tys. zł):

Ogółem	I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał
799.290	203.637	137.691	103.989	353.973

Na wzrost produkcji i zbytu w IV-tym kwartale wpłynęła przede wszystkim produkcja kwaszarni kapusty i wyrobów cukierniczych, której sezonowy zbyt przypada właśnie na te miesiące.

Fabryka Marmolady w Kotlinie w Okr. Poznań

Fabryka Cukrów i Czekolady w Łodzi. — Piec gazowy w piekarni

C. Dział Spożywczo-Chemiczny

Dział ten posiada obecnie:

- 2 zakłady artykułów spożywczo-odżywczych,
 - 6 fabryk artykułów kawowych,
 - 1 krochmalnię,
 - 2 drożdżownie,
 - 6 browarów,
 - 10 fabryk octu i musztardy,
 - 2 wytwórnie wód gazowych,
 - 2 olejarnie,
 - 7 zakładów różnego typu, jak fabryki chemiczne (Kielce), wyrobów drzewnych i wyrobów użytku domowego,
- razem 38 zakładów, z czego w ruchu 35 placówek.

Trudności w tej grupie zakładów były analogiczne do poprzednich, przy czym najostrej występował **brak surowca**, zwłaszcza w naszych Zakładach Kieleckich, które nie mogły z braku tłuszczu rozwinąć produkcji mydła. Jedynie krochmalnia w Głównie pracowała stale, częściowo nawet na trzy zmiany, przekraczając wybitnie plan produkcji na 1946 r. Przydziały spirytusu na cele produkcji octu zostały z końcem ub. roku poważnie zwiększone, co pozwoli również na uruchomienie w większej mierze tego działu produkcji. Obecnie octownie Związku pracują w granicach 60% swej zdolności produkcyjnej.

Obroty ogólne Działu przedstawiały się następująco (w tys. zł):

Ogółem	I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał
993.900	171.699	215.259	230.848	366.094

Ogółem obydwie działy zatrudniały na dzień 31.XII 46 4.862 pracowników, w czym 1041 pracowników umysłowych, 3.821 fizycznych.

Ogólne obroty Wydziału Produkcji w 1946 r. wyniosły (w tys. zł):

Ogółem	I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał
3.710.873	684.538	765.253	764.449	1.496.633

Wzrost wartości produkcji i zbytu w IV kwartale spowodowany został upłynnieniem sezonowym remanentów działu przetworów owocowo-warzywnych oraz wzmożonym przemianem w młynach.

6. WYDZIAŁ PRZEMYSŁOWO - ROLNY

Wydział Przemysłowo-Rolny zorganizowany został 1 czerwca 1946 r. po połączeniu Zrzeszenia Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej ze Związkiem „Społem“, jako Wydział obejmujący całość zagadnień Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej i przemysłu rolnego z nim związanego.

III kwartał 1946 r. minął w dużej mierze na **pracach przygotowawczo-organizacyjnych**. Do końca roku ub. przejęto w administrację Wydziału 31 zakładów wytwórczych, z czego na 31.12 czynnych było 17. W zakładach tych prowadzono pracę nad uporządkowaniem spraw organizacyjnych i rachunkowych oraz nad ustaleniem planu produkcji.

Działalność Wydziału rozpadła się w r. 1946 na 2 główne działy: 1) przemysłu rolnego, 2) włókienniczo-olejarski.

W dziale przemysłu rolnego prowadzono prace przygotowawcze do sezonu 1947 r. na odcinku hodowli drobnego inwentarza. W tym celu zakupiono 12 szt. wylęgarni o pojemności 3.600 jaj każda oraz 62 wychowalnie o pojemności 600 szt. kurcząt każda. Obok tego 4 wylęgarnie dostarczyła UNRRA.

W ramach traktatu handlowego z Francją zamówiono 30 tys. szt. królików zarodowych, które były rozprowadzone po resztówkach. Na odcinku hodowli owiec poczyniono starania o sprowadzenie pewnej ilości owiec karakułowych i merynosów w drodze wymiany na cement. W toku wykonania znajdowała się opóźniona wskutek nieupłynnienia kwot clearingowych umowa o dostawę 2000 szt. królików rasy szwajcarskiej.

Wydział Przemysłowo-Rolny na podstawie specjalnej umowy przeprowadzał również dystrybucję 45 tys. koni użytkowych, zakupionych w Danii.

W zakresie skupu roślin przemysłowych Wydział przystąpił do akcji zaopatrzenia plantatorów tytoniu, przejmując remanenty towarowe pozostałe z kampanii ub. roku wartości 75 mil. zł.

W dziale włókienniczo-olejarskim przeprowadzono skup włókna lnianego i nasion oleistych w ramach umów zawartych ze Zjednoczeniem Olejarskim.

Łącznie skupiono ca 510 ton włókien i 25 ton nasion oleistych. Skup prowadzony był przez 70 punktów skupu w terenie, w czym 6 własnych. W zamian za zebrane włókno rozprowadzono 200 tys. m tkanin. Opracowany został plan kontraktowania włóknistych i oleistych na 1947 r.

Ogólne obroty Wydziału wyniosły w 1946 r. (IV kwartał) 28 mil. zł.

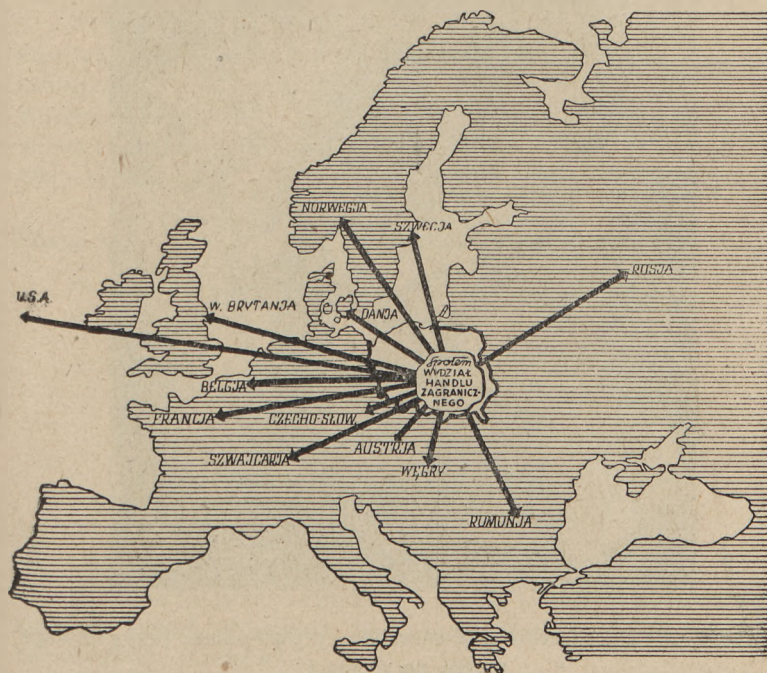
7. WYDZIAŁ HANDLU ZAGRANICZNEGO

W r. 1946 rozszerzono wybitnie stosunki handlowe „Społem” z innymi krajami. Wydział Handlu Zagranicznego **prowadził stałą wymianę handlową** w ramach obowiązujących umów z organizacjami gospodarczymi następujących krajów: Związek Radziecki, Szwecja, Szwajcaria, Węgry, Czechosłowacja, Da-

nia, Austria, Belgia, Norwegia, Rumunia, Francja, Anglia, Stany Zjednoczone. Ponadto nawiązano współpracę z organizacjami spółdzielczymi zagranicą: Kooperativa Ferbundet (Szwecja), Société Generale des Cooperatives de Consommation (Francja), Coop. Groothandelvereniging de Handelskamer „Haka“ (Holandia), Velkonakupni Spolecnost Druzstev oraz z Międzynarodowym Związkiem Spółdzielczym w zakresie przyjmowania artykułów w ramach pomocy międzynarodowej dla zniszczonej spółdzielczości polskiej.

Od 15. VIII 46 Wydział Handlu Zagranicznego jest uznany przez Państwo jako Centrala Handlu Zagranicznego.

Wymiana handlowa „Społem“

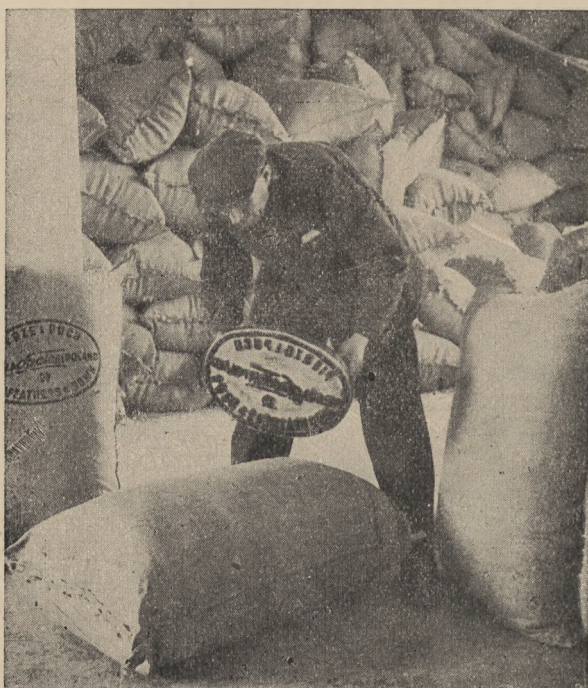
Import

W ramach dotychczasowych umów Wydział otrzymał:
w Dziale Rolnym:

13.589 ton	ziemiaków—sadzeniaków	wartości	96.253 tys. zł.
401 „	pszenicy siewnej	„	2.767 „ zł.
200 „	wyki „	„	1.930 „ zł.
1.000 „	grochu	„	9.536 „ zł.

poza tym w ramach importu zbóż:

55.404 ton	żyta siewnego
2.689 „	gryki konsumcyjnej
1.517 „	kukurydzy

Fabryka pierza i puchu w Swarzędzu p/Poznaniem przygotowuje
pierze na eksport

7.652	„	prosa
49.624	„	jęczmienia
67.039	„	pszenicy
238.318	„	żyta
141.000	„	nawozów

w Dziale Spożywczym:

śledzi	86.721 beczek	wartości	137.338 tys. zł.
masła solonego	1.197 ton	„	69.922 „ „
winogron	298 „	„	25.379 „ „
liści laurowych	51 „	„	11.714 „ „
wina	48.374 l	„	7.024 „ „
papryki	15 ton	„	4.769 „ „
arbuzów	53 „	„	2.122 „ „
owoców świeżych	20 „	„	1.408 „ „
różnych towarów		„	8.481 „ „

w Dziale Maszyn i Narzędzi:

kos i sierpów	378.341 szt.	wartości	42.141 tys. zł.
kosiarek	310 „	„	3.840 „ „
źniwiarek	130 „	„	2.463 „ „
wirówek do mleka	45 „	„	1.997 „ „
gazy młyńskiej	554 m.	„	1.239 „ „

Eksport

Eksport ograniczył się w 1946 r. do kilku pozycji:

Wyeksportowano:

jagód	3 tony (w zamian za gazę młyńską)
kminku	55 ton
węgla	45 tys. ton
ziół	2 tys. kg
grzybów	20 tys. kg
jaj	1200 tys. szt

łącznej wartości 57,1 mil. zł.

Ogólne obroty Wydziału wyniosły w 1946 r. 478 mil. zł.

W imporcie przez „Społem“ przeszło w 1946 r. 43% całego importu Polski. Pozostałe 20 Central Handlu Zagranicznego importowało razem 57%.

8. AGENDY GOSPODARCZE WYDZIAŁU GŁÓWNEGO

A. Główny Dział Transportowy

Praca transportu „Społem“ w ub. roku skoncentrowana była na reorganizacji usług transportowych Związku. Praca ta szła zasadniczo w dwóch kierunkach:

1. uzyskania rentowności usług transportowych,
2. polepszenia stanu organizacyjnego i technicznego taboru Związku.

Zdając sobie sprawę, że transport samochodami jest za drogi dla przewozów towarów masowych, a także wobec nie-
możności utrzymania taboru samochodowego na dotychczasowym poziomie ilościowym ze względu na pogłębiający się brak części zamiennych i inne przyczyny, przeniesiono ciężar przewozu na transport kolejowy. W związku z tym przejęto całą spedycję kolejową prowadzoną dotychczas przez szereg placówek Związku.

Szczegółowe zestawienie przewozów, dokonywanych przez transport „Społem“ w roku 1946, zawiera poniższa tabelka:

A k c j e	wagonowo	ton
O g ó ł e m	154.939	2.345.533
załadunek dla M. A i H.	53.301	812.802
import zbóż:	39.933	634.963
w tym radzieckich	17.737	317.104
UNRRA	22.196	317.859
import różny	5 314	79.494
eksport cukru	1.481	322 125
węgiel	16.614	307.364
zapalki	537	4.870
art. włókiennicze	541	2.869
nawozy sztuczne	788	13.676
przewozy różne	36.436	458.470

Spedycja kolejowa rozbita była na szereg akcji przewozowych, z których część była prowadzona jako akcje zlecone przez Państwo. Do tych ostatnich należał udział w akcji świadczeń rzeczowych (prowadzonych również samochodami), akcje importowe zbóż, przewozy artykułów reglamentowanych na zlecenie Ministerstwa Aprowizacji i Handlu, spedycja eksportu cukru, spedycja nawozów importowanych. Obciążenie aparatu „Społem” związane z akcją świadczeń rzeczowych zmalało znacznie w drugiej połowie roku, lecz w tym okresie podjęta została spedycja w ramach akcji „Przemysł dla wsi” przede wszystkim w zakresie artykułów włókienniczych.

Przewóz samochodowy zmniejszany był w ciągu ub. roku coraz bardziej na rzecz kolejowego, ograniczając się zasadniczo do przewozu towarów od stacji kolejowych w okręgu lub powiecie. Nie przekroczył on też 15% przewozu kolejowego.

W zakresie **polepszenia stanu technicznego taboru** Związku prowadzono starania o uzyskanie części zamiennych, które z uwagi na ogólny brak części zamiennych w kraju, tylko w małym stopniu mogły dać pozytywny rezultat. Starania o zakup samochodów natrafiały na ogromne trudności z braku tychże na rynku. Przydziały samochodów z importu, dokonywane początkowo przez C.U.P., później przez Min. Aprow. i Handlu były nie wystarczające dla pokrycia zapotrzebowania Związku „Społem” i spółdzielni. Udało się jedynie uzyskać 121 samochodów ciężarowych, przeważnie z demobilu amerykańskiego, 3 samochody-cysterny dla przewozu materiałów pędnych, 1 samochód warsztat i 1 samochód-dźwig. Potrzebne Oddziałom powiatowym Związku samochody uzyskano z redukcji kolumn Okręgowych Działów Transportowych. Dokonano również reperytywizacji samochodów, zarejestrowanych dotychczas na Min. Aprowizacji i Handlu, na rzecz Związku „Społem”.

Duży nacisk położono na doprowadzenie zakładów naprawczych Działu do rentowności, przeprowadzając ich gruntowną reorganizację.

Stan taboru samochodowego na dzień 31.12.46. wynosił: 1550 samochodów ciężarowych i 394 samochody osobowe. Z tej liczby przeciętnie 65% wozów było zdolnych do użytku.

Ogólne obroty Gł. Działu Transportowego w r. 1946 osiągnęły 785 mil. zł.

B. Dział Budownictwa

Działalność „Społem” na odcinku inwestycji budowlanych rozrosła się znacznie w roku 1946. Pozostaje to w związku z uzyskaniem poważniejszych kredytów średnioterminowych oraz z koniecznością odbudowy i wyposażenia technicznego aparatu usługowego „Społem”.

W roku 1946 ogólny zakres budownictwa objął 503 budowy o ogólnym kosztorysie 688 mil. zł. Z sumy tej wydatkowano w ub. roku 380 mil. zł. w tym 150 mil. zł. kredytów inwestycyjnych. Niezależnie od tego prowadzona była odbudowa 36 elewatorów Państwowej Rezerwy Zbożowej o łącznej pojemności 200 tys. ton. Odbudowa tych elewatorów finansowana była ze specjalnego kredytu inwestycyjnego w wys. 139 mil. zł. Ze względu na późne uruchomienie tego kredytu wykorzystany został on tylko w 50%.

Kubatura obiektów odbudowanych przez „Społem” w 1946 roku wynosi około 4 mil. metrów sześciennych, tj. przeszło 3 razy tyle co w r. 1945. Równa się to odbudowanej całkowicie 3 razy dłuższej ulicy, niż ulica Marszałkowska w Warszawie, budynkami pięciopiętrowymi ustawionymi po obu stronach ulicy.

Jednym z najważniejszych osiągnięć Działu Budownictwa w ub. roku było umożliwienie przeniesienia Centrali „Społem” z Łodzi do Warszawy. Odbudowane budynki przy ul. Grażyny 13 i 22 pomieściły biura Wydziałów przeniesionych z Łodzi, a odbudowane budynki mieszkaniowe umożliwiły zaopatrzenie pracowników „Społem” w mieszkania.

Równocześnie odbudowano szereg magazynów na Stawkach, przy ul. Stalowej 77 oraz przy ul. Wolskiej 84, co znacznie poprawiło sytuację magazynową w Warszawie.

Z innych prac wykonanych w ub. roku wymienić należy odbudowę zakładów naprawczych oraz Zakładów Graficznych w Łodzi, elewatora w Gdyni, fabryk w Oliwie i Wrzeszczu, młyna i łuszcarni ryżu w Krakowie, magazynów portowych we Wrocławiu i Poznaniu, Zakładów Wytwórczych w Toruniu oraz magazynów w kilkudziesięciu oddziałach powiatowych.

Podział przeprowadzonych w roku 1946 inwestycji ilustruje następujące zestawienie (w tys. zł):

Ogółem	687.764	wydatkowano 380.384
Wydział Główny	160.577	85.176
Wydział Spożywczy	351.262	175.124
Wydział Rolniczy	56.972	30.837
Wydział Mlecz.-Jajczarski	15.092	6.854
Wydział Produkcji	29.004	22.048
Gł. Dział Młynarski	16.043	8.467
Gł. Dział Transportowy	58.814	42.877

Na odbudowę obiektów Związku w Warszawie przeznaczono w 1946 roku 251.291 tys. zł, tj. 37 % ogółu inwestycji, z czego wydatkowano 117.692 tys. zł, tj. 31% ogółu wydatków na inwestycje.

C. Ubezpieczenia

W roku 1946 Dział Ubezpieczeń „Społem” kontynuował swoje prace nad objęciem jak największej ilości spółdzielni

Rodzaj ubezpieczenia	Ogółem	Centrale spółdzielcze			Spółdzielnie
		Razem	„Społem”	Inne Centrale	
O g ó ł e m	29.003	19.936	19.302	634	9.067
od ognia	15.512	10.915	10.594	321	4.597
od kradzieży	12.523	8.363	8.050	313	4.160
autocasco	554	440	440	—	114
zwierzęta	51	13	13	—	38
transporty	362	205	205	—	157
szybowy	1	—	—	—	1
 odpowiedzialność cywilna-samochody nieszcz. wypadki osoby	 3.551 5.845	 2.875 5.363	 2 437 3.957	 438 1.396	 676 482
odpow. cywilna placówki	614	614	614	—	—
nieszcz. wypadki samochody	854	2	—	2	852

akcją ubezpieczeniową. Z jednej strony dzięki postępującej normalizacji stosunków gospodarczych, z drugiej zaś na skutek przeprowadzonej w połowieroku decentralizacji pracy działu, akcja ta dała bardzo dodatnie wyniki. Na dzień 31.12.46 r. 6102 spółdzielni, tj. przeszło 50% ogółu, posiadało już ochronę ubezpieczeniową, zorganizowaną przez Dział Ubezpieczeń. Z każdym miesiącem zaś przybywa kilkaset nowych spółdzielni. Jeżeli zaś odliczyć spółdzielnie nowo założone (przeszło 2800 w r. 1946), które w większości nie zgłosiły jeszcze swego majątku do ubezpieczenia, procent spółdzielni posiadających ochronę ubezpieczeniową ich majątku dochodzić będzie do 75% ogółu spółdzielni. Największy procent ubezpieczonych spółdzielni wykazują Okręgi Gdynia i Kraków po 74%, Rzeszów 66%, najmniejszy Szczecin 19%.

Obok tego prowadzono akcję objęcia całego majątku „Społem” ubezpieczeniami. Stan wszystkich ubezpieczeń zarówno „Społem” jak i spółdzielni lokalnych ilustruje powyższe zestawienie (w mil. zł).

Zestawienie szkód ubezpieczeniowych na dzień 31.12.46 przedstawia się następująco:

	Ogółem	R o d z a j s z k ó d							
		„Społem”				Spółdzielnie			
		Razem	Ogień	Kradzież i rabunek	Inne	Razem	Ogień	Kradzież i rabunek	Inne
Ilość szkód	3 131	686	34	305	347	2 445	24	2.283	138
Suma w tys. zł	292.381	142.858	100.992	40.625	1.241	149.523	19.741	128.448	1.334

Suma szkód jak i ilość wypadków wzrastały z miesiąca na miesiąc szczególnie w IV-tym kwartale, kiedy suma szkód ze stanu 150.702 tys. zł na dzień 30.IX 46 r. niemal podwoiła się. Likwidacja szkód w P.Z.U.W. szła nadal dość powolnie, co dawało powód do skarg ze strony spółdzielni. Nowa umowa generalna zawarta przez „Społem” z P.Z.U.W. w lipcu 1946 r. w znacznej mierze usunęła te niedomagania. Na dzień 31.12.46

wypłaconych było jednak tylko 43.613 tys. odszkodowań za poniesione przez „Społem“ i spółdzielnie straty z tytułu szkód.

D. Zakłady Graficzne

Pierwsza płaska maszyna drukarska ruszyła w Zakładach Graficznych w Łodzi w dniu 5 stycznia 1946 r. W grudniu na biegu było: 9 pedałów, 10 maszyn płaskich, 3 linotypy, 2 litograficzne, 2 offsety, 3 liniarki, 7 gilotyn, 2 falcówki, 1 tokarka. W montażu było: 6 płaskich (dalsze 4 czekały na montaż), 3 linotypy (dalsze 1—2 w zapasie), 1 offset (dalsze 2 w zapasie), 2 liniarki (pierwsze własnej konstrukcji), 3 gilotyny. Motorów czynnych było 81 o sile 177 KM.

Rozwój Zakładów dobrze uwidocznił się w obrotach. Wynosiły one w styczniu 1946 r. 1,6 miliona złotych, wzrosły do 5 milionów w kwietniu, trzymały się w tej wysokości do lipca, nabrały następnie nowego rozpędu, osiągając we wrześniu 7 milionów i podskoczyły na 11,13 w listopadzie i na 18,5 miliona złotych w grudniu. Obrót za cały rok 1946 wynosił 84 miliony złotych.

W ten sposób Zakłady Graficzne „Społem“, placówka, która rok temu jeszcze nie istniała, wysunęły się na 5 miejsce spośród wszystkich placówek przemysłowych „Społem“, a na drugie miejsce (po Kielcach), jeżeli nie uwzględnimy młynów. Należy też pamiętać o tym, że nowo zorganizowane Zakłady Graficzne stanowią własność „Społem“ w 100%.

Jak bardzo Zakłady te były potrzebne wynika z faktu, iż w 98% pracują dla rynku spółdzielczego (w 84% dla samego „Społem“).

Dzisiejszą wartość Zakładów oblicza się na 50 milionów złotych (maszyny i narzędzia 35, surowce 15). Nie wliczone w to są inwestycje budowlane, które są znaczne.

• Organizowanie Zakładów jest jeszcze w pełnym toku.

Okręgi „Społem“

1. Okręg a Delegatura

Jak zaznaczone już zostało powyżej, teren działania „Społem“, obejmujący teren całego Państwa Polskiego, podzielony został zgodnie z podziałem administracyjnym na 14 okręgów. Zasięg Okręgu pokrywa się z obszarem województwa. Odpowiednikiem Centrali, a w szczególności Wydziału Głównego Centrali na terenie Okręgu jest Delegatura Zarządu na Okręg. Na czele Delegatury stoi delegat Zarządu powoływany i odwoływany przez Zarząd Związku na wniosek Prezesa Zarządu. Do uprawnień i obowiązków Delegata Zarządu należy:

- a) reprezentowanie i obrona interesów Związku wobec władz i osób trzecich,
- b) sprawowanie bezpośredniego zwierzchnictwa służbowego w stosunku do oddziałów powiatowych i składnic,
- c) nadzorowanie i koordynowanie pracy placówek Związku na terenie okręgu,
- d) prowadzenie agend wspólnych dla wszystkich placówek Związku.

Poza Delegaturą Zarządu na terenie Okręgu funkcjonuje szereg innych placówek „Społem“. Placówki te można by podzielić na 3 rodzaje:

placówki na szczeblu Okręgu (Okręgowy Oddział Rolniczy, Okr. Oddz. Spożywczy, Okr. Oddz. Mleczarsko-Jajcz., Okr. Oddz. Przem.-Rolny, Okr. Dział Produkcji, Okr. Dział Młynarski, oraz oddziały specjalne: włókienniczy, papierniczy itd.),

oddziały i składnice powiatowe,
zakłady wytwórcze (fabryki, młyny).

Kompetencje delegata Zarządu są różne w stosunku do powyższych placówek. W stosunku do oddziałów powiatowych i składnic delegat Zarządu ma prawo wydawania bezpośrednich dyspozycji, natomiast w stosunku do pozostałych placówek bezpośrednich dyspozycji wydawać nie może, gdyż podlegają one służbowo i funkcyjnie wydziałom branżowym.

Delegat Zarządu utrzymuje łączność z właściwymi wydziałami w zakresie nadzoru nad działalnością gospodarczą i administracyjną oraz ma w stosunku do tych placówek następujące uprawnienia:

- a) prawo zawieszania zarządzeń poszczególnych kierowników placówek,
- b) prawo zawieszania w czynnościach kierowników wszystkich placówek,
- c) prawo przedkładania wniosków o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego.

W szczególności kierownicy działów i oddziałów na szczeblu okręgu mają następujące obowiązki w stosunku do delegata Zarządu:

uzgadnianie z delegatem Zarządu wystąpień w sprawach pracowniczych,

uzgadnianie z delegatem Zarządu planów gospodarczych.

przedkładanie delegatowi Zarządu do definitywnego załatwienia spraw personalnych, jeżeli idzie o pracowników do V grupy uposażenia włącznie, względnie do zaopiniowania, jeżeli idzie o pracowników grup wyższych,

składanie delegatowi Zarządu sprawozdań z działalności oddziałów i działów oraz udzielanie mu wszelkich żądanych informacji.

W celu wzajemnej wymiany uwag i spostrzeżeń oraz zharmonizowania wysiłków poszczególnych działów i oddziałów, w okręgu odbywają się pod przewodnictwem delegata Zarządu periodyczne konferencje, w czasie których są omawiane i uzgadniane najważniejsze problemy.

Dla koordynowania zaś działalności oddziałów odcinka wiejskiego oraz czuwania nad realizacją zatwierdzonych przez Zarząd planów, dotyczących tego zakresu, zostały powołane Komisje Wiejskie Okręgów, złożone z delegata Zarządu na Okręg, przedstawiciela Związku Samopomocy Chłopskiej oraz kierowników oddziałów rolniczego, przemysłowo - rolnego i mleczarsko-jajczarskiego.

Jakkolwiek już tego rodzaju organizacja daje w znacznej mierze gwarancje, że działalność okręgów nie przybierze charakteru zrutynizowanego urzędowania, tym niemniej Zarząd Związku, idąc po linii postulatów Rady Nadzorczej, już w grudniu 1945 roku oraz w pierwszych miesiącach 1946 roku dopilnował ukonstytuowania się tymczasowych rad okręgowych (złożonych z prezesów rad oddziałowych), przy czym Zarząd Związku czuwa, by reprezentowany w radach czynnik społeczny miał istotną możliwość wpływania na kierunek i tok pracy okręgów.

Delegatura Zarządu na Okręg dzieli się na dwa działy: ogólny i transportowy. Dział ogólny odpowiada agendom Wydziału Głównego w Centrali (posiada referaty: organizacyjny, personalny, finansowy, ubezpieczeń itd). Dział transportowy koordynuje na terenie Okręgu zagadnienia transportowe oraz ewentualnie prowadzi samochodowe warsztaty naprawcze.

Ponadto w skład Delegatury wchodzi Inspektorat Gospodarczy, którego celem jest kontrola placówek na terenie Okręgu. Ponieważ Delegatura Zarządu jest właściwie komórką administracyjną, przeto są tendencje jak największego ograniczania jej składu osobowego i wydatków.

2. Wykaz Delegatur Zarządu

Poniżej podajemy adresy poszczególnych Delegatur Zarządu oraz nazwiska delegatów:

Miejscowość	Ulica	Nazwisko delegata
BIALYSTOK	Artyleryjska 9	— <i>Formas Franciszek</i>
BYDGOSZCZ	Stary Rynek 7	— <i>Zywiłowski Adam</i>
GDYNIA	Abrahama 37	— <i>Tomulewicz Michał</i>
KATOWICE	Sokolska 8	— <i>Chromik Stanisław</i>
KRAKÓW	Św. Tomasza 43	— <i>Bałaban Henryk</i>
ŁUBLIN	Konopnickiej 3	— <i>Nowicki Palemon</i>
ŁÓDŹ	Narutowicza 1	— <i>Rapalski Stanisław</i>
OLSZTYN	Wyzwolenia 27	— <i>p. o. Formas Franciszek</i>
POZNAŃ	Armii Czerwonej 12	— <i>Andruszkiewicz Ryszard</i>
RADOM	Żeromskiego 31	— <i>Koczoń Kazimierz</i>
RZESZÓW	Hoffmanowej 5	— <i>Miciak Tadeusz</i>
SZCZECIN	Niedziałkowskiego 22/23	— <i>Kossut Zygmunt</i>
WARSZAWA	Szpitalna 5	— <i>Tyborowski Józef</i>
WROCŁAW	Dąbrowskiego 46	— <i>p. o. Fiszer Stefan</i>

3. Praca gospodarcza na terenie Okręgu

Przy porównywaniu wyników działalności gospodarczej poszczególnych Okręgów, uwidoczniają się b. znaczne różnice; dotyczą one zarówno warunków naturalnych (położenie geograficzne, obszar, ukształtowanie terenu, rzeki, surowce itd.), jak też są wytworem takiej czy innej ludzkiej działalności (przemysł, handel, górnictwo, rolnictwo, komunikacja itd.).

Niektóre Okręgi obejmują obszar bardzo rozległy (np. Okręg Poznański o powierzchni 39.000 km², czy Okręg Warszawski o powierzchni 29.000 km²), podczas gdy inne Okręgi zajmują zaledwie połowę tego obszaru (np. Okręgi Krakowski i Gdański o powierzchni po 16.000 km²).

Jedne z Okręgów są bogato wyposażone w różnorodne surowce, np. Okręg Górno- i Dolno-Śląski z kopalniami przede wszystkim węgla oraz z licznymi kamieniołomami, produkującymi granit, porfir, bazalt, a ponadto z rudami żelaza, cyn-

Stoisko „Społem“ na Targach Poznańskich w 1946 r.

ku i ołowiu; dalej Okręg Kielecki z rudami żelaza; Okręg Krakowski i Pomorski z kopalniami soli; Okręg Rzeszowski i Krakowski ze źródłami ropy naftowej.

Inne natomiast Okręgi jak Lubelski, Warszawski i Białostocki nie posiadają prawie żadnych kopalin (znikome ilości fosforytu w Lubelskim i Białostockim).

Oczywiście w ścisłym związku z zasobami surowcowymi pozostaje rozwój przemysłu, a w dalszej konsekwencji gęstość zaludnienia danych obszarów.

W Okręgach Górno- i Dolno-Śląskim rozwinął się przemysł mineralny i szklany, dalej przemysł chemiczny, a także przemysł drzewny i papierniczy. Również poczesne miejsce w Okręgach Górno- i Dolno-Śląskim zajmuje gospodarka energetyczna oraz przemysł poligraficzny.

Okręg Łódzki, a częściowo także i Krakowski wykazują rozwój przemysłu włókienniczego, przy czym ten ostatni oraz Okręg Rzeszowski są jedynymi Okręgami, w których rozwija się przemysł rafineryjno-naftowy.

Okręgi Poznański i Pomorski posiadają silnie rozwinięty przemysł cukrowniczy, a Okręg Poznański ponadto przemysł gazowy, azotowy i browarniczy.

Inne natomiast Okręgi, jak Lubelski, Białostocki i Olsztyński, pozostają w zakresie rozwoju przemysłowego daleko w tyle.

Poważne różnice między Okręgami występują również w rozbudowie sieci komunikacyjnej. Obok doskonałej sieci kolejowej, drogowej i w znacznej mierze uporządkowanej komunikacji rzecznej na Ziemiach Odzyskanych, mamy bardzo słaby rozwój dróg i połączeń komunikacyjnych w Okręgach wschodnich, oraz pozostawiający wiele do życzenia stan w Okręgach Krakowskim, Warszawskim, Łódzkim i Olsztyńskim.

W tym samym mniej więcej porządku należałoby uszeregować poszczególne Okręgi, jeżeli idzie o poziom rolnictwa, warzywnictwa i sadownictwa.

Najwyższy poziom kultury rolnej wykazują ziemie zachodnie (z tym jednakże, że w roku 1946 nie było możliwości pełnego wykorzystania wszystkich urządzeń melioracyjnych, a tym samym dźwignięcia rolnictwa na tych ziemiach do stanu przedwojennego), zbliżone miejsce zajmują Okręgi: Poznański, Pomorski, Łódzki i Warszawski, które ponadto mogą się wykazać dobrym, a częściowo nawet doskonałym stanem sadownictwa, wreszcie na szarym końcu pozostają Okręgi Krakowski, Rzeszowski, Lubelski i Białostocki.

Jest przy tym rzeczą zrozumiałą, że przy porównaniu stanu i poziomu rolnictwa w poszczególnych Okręgach, nie można się ograniczyć jedynie do liczb bezwzględnych, określających wielkość produkcji, lecz ponadto musi się mieć na uwadze wydajność z jednego ha oraz jakość otrzymywanych produktów.

W ścisłym związku przede wszystkim ze stanem uprzemysłowienia, a ponadto także ze stanem dróg komunikacyjnych, poziomem rolnictwa itp. pozostaje przeciętna gęstość zaludnienia oraz tworzenie się w ośrodkach miejskich większych skupisk ludzkich.

Toteż jako naturalna konsekwencja przedstawionego wyżej stanu rzeczy, zaznaczają się w tym względzie między

poszczególnymi Okręgami daleko idące odchylenia. Podczas, gdy np. w powiatach Okręgu Olsztyńskiego gęstość zaludnienia na 1 km² waha się w granicach od 6—28 mieszkańców, w Okręgu Białostockim od 9 do 53, to już w Okręgu Lubelskim wahanie to zamyka się w granicach od 49—86 mieszkańców na 1 km², zaś w Okręgu Górno-Śląskim dolną granicę stanowi liczba 52 mieszkańców, zaś górną 388 mieszkańców na 1 km².

Niemniej daleko idące różnice zaznaczają się przy porównywaniu ilości i wielkości skupisk ludzkich w poszczególnych Okręgach. Obok takich Okręgów jak Okręg Górno- i Dolno-Śląski oraz Okręg Łódzki, mogący się wykazać paroma miastami o liczbie ponad 75 tys. mieszkańców, kilkoma miastami ponad 50 tys. mieszkańców, oraz szeregiem miast powyżej 25 tys. mieszkańców, są Okręgi, w których liczba ludności jedynie w paru miastach przekracza 10 tys. mieszkańców, zaś pozostałe miasta danego Okręgu liczą od paru do kilku tys. mieszkańców (Okręgi Olsztyński, Białostocki, Rzeszowski itp.).

Oczywiście na kształtowanie się sytuacji gospodarczej Okręgu w roku 1946 wpłynął w znacznej mierze również ruch ludnościowy.

Obok Okręgów, które pod tym względem nie wykazały bardziej uchwytnych zmian, występują Okręgi Ziem Odzyskanych, w których fluktuacja ludności była niezmiernie ożywiona. Dość wspomnieć, że przez same punkty etapowe zachodnie P.U.R. przeszło ponad milion przesiedleńców.

Należy też pamiętać, że równocześnie w ciągu całego 1946 r. trwała repatriacja Niemców z Polski, która objęła około 1.500.000 osób oraz akcja przesiedleńcza ludności ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej z Polski do Z.S.R.R., która do dnia 1.7.46 r. objęła 516 tys. osób.

Zbyteczne podkreślać w jak wielkim stopniu rozwój życia gospodarczego wogóle, a tym samym i gospodarki spółdzielczej, uzależniony jest od stabilizacji stosunków z punktu widzenia bezpieczeństwa.

Pod tym względem uwidoczniają się również bardzo poważne odchylenia. O ile w Okręgach zachodnich i centralnych sytuację można uważać za ustabilizowaną, o tyle działalność band leśnych w Okręgach Lubelskim, Rzeszowskim

i Białostockim wpływa b. ujemnie na gospodarcze wzmacnianie się czynnych spółdzielni oraz na dalszy rozwój sieci spółdzielczej, a w konsekwencji na pozycję gospodarczą ruchu spółdzielczego.

Analizując działalność gospodarczą Okręgów „Społem“ oraz porównując wyniki gospodarcze poszczególnych Okręgów, musi się przede wszystkim pamiętać o wyżej przytoczonych okolicznościach, aby przed wyciągnięciem ostatecznych wniosków uniknąć popełnienia takich czy innych błędów, co łatwo mogłoby się zdarzyć, gdyby ograniczyć się do zestawienia wyłącznie samych liczb.

4. Obroty

Przy porównaniu ogólnych obrotów w poszczególnych Okręgach (bez oddziałów specjalnych i placówek produkcyjnych) za cały 1946 r. otrzymujemy następującą tabelę (str.94).

Bardzo charakterystycznie wypadnie **porównanie obrotów** artykułami Wydziału Spożywczego w poszczególnych Okręgach, jeśli rozpatrzmy je **na przestrzeni poszczególnych miesięcy**.

Poniższy wykres przedstawia nam ewolucję na przestrzeni 1946 r.

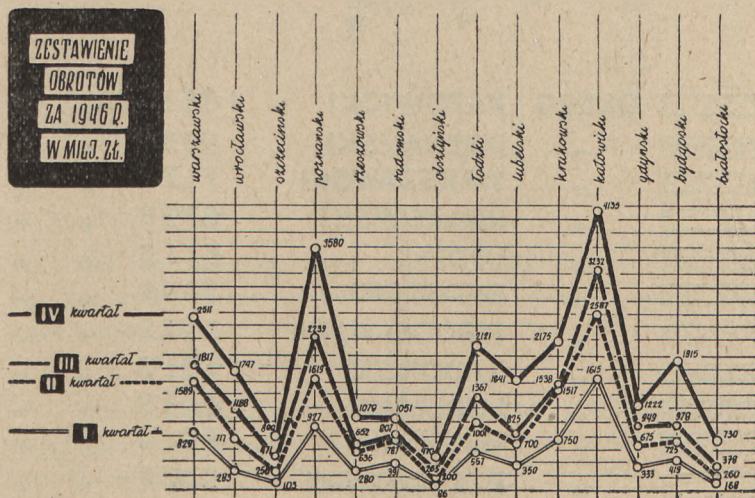
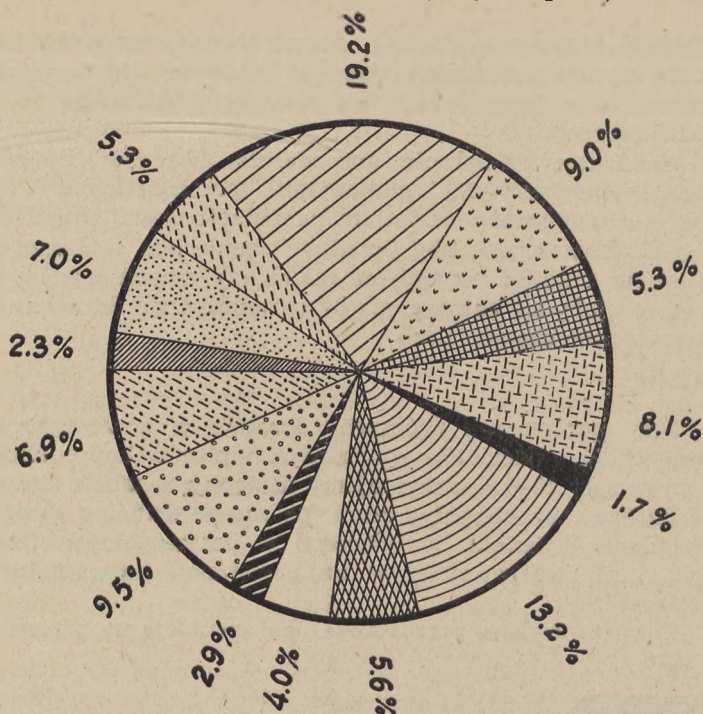

Tabela obrotów zewnętrznych i wewnętrznych wszystkich placówek Okręgów (bez oddziałów specjalnych i prod.) za 1946 r.

	OKRĘG	KATOWICKI	14518	MILJ. ZŁ
	"	POZNAŃSKI	9999	" "
	"	WARSZAWSKI	7179	" "
	"	KRAKOWSKI	6799	" "
	"	ŁÓDZKI	6115	" "
	"	BYDGOSKI	5336	" "
	"	WROCŁAWSKI	5262	" "
	"	RADOMSKI	4217	" "
	"	LUBELSKI	4033	" "
	"	GDYŃSKI	4010	" "
	"	RZESZOWSKI	3067	" "
	"	SZCZECIŃSKI	2223	" "
	"	BIAŁOSTOCKI	1775	" "
	"	OLSZTYŃSKI	1280	" "
		OGÓŁEM	75813	MILJ. ZŁ.

Z podanego wykresu wynika wysuwanie się zdecydowanie niektórych Okręgów z dalszych miejsc, na jakich się znajdowały, na miejsca bliższe. Dotyczy to w szczególności Okręgu Poznańskiego, Wrocławskiego i Szczecińskiego. Jest to niewątpliwie wynik ruchu ludności i uprzemysławiania się tych Okręgów na przestrzeni 1946 r. Dla lepszej orientacji zestawiamy poniżej obroty i kolejność poszczególnych Okręgów w miesiącach styczniu i grudniu 1946 r.

O k r ę g	S t y c z e ń		G r u d z i e ń	
	obroty w mil. zł	lokata	obroty w mil. zł	lokata
Białystok	36	12	205	12
Bydgoszcz	94	8	512	6
Gdynia	70	9	340	9
Katowice	477	1	1016	2
Kraków	210	3	515	5
Lublin	94	7	445	8
Łódź	120	5	474	7
Olsztyn	20	14	135	14
Radom	106	6	185	13
Rzeszów	54	10	282	10
Poznań	153	4	1024	1
Szczecin	27	13	265	11
Wrocław	46	11	517	4
Warszawa	211	2	646	3

Jak już zaznaczono powyżej, przy porównaniu działalności gospodarczej na terenie poszczególnych Okręgów należy wziąć pod uwagę ich uprzemysłowienie, stan rolnictwa, a w szczególności powierzchnię i zaludnienie.

Poniższa tabelka podaje **powierzchnię i zaludnienie poszczególnych Okręgów oraz w związku z ogólnymi obrotami wyliczenie obrotów przypadających w skali rocznej na jednego mieszkańca.**

O k r ę g i	Powierzchnia w km ²	Ludność w tys.)	Obroty w mil. zł	Obroty na jedn. mieszk.
Białystok	22.508	921	1.775	1.920
Bydgoszcz	22.695	1.462	5.336	3.650
Gdynia	16.406	968	4 010	4.130
Katowice	15 369	2.814	14.518	5.170
Kraków	15.918	2.129	6.799	3.190
Lublin	27.592	1.892	4.033	2.130
Łódź	20.446	2.270	6.115	2.690
Olsztyn	18.745	352	1.280	3.650
Radom	18.053	1.718	4.217	2.450
Rzeszów	17 951	1.537	3.067	1.990
Poznań	39.228	2.424	9.999	4.130
Szczecin	21.564	598	2.223	3.700
Wrocław	24.497	1.930	5.262	2.720
Warszawa	29.140	2.592	7.179	2.770

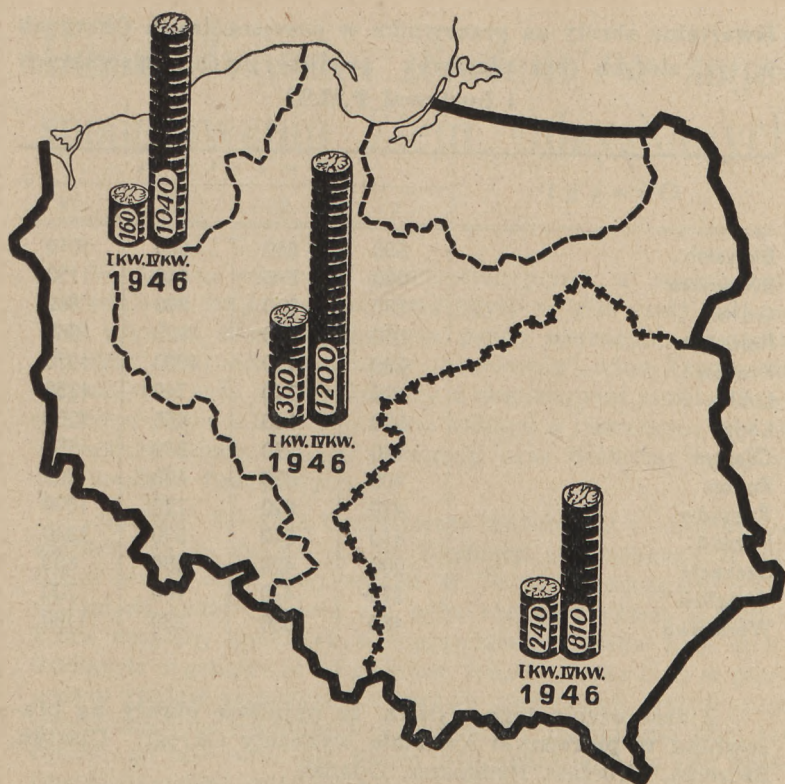
*) dane dotyczące powierzchni i ilości ludności wg danych G.U.S. opracow. na podstawie spisu ludności.

Jak z powyższego zestawienia wynika, kolejność poszczególnych Okręgów w zestawieniu obrotu przypadającego na 1 mieszkańca na przestrzeni 1946 r. jest następująca: Katowice, Poznań, Gdańsk, Szczecin, Bydgoszcz, Olsztyn, Kraków, Warszawa, Wrocław, Łódź, Radom, Lublin, Rzeszów, Białystok.

Warto również spojrzeć na poniższą mapkę, na której zróżniczkowano obroty przypadające na 1 mieszkańca w I i IV kwartale 1946 r. na ziemiach stanowiących w okresie okupacji tzw. „Generalne Gubernatorstwo“, na ziemiach włączonych do Rzeszy w okresie 1939—45 r. oraz na Ziemiach Odzyskanych.

Zestawienie to obrazuje dużą dynamikę uprzemysłowionych ziem poza dawnym terenem G.G., gdzie obroty na jednego mieszkańca wzrastają nieproporcjonalnie silniej, niż na terenie dawnej G.G.

Sprawność pracy na terenie poszczególnych Okręgów była bardzo nierówna, jednakże poprawiała się ona stale na przestrzeni całego 1946 r. Sprawdzian tej sprawności —

Obroty w złotych przypadające na 1 mieszkańca

sprawdzian może niezupełny, ale z braku dokładniejszych danych jedyny, daje nam porównanie obrotów kwartalnych dla poszczególnych Okręgów, przypadających na jednego pracownika.

W poniższej tabeli obrotów za podstawę ustalenia wysokości obrotów przypadających na jednego pracownika przyjęto ogólne obroty w poszczególnych kwartałach na terenie okręgu bez obrotów placówek produkcyjnych, specjalnych i wyrobami P.M.S. Nie uwzględniono również pracowników, pracujących w tych działach pracy.

**Kwartalne obroty na pracownika w poszczególnych Okręgach
w tys. złotych (bez placówek produkcyjnych, specjalnych
i hurtowni P.M.S.)**

O k r ę g i	K w a r t a ł y			
	I	II	III	IV
Białystok	530	650	660	1010
Bydgoszcz	330	540	640	1150
Gdynia	330	720	800	960
Katowice	550	820	920	1080
Kraków	620	1150	1000	1310
Lublin	410	740	740	1250
Łódź	590	640	850	1250
Olsztyn	140	290	330	550
Radom	400	830	670	800
Rzeszów	420	820	720	1090
Poznań	610	810	890	1230
Szczecin	200	420	590	680
Wrocław	290	470	700	700
Warszawa	480	830	830	1100

Z zestawienia tego wynika, że **najniższe obroty** na pracownika w pierwszym kwartale wykazały Okręgi: Olsztyn, Szczecin, Wrocław, Bydgoszcz, Gdańsk.

Najniższe obroty w IV kwartale: Olsztyn, Szczecin, Wrocław, Radom, Gdańsk.

Najwyższe obroty na pracownika w I kwartale wykazały Okręgi: Kraków, Poznań, Katowice, Białystok, Warszawa.

Najwyższe obroty w IV kwartale: Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Bydgoszcz.

Mimo zmieniającej się na przestrzeni 1946 r. kolejności, ogólnie nastąpiła znaczna poprawa i o ile w I kwartale przeciętne obroty kwartalne na jednego pracownika wynosiły 400 tys. zł, to w następnych kwartałach wzrosły do 700 tys.—800 tys. — 1.100 tys. zł.

Udział Związku „Społem“ w zagospodarowaniu Ziem Odzyskanych

W ślad za władzami administracyjnymi, a prawie bezpośrednio za linią frontu, wyruszyły w pierwszej połowie 1945 roku na Ziemię Odzyskaną **grupy operacyjne Związku „Społem“**. Warunki pracy miały niezmiernie trudne. Zadanie do wypełnienia było niewspółmierne z posiadanymi możliwościami. Przez długie miesiące musiano walczyć w pierwszym rzędzie z brakiem odpowiedniego personelu oraz brakiem transportu i środków finansowych.

„Społem“ Związek Gospodarczy Spółdzielni — hurtownia spółdzielcza — znalazł się na Ziemiach Odzyskanych w sytuacji wręcz odwrotnej aniżeli w Polsce centralnej. Spółdzielni do zaopatrywania nie było, nie było nawet ludności, która mogłaby spółdzielnie zorganizować, trzeba było spółdzielczość organizować od podstaw, więcej, trzeba było w pierwszym rzędzie zajmować się sprawą osadnictwa. Dążyć przez zorganizowanie aprowizacji do szybszego nasiedlenia tych terenów, bo bez ludzi nie mogło być spółdzielni, a bez spółdzielni hurtowni spółdzielczej.

Zadaniem Związku „Społem“ nałożonym przez Państwo było zorganizowanie aprowizacji dla napływającej ludności. Zadanie zaszczytne, ale odpowiedzialne i bardzo ciężkie do wykonania. Mało zwracało się przy tym uwagi, czy „Społem“ może podołać obowiązkowi. Przyjęte obowiązki trzeba było wykonać i wykonywało się, nieraz wbrew wszelkim zasadom handlowym, niezgodnie z zasadami zdrowej kalkulacji.

Centrala Związku doceniała ciężkie warunki pracy na Ziemiach Odzyskanych i w miarę możliwości czyniła wszystko, aby pionierom spółdzielczym na Zachodzie przyjść z pomocą. Dla skoordynowania wysiłków, a właściwie w pierwszym okresie dla zebrania informacji o tym, co się na terenach od-

zyskanych dzieje, powołany został z dniem 1 lipca 1945 roku Referat Ziem Odzyskanych, jako organ wykonawczy Podkomisji Spółdzielczej dla Ziem Odzyskanych.

Wszystkich kandydatów zgłaszających się do pracy kierowano w pierwszym rzędzie na Ziemię Odzyskaną. W miarę możliwości wysyłano również środki transportowe i zasilano placówki w kredyty.

Jakie były wyniki tych wysiłków?

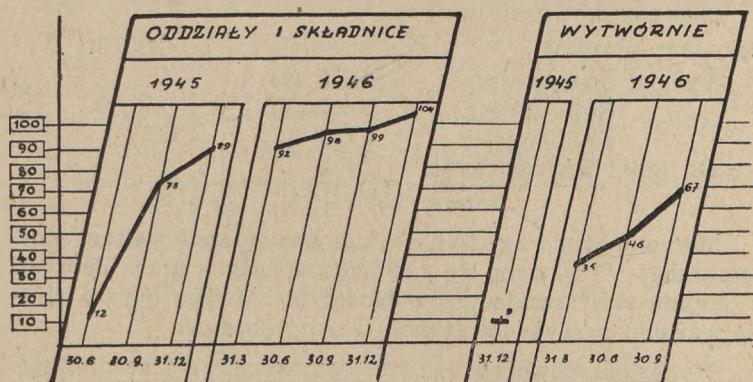
1 9 4 6 5	31 GRUDZIEŃ		3006
	31 MARZEC		4720
	30 CZERWIEC		5220
	30 WRZESIEŃ		6967
	31 GRUDZIEŃ		6609

Ilość pracowników „Społem” na Ziemiach Odzyskanych

Wykres powyższy obrazuje **wzrost personelu** na Ziemiach Odzyskanych. Na dzień 31 grudnia 1945 roku pracowało już na tym terenie 3006 osób, t.j. więcej aniżeli „Społem” liczyło pracowników przed wojną. Wcześniejszych danych z 1945 roku brak. W przybliżeniu można przyjąć, że na 30.9.1945 r. było już

na Ziemiach Odzyskanych ca 2000 osób zatrudnionych w „Społem”.

Ilość pracowników była niewspółmierna z wysokością obrotów. W 1945 roku działalność „Społem” na Ziemiach Odzyskanych była deficytowa. Nic zresztą dziwnego. Rok 1945 przeznaczony był głównie na prace organizacyjne i wykonanie zadań nałożonych przez Państwo, przeważnie deficytowych.

Sieć organizacyjna „Społem” na Ziemiach Odzyskanych

Pod względem organizacyjnym osiągnięto wyniki zupełnie zadowalniające. Z powyższego wykresu widać, że podczas gdy na 30.VI 1945 r. było zaledwie 12 Oddziałów i Składowi, na 30.IX 1945 r. było ich już 73, a do końca 1945 roku 89, tj. prawie w każdym powiecie była hurtownia „Społem”.

Brak spółdzielczej sieci detalicznej i niesprawne działanie sklepów prywatnych, które więcej zajmowały się „szabrem”, aniżeli handlem, zmuszało do organizowania w szeregu miejscowości sklepów detalicznych prowadzonych przez placówkę „Społem”. Wypracowane nawet zostały przez Centralę „Społem” zasady organizacji sklepów detalicznych. Energiczna akcja organizacyjna „Spółdzielni”, prowadzona przy udziale wszystkich działaczy i pracowników spółdzielczych, przy bardzo poważnym współudziale pracowników „Społem”, spowodowała, że do masowego organizowania przez „Społem” sklepów detalicznych nie doszło.

Rok 1945 Związek „Społem“ zamknął następującym bilansem:
 Zorganizowano: okręgi wojewódzkie,
 89 oddziałów i składnic,
 9 zakładów wytwórczych
 i zabezpieczono szereg dalszych.

Przeprowadzono roboty budowlane na sumę zł 16,5 miliona.
 Skierowano i zatrudniono w placówkach na Ziemiach Odzyskanych 3006 pracowników.

Dokonano obrotów:	zewn.	wewn.
Wydział Spożywczy:	282 015 tys.	
„ Roln. (3 okr.)	9 862 „	4 323 tys.
„ Produkcji	3 152 „	4 182 „
Gł. Dział Transportowy	1 112 „	
Razem	296 141 „	8 505 „

Włożono wiele wysiłku w organizację spółdzielczej sieci detalicznej. Wywiązano się z zadań nałożonych przez Państwo w stopniu wystarczającym, a biorąc pod uwagę bardzo ciężkie warunki pracy — w stopniu bardzo dobrym.

Wykazano poważne zainteresowanie sprawą osadnictwa. Wyrazem tego były m. in. starania w kierunku zorganizowania osad spółdzielczych, oraz badania prowadzone w tym kierunku.

To są aktywa pracy na Ziemiach Odzyskanych.

Aktywa te uzyskano przez wielki wysiłek finansowy ze strony Związku „Społem“ oraz wielki wysiłek ze strony pracowników „Społem“. Wysiłek często niewdzięczny, a to wskutek niewłaściwego podejścia niektórych jednostek, które weszły do pracy państwowej lub samorządowej albo bez dostatecznego przygotowania, albo z nastawieniem aspołecznym i zamiast pomocy rzuciły działaczom spółdzielczym kłody pod nogi.

Rok 1946 był okresem wzmacniania osiągniętych pozycji, organizowania pracy, ulepszania działalności i właściwej już pracy gospodarczej.

Pod względem organizacji nowych placówek nie ma już na odcinku handlowym wielkich osiągnięć. Zorganizowano w ciągu roku zaledwie 15 nowych Oddziałów i Składnic, osiągając na koniec 1946 roku liczbę 104.

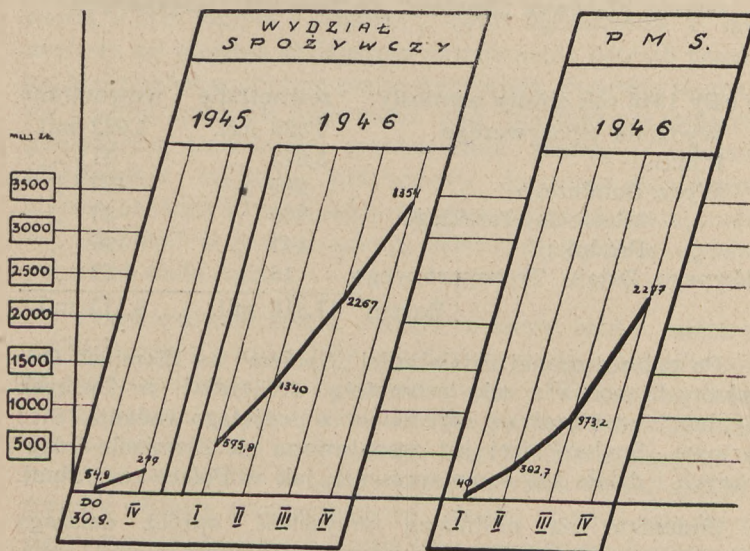
Wydział Produkcji zwiększył natomiast znacznie swój stan posiadania, dochodząc do 55 zakładów wytwórczych.

Przeszło dwukrotnie wzrosła ilość pracowników, z 3006 z końca 1945 roku do 6609 na koniec 1946 roku. Charakterystyczne jest, że w IV kwartale 1946 roku ilość pracowników nawet zmniejszyła się o 358, a to z uwagi na usprawnienie pracy i osiągnięte dzięki temu oszczędności.

Ogromny wzrost można natomiast zanotować na odcinku obrotów. Wzrost ten obrazują podane wykresy.

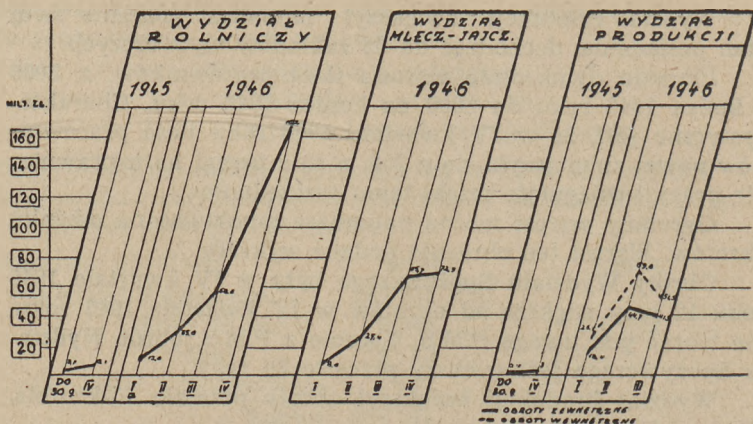
Obroty Wydziału Spożywczego były w IV kwartale 1946 roku 12 razy większe od obrotów w IV kwartale 1945 roku, nie biorąc pod uwagę P.M.S. Łącznie z P.M.S. obrót Wydziału Spożywczego jest większy przeszło 20 razy.

Wydział Produkcji zwiększył obroty przeszło 13-krotnie, Wydział Rolniczy 26-krotnie.

Obroty placówek „Społem“ na Ziemiach Odzyskanych

Podobny wzrost obrotów obserwujemy również w działalności Wydziału Mleczarsko-Jajczarskiego i Głównego Działu Transportowego.

Obroty placówek „Społem” na Ziemiach Odzyskanych

Za cały 1946 rok obroty wyniosły:	zewewnętrzne	wewnętrzne
Wydziału Spożywczego	7,538 mil.	1,982 mil.
P.M.S.	3,673 „	51 „
Wydz. Rolniczego	269 „	197 „
„ Mlecz.-Jajczarskiego	175 „	57 „
„ Produkcji	147 „	199 „
Głównego Działu Transportowego	16 „	87 „
Razem	11,818 mil.	2,573 mil.

Po półtorarocznej działalności „Społem” na Ziemiach Odzyskanych można z całą pewnością stwierdzić, że Związek „Społem” wywiązał się całkowicie z podjętego zadania. Sieć hurtowa „Społem” jest już zmontowana na Ziemiach Odzyskanych i działa tak samo sprawnie, jak w Polsce centralnej.

Zadaniem na najbliższą przyszłość, oprócz dalszego usprawniania pracy, jest rozbudowa spółdzielczej sieci detalicznej. Do zadania tego „Społem” przystępuje przy ścisłej współpracy ze Związkiem Rewizyjnym. Wyrazem zainteresowania się tym odcinkiem działalności na Ziemiach Odzyskanych jest zmontowanie aparatu instruktorów terenowych „Społem” w pierwszym rzędzie na terenie Ziemi Odzyskanych.

„Społem“ dziś i przed wojną

1. Zainteresowania ruchu spółdzielczego dziś i przed wojną

Spółdzielczość dzisiejsza jest „nową spółdzielczością“ nie dlatego by zmieniły się jej zasady, jej ideologia, przeciwnie zasady spółdzielczości skryształizowane w okresie całego stulecia pozostały niezmienione, zmieniła się jednak rola spółdzielczości. Rola spółdzielczości w Polsce w ustroju kapitalistycznym przed wojną, a tym samym i „Społem“, była ograniczona i sprostawała się głównie do lepszego zaspokojenia potrzeb zrzeszonych członków w obronie przed wyzyskiem. Zupełnie nieznacznie i jakby nieśmiało pracowano nad przebudową społeczno-gospodarczą. Dziś, kiedy spółdzielczość stanęła na właściwej płaszczyźnie czynnika przebudowy społeczno-gospodarczej, stanowiąc jeden z trzech sektorów gospodarczych kraju, znalazło i „Społem“ w nowym ustroju należne mu miejsce, wysuwając się na czoło ruchu.

Przed spółdzielczością stanęło obecnie wiele takich zagadnień, które w roku 1939 znajdowały się w ogóle poza orbitą zainteresowania ruchu spółdzielczego. W wyniku reformy rolnej powstały „resztówki“, których zagospodarowaniem zajmować się musiał ruch spółdzielczy. Zagadnienie przemysłu rolnego nie wzbudziło w ogóle zainteresowania ruchu spółdzielczego w okresie przedwojennym; dzisiaj stanowi ono dla nas jedną z najistotniejszych spraw jako czynnik przebudowy społeczno-gospodarczej wsi polskiej. Ustawa o nacjonalizacji przemysłu skierowuje zainteresowania spółdzielczości na te dziedziny przemysłu, które w okresie przedwojennym znajdowały się poza orbitą działalności spółdzielczej. Wystarczy tu chociażby wspomnieć o młynarstwie, które znajduje się obec-

nie po przejęciu Państwowego Zjednoczenia Przemysłu Młynsko-Piekarnianego całkowicie w ramach spółdzielczości. O dzisiejszym stopniu zainteresowania spółdzielczości zagadnieniami transportu, spółdzielczość przedwojenna nawet nie marzyła. Przy wszelkich przeto porównaniach spółdzielczości, a co zatem idzie „Społem“ dzisiejszego i przedwojennego, o powyższych różnicach należy pamiętać.

2. Porównanie sieci spółdzielni, ilości członków i sklepów

Rozwój sieci spółdzielczości polskiej na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia ilustruje podane niżej zestawienie:

Spółdzielnie polskie — stan w dn. 31.XII.

Lata	Ogółem	w tym członków „Społem“	S p ó ł d z i e l n i e			
			spożywcze i rolniczo-spożywcze	rolniczo-handlowe	mleczarskie	inne
1937	7912	1531	2243	228	1166	4175
1938	8562	1877	2734	263	1249	4316
1939	3559	1030	1240	118	517	1684
1944	5373	.	3252	198	508	1415
1945	8252	.	3843	537	772	3100
1946	11352	543	4996	540	672	7174

Jeszcze lepiej różnice ilościowe uzmysłowi nam poniższy wykres:

OBRAZOWE PORÓWNIANIE OGÓLNEJ ILOŚCI SPÓŁDZIELNI W LATACH:

1937

7.812

1939

3.559

1946

11.352

Jak wynika z podanych w tabeli i wykresie liczb, rozwój spółdzielczości przed wojną w latach 1937—1938 odbywał się dość powolnie, jednak systematycznie i stale.

Wojna w roku 1939 oraz stosunek okupanta do spółdzielczości polskiej — katastrofalnie odbiły się na jej stanie, dając w rezultacie ubytek ok. 5 tys. spółdzielni. Uszczerbek w spółdzielniach spożywców starało się „Społem“ nadrobić, prowa-

Dzień Spółdzielczości w Warszawie. Dekoracja gmachu „Społem“ przy ul. Grażyny 13

dząc intensywną akcją rozbudowy aparatu spółdzielni spożywców w ramach trzyletniego planu zagęszczenia sieci, osiągając liczbę 2033 nowych spółdzielni w okresie wojny.

Prawdziwie jednak wielkie osiągnięcie dały dwa lata okresu niepodległości. W rok 1945 weszliśmy z dorobkiem 5373 spółdzielni różnego typu, podwajając z nadwyżką ich liczbę

i zamykając rok 1946 liczbą 11352 spółdzielni, tj. uzyskując efektywnie 5979 nowych spółdzielni.

Na uwagę zasługuje podkreślenie faktu, że z ogólnej liczby 11.352 spółdzielni istniejących na terenie Polski, na dzień 31 grudnia członkami „Społem” jest 5543 spółdzielni, czyli 48,8%. Gospodarczo jednak ze „Społem” związana jest o wiele większa liczba, gdyż ponad 8 tys. spółdzielni różnych typów, tj. prawie 80% wszystkich polskich czynnych spółdzielni.

Ze wzrostem lub spadkiem liczby spółdzielni wiąże się ściśle liczba członków i liczba sklepów. Liczby te dla spółdzielni spożywców kształtują się prawie proporcjonalnie do liczby spółdzielni, o czym świadczą poniższe dane:

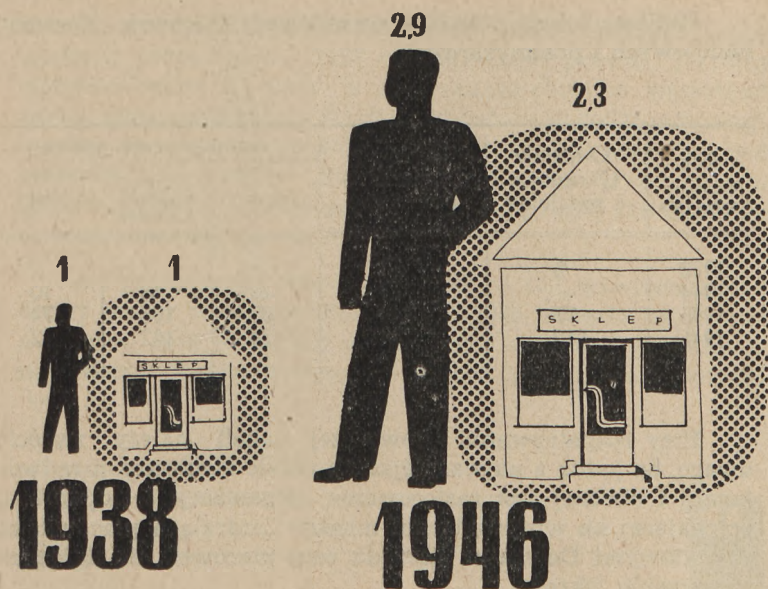
**Członkowie zrzeszeni w spółdzielniach spożywców.
Sklepy spółdzielni spożywców**

Lata (dane na koniec roku)	Członkowie	Sklepy
1937	324 030	2731
1938	396 683	3401
1939	151 830	1343
1940	235 034	1499
1946*)	1 162 934	7772

Nie należy zapominać, że ogólna liczba detalicznych sklepów spółdzielczych (nie tylko w spółdzielniach spożywców) w końcu 1946 r. sięgała prawie 13.000.

Przyjmując za podstawę do analizy stan z r. 1938, dojdziemy do następujących wniosków: liczba spółdzielni spożywców wzrosła na przestrzeni lat 1938—1946 2,4 razy, liczba członków 2,9 razy, a liczba sklepów 2,3. Oczywiście są to wyniki różnych przemian strukturalnych i nie należy wyciągać z nich zbyt pochopnych wniosków.

*) dane na dz. 1 lipca 1946.

Wykres obrazowo przedstawiający porównanie ilości członków i sklepów w roku 1938 i 1946 w spółdzielniach spożywców

3. Rozwój sieci „Społem”.

Wraz z rozrostem sieci spółdzielni, a nawet znacznie ją wyprzedzając, przyszedł rozwój sieci placówek „Społem”. Bez większego błędu możemy dać tutaj porównanie obecnego „Społem”, łączącego wszystkie przedwojenne spółdzielcze centrale gospodarcze, ze „Społem” okresu przedwojennego, gdyż właściwie poważniejszą siecią hurtową tylko dawne „Społem” rozporządzało, inne natomiast centrale gospodarcze rozwiniętego aparatu terenowego właściwie nie posiadały.

Poniższa tabela obrazuje rozwój sieci placówek „Społem” handlowych i przemysłowych.

Rok (dane na koniec roku)	Oddziały Okręgowe i specjalne	Oddziały i Składnice powiatowe	Zakłady przemysłowe		
			razem	młyny, kaszarnie i makoarn.	inne
1938	5	58	6	1	5
1944	—	65	28	18	10
1945	77	240	182	108	74
1946	112	284	174	102	72

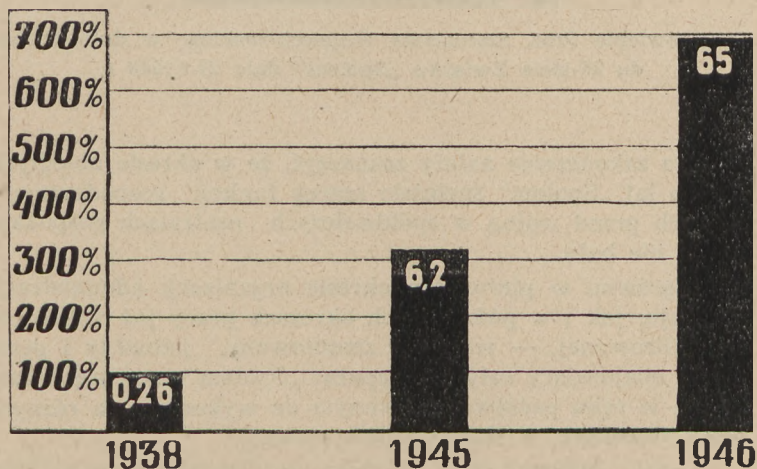
Przy rozpatrywaniu powyższej tabeli należy zwrócić uwagę, że jedną z najważniejszych różnic struktury przedwojennej i obecnej jest zastosowanie organizacji 3-stopniowej, polegającej na wprowadzeniu między Centralą a placówkami powiatowymi Delegatur Zarządu oraz placówek, działających na szczeblu Okręgu.

4. Porównanie działalności gospodarczej „Społem” z działalnością gospodarczą przedwojennych Central gospodarczych

W roku 1938 obroty wszystkich spółdzielczych central gospodarczych, zjednoczonych obecnie w „Społem”, wynosiły 263 miliony złotych. W roku 1945 obroty „Społem” wynosiły 6,2 miliarda złotych, w roku 1946 zaś osiągnęły kwotę 65 miliardów złotych. Zestawienie tych ostatnich dwu liczb, uwzględniając nawet czynnik ruchu cen na przestrzeni roku 1945/46, ma swoją niewątpliwą wymowę, wyrażającą się realnym przeszło dwukrotnym wzrostem obrotów w roku 1946 w stosunku do roku 1945. Oczywiście nie jest możliwe porównywanie obrotów za r. 1946 z obrotami r. 1938 według ich wartości nominalnej, wobec znacznej różnicy wartości złotego w 1938 i 1946 r. Nominalne obroty z 1946 r. wykazywały wzrost 246-krotny, niemniej jednak wartość realną obrotów 1946 r. przy zastosowaniu odpowiedniego wskaźnika cen można sza-

cować na około 1.730 milionów złotych przedwojennych. Oznacza to w porównaniu z 1938 r. faktyczny prawie 7-krotny wzrost obrotów „Społem“ w stosunku do obrotów wszystkich central gospodarczych, w skład jego obecnie wchodzących, wzgl. inaczej mówiąc, przedwojenne obroty central gospodarczych stanowią 15% obrotów „Społem“ za rok 1946. W odpowiedni sposób obliczone obroty za rok 1945 dają cyfrę 816 milionów złotych przedwojennych.

Jeśli przyjmiemy obroty roku 1938 = 100, wówczas stwierdzimy realny wzrost obrotów za rok 1945 przeszło trzykrotny, a obrotów 1946 — jak już wspomniano — niemal 7-krotny, co na wykresie przedstawia się następująco (w miliardach złotych).

Wobec spadku po wojnie dochodu społecznego w Polsce w 1946 r. do połowy dochodu z roku 1938, można stwierdzić, że udział „Społem“ w życiu gospodarczym państwa w 1946 r. wynosił czternastokrotnie więcej, niż udział wszystkich spółdzielczych central gospodarczych w roku 1938.

Przemówienie Prof. Stanisława Wojciechowskiego w dniu obchodu 35-lecia Związku „Społem” dnia 29.9.1946 r.

Na zakończenie należy zaznaczyć, że w okresie ubiegłych dwóch lat „Społem” spełniało szereg funkcji gospodarczych, których przed wojną w spółdzielczych centralach gospodarczych nie było.

Zarówno w pierwszym okresie organizacji administracji w kraju, jak i w późniejszych okresach pracy już względnie ustabilizowanej, — wcześniej zmontowany, jednolity i gęstą siecią obejmujący cały kraj aparat „Społem” stał się narzędziem w ręku państwa, używanym do wykonywania różnych akcji zleconych w skali ogólnokrajowej.

I tak „Społem” stało się głównym dystrybutorem artykułów zreglamentowanych, jedyną hurtownią rozdzielczą artykułów UNRRA i wyrobów P.M.S. i P.M.T. Równocześnie w zakresie rolnictwa „Społem” obok akcji drobniejszych prowadziło dwie akcje główne: świadczeń rzeczowych, tj. skupu ziemiopłodów na cele aprowizacyjne, akcję specjalną i premiową, polegającą na zaopatrzeniu wsi w potrzebne jej artykuły przemysłowe.

Ten ogrom prac, w powiązaniu z chęcią należytego wywiązania się z nich, narzucił „Społem“ konieczność zorganizowania nowego działu pracy, a mianowicie transportu.

Wreszcie, jak już powyżej wspomniano, zagadnienie przemysłu rolnego, którym zajął się zorganizowany na skutek porozumienia ze Związkiem Samopomocy Chłopskiej w ramach „Społem“ Wydział Przemysłowo-Rolny, było również zagadnieniem, którego spółdzielcze centrale przed wojną nie znały.

„Społem“ na tle planu trzyletniego

1. Narodowy Plan Gospodarczy

Rok 1946 upłynął pod znakiem przygotowania Narodowego Planu Gospodarczego na okres 1947—1949, zwanego popularnie „planem trzyletnim“. Prace wstępne nad tym planem trwały blisko półtora roku, w którym to okresie gospodarka nasza kierowała się szeregiem krótkich, odcinkowych planów obowiązujących w poszczególnych gałęziach gospodarki. Wrzesień 1946 r. przyniósł wreszcie uchwałę Krajowej Rady Narodowej akceptującą wytyczne jednego planu wspólnego dla całej gospodarki Polski i to na okres długi, bo obejmujący aż 3 lata.

Trzyletni plan gospodarczy składa się właściwie aż z siedmiu planów zasadniczych, obejmujących następujące zagadnienia:

- a) produkcja (przemysłowa, rolna i usług),
- b) inwestycje,
- c) konsumpcja,
- d) zatrudnienie,
- e) import i eksport,
- f) gospodarka materiałowa,
- g) finanse.

Wzajemne powiązanie i skoordynowanie powyższych zagadnień, a więc zatrudnienia ze wzrostem produkcji, wzrostu produkcji z inwestycjami i zapotrzebowaniem materiałowym itd. daje nam plan obejmujący całokształt odbudowy gospodarczej kraju na okres trzech najbliższych lat.

Trzyletni plan gospodarczy w całej swojej konstrukcji oparty jest na dążeniu do następujących osiągnięć:

- a) osiągnięcie przedwojennego dochodu społecznego.

- b) podniesienie stopy życiowej szerokich mas pracujących,
- c) scalenie ziem odzyskanych z resztą kraju,
- d) repatriacja Polaków do kraju.

Zatrzymując się chwilę nad pierwszym zagadnieniem należy stwierdzić **olbrzymi spadek dochodu społecznego po wojnie**, na skutek zniszczeń wojennych i długiego okresu ciężkiej okupacji hitlerowskiej. Zniszczenie fabryk, transportu, rabunkowa gospodarka okupanta na odcinku hodowlanym itd. doprowadziły do tego, że ogólny dochód społeczny w 1945 r. wyniósł równowartość 6,8 miliardów zł przedwojennych, podczas gdy w 1938 r. ogólny dochód społeczny osiągnął kwotę 17,7 miliardów zł. Procentowo spadek dochodu wyniósł 61,6% w stosunku do roku 1938. Odbudowa przedwojennej skali dochodu społecznego jest jedną z wytycznych planu trzyletniego.

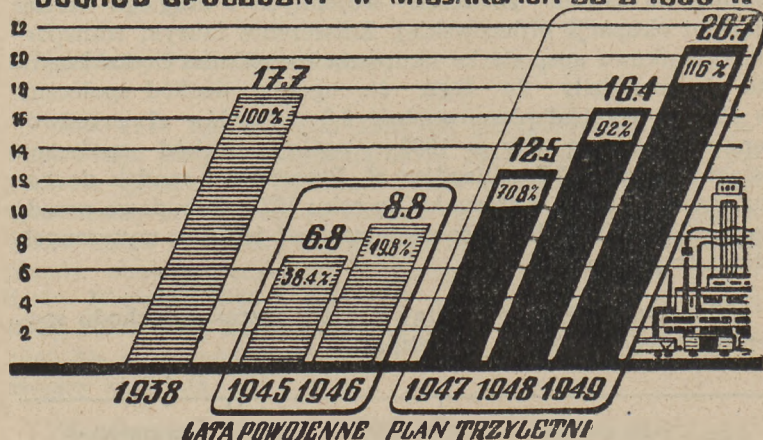
Poniższa tabelka przedstawia cyfry wzrostu dochodu społecznego według planu trzyletniego:

R o k		dochód społeczny w miliard. zł z 1938 r.	wskaznik %
Rok	1938	17.7	100
lata powojenne	1945	6.8	38.4
	1946	8.8	49.8
plan trzyletni	1947	12.5	70.8
	1948	16.4	92.6
	1949	20.7	116.5

Drugim celem planu trzyletniego jest jak wspomniano **podniesienie stopy życiowej szerokich mas ludności pracujących**. Spadek dochodu społecznego musiał się odbić na poziomie życia ludności. Wprawdzie w dochodzie społecznym uczestniczy obecnie przeszło 10 milionów mniej ludzi niż przed wojną, ale spadek dochodu społecznego był silniejszy i wskutek tego poziom życia się obniżył. Moglibyśmy przykładowo powiedzieć, że w 1938 r. na 30 ludzi mieliśmy 30 bochenków chleba do podziału, a w 1945 r. wprawdzie ludzi

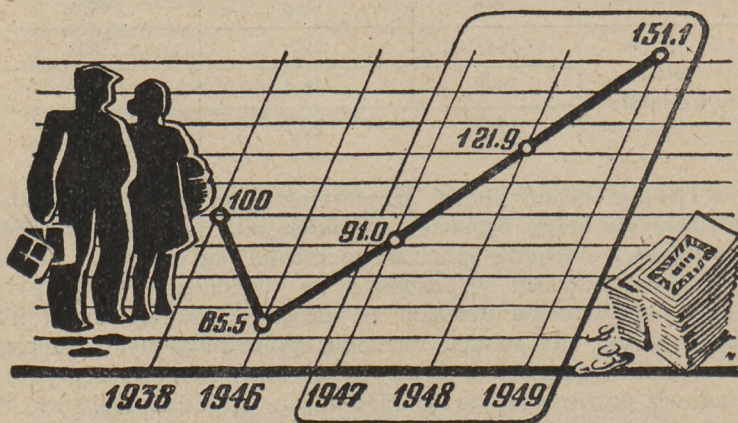
jest mniej, lecz chleba jeszcze mniej, bo na 20 ludzi wypadło 10 bochenków chleba do podziału. Zwiększenie dochodu przeznaczonego wyłącznie do konsumpcji, to dalsza tendencja przyświecająca planowi trzyletniemu.

DOCHÓD SPOŁECZNY W MILDARDACH ŻŁ Z 1938 R

Jeszcze wyraźniej tendencję planu uzmysłowi nam poniższy wykres:

KRZYWA WZROSTU DOCHODOWEGO KONSUMOWANEGO NA GŁOWĘ

Z powyższego wykresu wynika, że w 1949 r. dochód konsumowany na człowieka powinien być o połowę wyższy niż w 1938 r., czyli że poziom życia już po zbiorach 1948 r. powinien przekroczyć stan przedwojenny, aby w 1949 r. być przeciętnie o połowę wyższym, niż przed wojną.

Poniższa tabelka podaje przykładowo spożycie roczne szeregu artykułów na głowę ludności w latach 1938, 1946 i 1949, gdzie pierwsze dwie rubryki są rzeczywiste, trzecia zaś planowana.

TABELA ROCZNEGO SPOŻYCIA NA GŁOWĘ

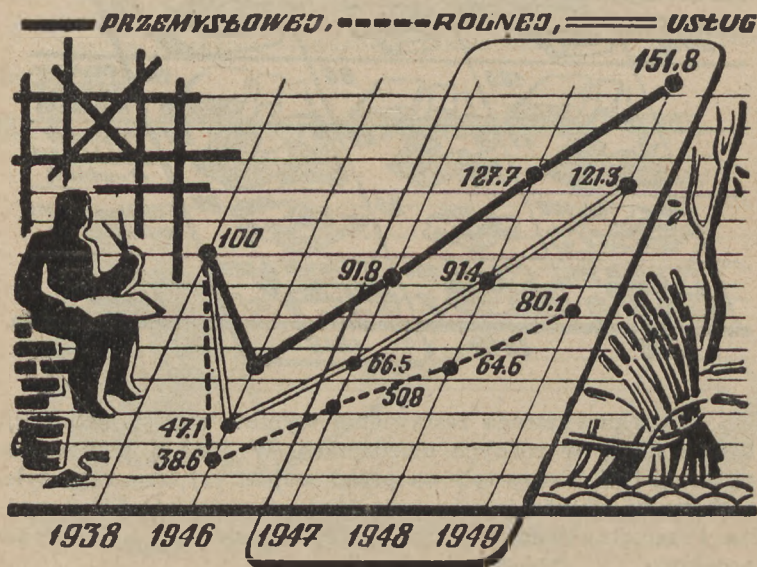
	1938	1946	1949	
GUKIER w kg	 12.2	 7	 17.7	
JAJA sztuk	 114	 90	 365	
MĄKA PSZENNA w kg	 43	 15	 47	
TŁUSZCZE ZW. w kg	 3.4	 5	 8.8	
	 10.8	 6.9	 11.1	TKANINY BAWELN. w metrach
	 1.1	 0.8	 2.2	TKANINY WEŁNIANE w metrach
	 100	 26	 90	SKÓRA na OBUIWIE w karkniet 100
	 288	 209	 680	PAPIEROSY sztuk
	1938	1946	1949	

Jak z powyższego zestawienia wynika, wzrost konsumpcji będzie różny w różnych dziedzinach. W 1949 r. papierosów powinno być 3 razy tyle co przed wojną, jaj trzy razy tyle, a skóra na obuwie jeszcze jednak nieco mniej niż przed wojną. Przeciętny jednak poziom spożycia powinien podnieść się o połowę.

Dwa pozostałe cele planu trzyletniego nie wymagają specjalnych wyjaśnień. Jasne jest jednak, że poza powyższymi zasadniczymi wytycznymi planu trzyletniego, ma on szereg dalszych celów na względzie, jak np. stworzenie możliwości odpływu ludności wiejskiej do miast, do przemysłu i rzemiosła; podniesienie poziomu gospodarki rolnej przez upowszechnienie maszyn rolniczych, nawozów itp.; elektryfikacja; rozwój gospodarki hodowlanej; upowszechnienie oświaty itd. Wszystkie te cele mieszczą się jednak w granicach zanalizowanych powyżej wytycznych.

Jakimi środkami dąży plan trzyletni do tych wszystkich celów, a w pierwszym rzędzie do zwiększenia dochodu społecznego? — przez stały planowy rozwój produkcji przemysłowej, rolnej i usługowej i to jest sedno planu trzyletniego; do tego planowego rozwoju produkcji dostosowane są rozmiary inwestycji, plan importu i eksportu, plan finansowy itd

KRZYWE WZROSTU PRODUKCJI

Jak wiadomo jednak obecny model gospodarczy Polski składa się z trzech sektorów: państwowego, spółdzielczego i prywatnego. W każdym z tych trzech sektorów mamy do czynienia z produkcją przemysłową, rolną i usługową. W każdym z tych trzech sektorów dokonywane są inwestycje, następują zmiany w zatrudnieniu itd. Wskutek tego trzyletni plan gospodarczy musi obejmować wszystkie trzy sektory naszego życia i musi być uzupełniony planami szczegółowymi dla każdego sektora. Siłą rzeczy najbardziej szczegółowy musi być plan sektora państwowego, najmniej szczegółowy plan sektora prywatnego, jako najbardziej uchwytne. Plan sektora spółdzielczego opierać się musi na ogólnych wytycznych Narodowego Planu Gospodarczego, jednak w ramach autonomii posiadanej przez ruch spółdzielczy może on posiadać duży stosunkowo stopień swobody.

2. Planowanie w spółdzielczości

Planowanie na odcinku spółdzielczym nie jest rzeczą nową. Spółdzielczość z zasady swej pracując na zorganizowanym rynku potrzeb pracować musiała w oparciu o plany. Plany te jednak nigdy nie były z konieczności szczegółowe, gdyż działalność planowa odcinka spółdzielczego zależała w dużej mierze od całokształtu bezplanowej kapitalistycznej gospodarki, której wahań koniunkturalnych planiści spółdzielczy nie byli w stanie przewidzieć. Z drugiej strony plany te nigdy nie obejmowały w Polsce całego odcinka spółdzielczego, wobec przedwojennego rozbicia ruchu spółdzielczego i braku czynnika koordynacyjnego. Nic też dziwnego, że plany te były wykonywane z różnym powodzeniem. Warto jest tu przypomnieć przedwojenny plan „Społem” trzyletniego rozwoju spółdzielczości spożywców, który miał charakter raczej organizacyjno-strukturalny, a w mniejszej mierze charakter gospodarczy, którego wykonanie przerwane przez wojnę zarysowywało się pomyślnie. Warto również wspomnieć próby przedwojenne „Społem” dostosowania swych umów krajowych i zagranicznych, oraz swej produkcji do potrzeb zorganizowanego spółdzielczego rynku.

Obecny plan spółdzielczy tym się musi różnić od dawnych, że musi być powiązany z ogólnym Narodowym Planem Gospodarczym i musi obejmować cały ruch spółdzielczy.

Plan spółdzielczy musi być powiązany z Planem Narodowym. Narodowy Plan Gospodarczy w tezie XXI tak precyzuje rolę sektora spółdzielczego w całokształcie gospodarki narodowej:

- a) Spółdzielczość odgrywa decydującą rolę w gałęziach przemysłu przekazanych jej ustawą z dnia 3.I.1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej.
- b) Na wsi spółdzielczość spełni zadania przypadające jej w zakresie produkcji i przetwórstwa w związku z wykonaniem reformy rolnej oraz stanie się dominującym aparatem wymiany między wsią a miastem w poszczególnych działach zbytu i zaopatrzenia gospodarstw rolnych. Dysponować ona będzie na koniec 1949 r. zwiększoną siecią punktów handlowych na wsi w granicach około 13.000.
- c) Spółdzielczość odegra skutecznie rolę interwencyjną w zaopatrzeniu ludności miejskiej w artykuły pierwszej potrzeby, oraz w zaopatrzeniu i zbycie warsztatów rzemieślniczych, chałupniczych i w organizacji pracy najemnej (spółdzielnie pracy) oraz w budownictwie.
W okresie realizacji Planu spółdzielczość w mieście podwoi ilość detalicznych punktów sprzedaży oraz zwiększy obroty na jednostkę sieci.
- d) Udział spółdzielczości w obrocie zagranicznym odpowiadać będzie jej znaczeniu i zakresowi działania w wewnętrznej gospodarce kraju.

To są wytyczne dla opracowania spółdzielczego planu trzyletniego.

Plan spółdzielczy, jak wspomniano, musi obejmować cały sektor spółdzielczy. To znaczy, że plan powinien obejmować zarówno działalność central spółdzielczych jak i spółdzielni. W jaki sposób może być taki plan zestawiony? Plan musi się opierać (w ogólnych ramach Planu Narodowego) z jednej strony na potrzebach zorganizowanych spółdzielczo mas ludności, z drugiej strony na możliwościach, jakimi roz-

porządza sektor spółdzielczy, przy szczególnym uwzględnieniu tendencji rozwojowych ruchu spółdzielczego, uważanych w obecnej chwili za niezbędne przez przywódców ruchu spółdzielczego. Z tego wynika, że plan sektora spółdzielczego powinien być nie mechanicznym zestawieniem planów centrali spółdzielczych i spółdzielni według branż, lecz jednolitym planem opracowanym na podstawie planów odcinkowych, które jednak w ostatecznym rezultacie do ogólnego planu sektora spółdzielczego muszą być dostosowane.

Nasuwa się tu automatycznie pytanie, czy unifikacja ruchu spółdzielczego, jaka dokonała się na Kongresie Lubelskim w 1944 r. daje podstawy do takiego jednolitego ujęcia przez którąś z central spółdzielczych całości spółdzielczego życia gospodarczego. Dwie są centrale spółdzielcze, które wchodzi tu w rachubę — „Społem“ i Związek Rewizyjny Spółdzielni Związek Rewizyjny ogniskuje wszystkie typy spółdzielczości, ale sam nie prowadzi działalności gospodarczej. „Społem“ natomiast jako zjednoczona centrala gospodarcza ruchu spółdzielczego nie obejmuje wszystkich typów spółdzielni i poza „Społem“ znajdują się pewne chociaż niewielkie spółdzielcze zagadnienia gospodarcze. W obecnym przeto stanie rzeczy „Społem“ musi wziąć udział przy opracowaniu i realizacji planu spółdzielczego w ścisłym porozumieniu i współudziale Związku Rewizyjnego Spółdzielni, Banku Gospodarstwa Spółdzielczego i innych central spółdzielczych oraz w szczególności Związku Samopomocy Chłopskiej.

3. Trzyletni plan gospodarczy w sektorze spółdzielczym

Punktem wyjścia planu gospodarczego sektora spółdzielczego, podobnie jak ogólnego Planu Narodowego, musi być **spółdzielcza produkcja przemysłowa, rolna i usługowa**, a w związku z tym musi być dokładnie ustalony plan inwestycji, zatrudnienia, zapotrzebowania materiałowego, plan finansowy itd.

Plan może być opracowany bądź w tym zakresie, jaki obecnie jest w zasięgu sektora spółdzielczego (oczywiście z uwzględnieniem rozwoju), bądź też w zakresie szerszym, to

jest uwzględniając te gałęzie gospodarcze, które w okresie najbliższych trzech lat wejdą w orbitę działalności sektora spółdzielczego (np. przemysł cukrowniczy, drożdżowy itd.).

• Zatrzymajmy się chwilę nad analizą cyfr pierwszej kombinacji, t.j. w zasięgu dotychczasowym sektora spółdzielczego, w zastosowaniu do „Społem” i częściowo do spółdzielni.

Plan produkcji przemysłowej „Społem” według równowartości złotego z 1937 r. przedstawia się następująco:

O g ó ł e m	w milionach złotych			
	1946 r.	1947 r.	1948 r.	1949 r.
	76	308	477	586
Młynarstwo	54	278	443	549
Owocowo-warzywniczy . .	11	12	13	14
Spożywczo-chemiczny . .	11	12	14	16
Inne zakłady	0	6	7	7

Wskaźnik wzrostu produkcji wynosi w poszczególnych latach 100, 408, 681, 777.

Plan obrotów (usług) „Społem” według równowartości zł z 1937 r. wynosi w mil. zł:

O g ó ł e m	1946 r.	1947 r.	1948 r.	1949 r.
	1.697	2.021	2.698	3.191
art. pierwszej potrzeby	1.242	912	1.115	1.444
art. dalszej potrzeby	353	934	1.365	1.502
art. produkcyjne	102	175	218	245

Wskaźnik wzrostu obrotów w poszczególnych latach wynosi 100, 119, 159, 188.

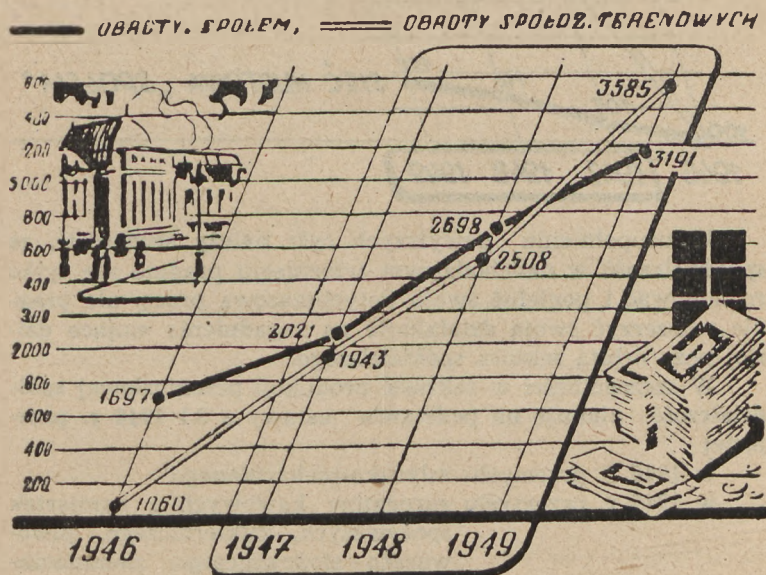
Obroty spółdzielni według cen z 1937 r. wzrastać będą następująco:

	w milionach złotych			
	1946 r.	1947 r.	1948 r.	1949 r.
Spółdzielnie	1.060	1.943	2.508	3.585

Wskaźnik 100, 183, 236, 338.

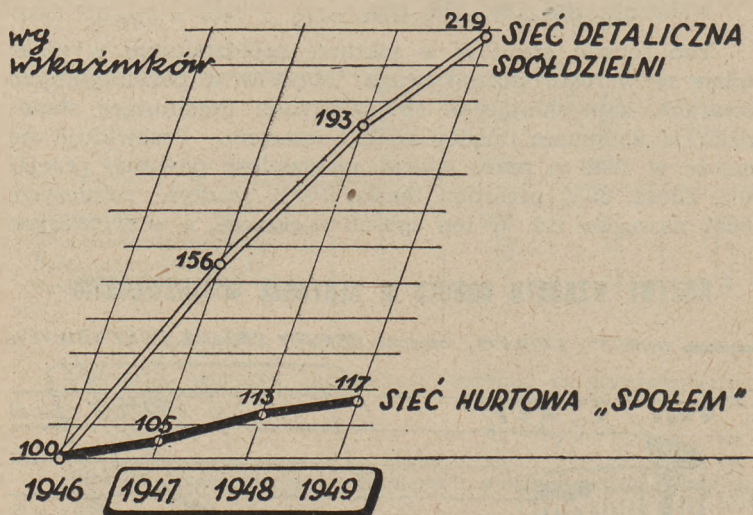
Ten rozwój obrotów w sektorze spółdzielczym wynikać będzie ze wzrostu stosunkowego obrotów w poszczególnych towarach, zapewniających spółdzielczości dominujące stanowisko w wymianie między wsią i miastem. Przewiduje się np., że w 1949 r. przez aparat spółdzielczy powinno przejść 60% zboża, 80% przerobu masła; 100% maszyn rolniczych, 100% nawozów itd. W ten sposób większość, a w niektórych

KRAJOWE WZROSTU OBROTU W SEKTORZE SPÓŁDZIELCZYM

artykułach całość obrotu odcinka rolniczego, przejdzie przez aparat spółdzielczy. Na terenie miasta udział spółdzielczości musi wzrosnąć na tyle, by zapewnić jej wpływ na regulację cen na rynku.

W związku z planem obrotów przewiduje się dalszą rozbudowę sieci hurtowej „Społem” i sieci detalicznej spółdzielni, zwłaszcza zaś sieci sklepów branżowych (wełkienniczych, mydlarskich, masarskich itd.).

W uzupełnieniu powyższych cyfr należy stwierdzić, że spółdzielczość w nadchodzącym trzechleciu pragnie nie tylko rozbudować i pogłębić swoją dotychczasową pracę, ale pragnie rozszerzyć swoją działalność na zagadnienia stojące dzisiaj poza orbitą sektora spółdzielczego.

W szczególności w zakresie produkcji przemysłowej spółdzielczość planuje na podstawie ustawy z 3.I 1946 r. przejęcie:

- w 1946 r. przemysłu młyńsko-piekarnianego,
- w 1947 r. przemysłu surogatów kawowych i namiastek spożywczych, cukierniczego, piwowarsko - słodowniczego, ziemniaczanego i drożdżowego,

w 1948 r. przemysłu winiarskiego i konserwowego,
w 1949 r. przemysłu olejarskiego i cukrowniczego.

W ten sposób produkcja spółdzielcza na koniec 1949 r. wzrosłaby dziesięciokrotnie w porównaniu z rokiem 1946.

To jest kilka najważniejszych porównań z sektora spółdzielczego. Wszystkich cyfr niesposób tu przytoczyć. Jak powyżej zaznaczono plany wzrostu produkcji przemysłowej i usług są uzupełnione planami inwestycji finansowych itd. W szczególności zaś poza podanymi planami produkcji i usług istnieją plany spółdzielczej produkcji rolnej i przetwórstwa rolnego.

Miejsce spółdzielczości w Gospodarcie Narodowej

W nowej, demokratycznej, planowej gospodarce mieszanej rola spółdzielczości zmieniła się w stosunku do okresu przedwojennego, gdy na tle ustroju kapitalistycznego spółdzielczość dążąc do mitycznej „Rzeczypospolitej Spółdzielczej” była korektywą tego ustroju. Dziś spółdzielczość jest w Polsce jednym z podstawowych członów planowej gospodarki narodowej. Stąd powstała konieczność sprecyzowania bliżej miejsca spółdzielczości w dzisiejszym ustroju gospodarczym. Próbę taką podjął kierownik Biura Prezydialnego „Społ-łem” pełnomocnik Związku Adam Rapacki, wygłaszając na posiedzeniu Rady Nadzorczej w dn. 22 i 23 listopada 1946 r. specjalny referat, którego tezy podajemy poniżej.

Tezy

1. Spółdzielczość w demokratycznej gospodarce mieszanej

1. W demokratycznej gospodarce mieszanej opartej na współdziałaniu sektora państwowego, spółdzielczego i prywatnego — spółdzielczość jako uspołeczniona gospodarka pracujących, dla zaspokojenia ich codziennych potrzeb, jest sektorem wiążącym gospodarkę indywidualną z kierowniczą gospodarką państwową, w myśl zasady: „między społecznym państwem i wolnym człowiekiem — dobrowolne uspołecznienie”.
2. Spółdzielczość jest organizatorem warsztatów chłopskich i rzemieślniczych i wiąże ich masową indywidualną gospodarkę z planem i kierownictwem gospodarczym państwa.
3. Spółdzielczość jest regulatorem inicjatywy kapitalistycznej. Swą wagą na rynku i siłą konkurencji podporządkowuje działalność przedsiębiorstw kapitalistycznych demokratycznym celom systemu i potrzebom pracujących.
4. Spółdzielczość jest wychowawcą pracujących i realizując zasady demokracji w swych uspołecznionych formach

gospodarczych przygotowuje pracujących do roli gospodarzy kraju.

II. Odcinek spółdzielczy

5. Spółdzielczość dla wykonania swych zadań posiada ze-
spół przedsiębiorstw stanowiących autonomiczną całość
i wchodzi z własnym planem do planu państwowego.
6. Spółdzielczość zgodnie ze swą naturą i zasadami w de-
mokratycznej gospodarce mieszanej musi uzyskać decy-
dującą pozycję w organizacji bezpośredniego zaspokaja-
nia potrzeb pracujących jako indywidualnych producen-
tów i jako spożywców. Ta zasada określa granice odcin-
ka spółdzielczego.

A. Spółdzielczość i państwo

7. Nie ma sprzeczności między państwem ludowym a spół-
dzielczością. Spółdzielczość współdziała z państwem w ra-
mach ogólnego planu gospodarczego państwa, pod wpły-
wem kluczowych decyzji gospodarczych państwa, w ści-
ślejszej współpracy codziennej z władzami państwowymi
i demokratycznymi stronnictwami politycznymi.
 8. W ręku państwa musi się znaleźć wszystko to, co bezpo-
średnio związane jest z potrzebami państwa i narodu —
a więc aparat kierowniczy gospodarki, który pozwoli
państwu prowadzić długofalową politykę gospodarczą,
określać tempo i kierunki rozwoju gospodarki i jej po-
szczególnych części, zasady podziału dochodu społeczne-
go, wykonanie planu przez całość gospodarki.
 9. W ręku spółdzielczości musi się znaleźć wszystko, co de-
cyduje w aparacie bezpośredniego zaspokajania potrzeb
jednostek pracujących jako indywidualnych wytwórców
i spożywców.
- B. Spółdzielczość i indywidualne warsztaty pracujących**
10. Spółdzielczość zwłaszcza w rolnictwie obejmuje organi-
zację wszystkich potrzeb indywidualnych warsztatów
pracujących, których nie można zaspokoić wewnątrz
warsztatu.

C. Spółdzielczość i inicjatywa kapitalistyczna

11. Spółdzielczość w miastach zmierza do odegrania decydu-
jącej roli na rynku służącym potrzebom pracujących.

Spółdzielczość musi posiadać aparat gospodarczy dostateczny dla przeprowadzenia w pełni postulatów pracujących w praktyce całego przemysłu i handlu, których zadaniem jest bezpośrednio zaspokajanie potrzeb spożywców. Zdrowa inicjatywa prywatna, która spełni te postulaty, będzie mogła pracować obok spółdzielczości.

12. Spółdzielczość na wsi stanie się stopniowo jedyną formą organizacji bezpośredniego zaspokajania potrzeb chłopów jako wytwórcy i spożywcy.

III. Jedność ruchu spółdzielczego

13. Jedność ruchu spółdzielczego jest zasadą podstawową jego organizacji, wiążącym elementem gospodarczym jedności robotniczo-chłopskiej, ważnym czynnikiem porządku gospodarczego i planowości.
14. Podstawą organizacji Związku Gospodarczego Spółdzielni — jest zasada: jedność decyzji — elastyczność wykonania.

Należy dążyć do sprawnej branżowej organizacji pracy wewnątrz Związku.

IV. Spółdzielczość w rolnictwie

15. Struktura spółdzielczości na wsi powinna być jak najprędzej uporządkowana na drodze demokratycznej bez zahamowania rozwoju ruchu spółdzielczego i bez zaprzeczania dorobku którejkolwiek z form spółdzielczości wiejskiej.

Stosunek do poszczególnych typów spółdzielni na wsi zależeć będzie przede wszystkim od ich społecznej i gospodarczej zdolności do wypełniania zasadniczych celów spółdzielczości w nowej gospodarce Polski. Należy położyć szczególny nacisk na rozwój gminnych spółdzielni Samopomocy Chłopskiej.

16. Gminne spółdzielnie Samopomocy Chłopskiej powinny być podstawową komórką spółdzielczości na wsi.
17. Należy dążyć do stworzenia jednej wszechstronnej hurtowni „Społem” w powiecie.

V. Spółdzielczość w przemyśle

18. W przemyśle spółdzielczość musi jak najprędzej przejąć gałęzie przeznaczone jej, zgodnie z jej rolą, przez ustawę z dn. 3 stycznia 1946 r. o przejściu na własność Państwa niektórych gałęzi gospodarki narodowej.

19. Spółdzielczość, jako główny dysponent przemysłu spożywczego i rolnego i reprezentant „potrzeb producenta rolnego i spożywczy miejskiego“ w gospodarce narodowej, musi posiadać decydujący wpływ na planowanie całości tych przemysłów, niezależnie od tytułu własności poszczególnych zakładów.

W tym celu powstaną spółdzielcze zrzeszenia branżowe, obejmujące całość odpowiednich gałęzi przemysłu i związane w Centralne Spółdzielcze Zrzeszenie Przemysłu.

VI. Spółdzielczość w obrocie

A. Detal

20. Rozbudowa sieci detalicznej spółdzielni, na wsi — do stopnia pełnego zaspokajania potrzeb chłopskich, w mieście — do stopnia decydującego wpływu na rynek. jest najpilniejszym zadaniem ruchu.
21. Nie dążąc w zasadzie do monopolu, spółdzielczość spożywców musi jednak stanowić podstawową, aż do wyłączności w razie potrzeby, sieć rozprowadzenia dóbr szczególnie ważnych dla zaopatrzenia pracujących (aprowizacja reglamentowana), albo dla interesów Państwa (monopole).
22. Spółdzielczość spożywców musi rozszerzyć swój tradycyjny asortyment i objąć decydującą pozycję w nowych dziedzinach zaopatrzenia pracujących w artykuły pierwszej potrzeby (tekstylia, obuwie, mięso).

B. Hurt

23. Spółdzielczość musi zająć centralną pozycję w organizacji popytu rolników i spożywców, bez względu na rozwój form spółdzielczych w detalu.
24. Organizacja podaży przemysłu państwowego, jako element planowania produkcji — należy do państwowych central zbytu. Państwowy aparat organizacji podaży nie powinien wkraczać w dziedzinę rozprowadzenia.
25. Inicjatywa kapitalistyczna nie może rozwijać się w kierunku wielkiego hurtu i nie może być bezpośrednim odbiorcą przemysłu państwowego.
26. Państwowy handel hurtowy (PCH) należy uważać za przejściowy, dodatkowy regulator handlu prywatnego,

konieczny w okresie niedostatecznej rozbudowy sieci spółdzielni.

W przyszłości Związek Gospodarczy Spółdzielni powinien przejmować od przemysłu i rozprowadzać planowo, za pośrednictwem całej racjonalnej sieci handlowej, całą podaż przemysłu w zakresie podstawowych dóbr spożycia i dóbr produkcyjnych dla warsztatów chłopskich i rzemieślniczych.

27. Do czasu objęcia tej roli przez spółdzielczość Związek Gospodarczy Spółdzielni i Państwowa Centrala Handlowa powinny być jedynymi odbiorcami przemysłu państwowego w tym zakresie.
28. Państw. Centr. Handlowa nie powinna w żadnym razie obejmować tych dziedzin handlu, w których udział handlu prywatnego jest mały i nie przewiduje się jego rozbudowy. Szczególnie dotyczy to rynku wiejskiego.

C. Handel zagraniczny

29. Udział spółdzielczości w handlu zagranicznym musi odpowiadać jej zadaniom na rynku wewnętrznym. Spółdzielczość musi objąć eksport rolny przemysłu spożywczego i rolnego i import dóbr masowego spożycia i zaopatrzenia warsztatów chłopskich i rzemieślniczych.

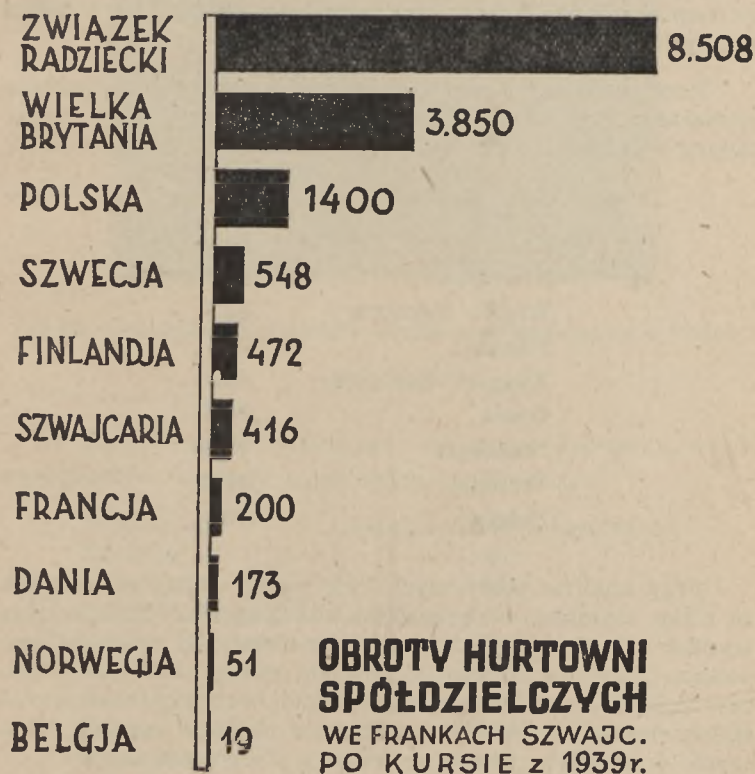
VII. Podbudowa społeczna

30. Udział i miejsce spółdzielczości w gospodarce narodowej opiera się na założeniu, że spółdzielczość jest narzędziem pracujących. Jej prężność i elastyczność gospodarcza, jej konkurencyjność wobec inicjatywy kapitalistycznej, jej sens społeczny i znaczenie wychowawcze zależą od czynnego udziału mas pracujących w zarządzie i kontroli ruchu na wszystkich szczeblach. Dlatego masowość ruchu spółdzielczego, właściwa organizacja i działanie samorządu spółdzielczego — są podstawowym warunkiem rozwoju spółdzielczości i jej wkładu w rozwój demokratycznej gospodarki narodowej w Polsce.

Tezy powyższe mają być przedyskutowane przez działaczy ruchu spółdzielczego, a w szczególności przez Zarząd i Prezydium Zarządu „Społem”, po czym wrócą na posiedzenie Rady Nadzorczej dla ich ostatecznego ujęcia jako wytycznych działalności „Społem”.

„Społem“ na tle spółdzielczych Hurtowni w Europie

Wielkie przemiany gospodarcze w Polsce i znaczne wzmocnienie gospodarcze spółdzielczości — wysunęły polski ruch spółdzielczy na trzecie miejsce w Europie. Po przeliczeniu obrotów hurtowni spółdzielczych w 10 państwach, w których spółdzielczość jest najwięcej rozwinięta, na franki szwajcarskie

po kursie z roku 1939, otrzymujemy podane w tabeli cyfry w milionach franków szwajcarskich.

Wprawdzie powyżej podane cyfry zestawiają obroty Związku Radzieckiego i Polski z roku 1946 z obrotami pozostałych hurtowni za rok 1945, jednakże wynikające stąd różnice w krajach zachodniej Europy nie są zbyt wielkie i trzecie miejsce Polski z pewnością nie ulegnie zagrożeniu. Nawet uwzględniając fakt, że „Społem“ część swych obrotów dokonało z prywatnymi odbiorcami, to również i wówczas trzecie miejsce Polski z pewnością zostanie zachowane.

Z powyższego wykresu wynika, że obroty hurtowni spółdzielczych w krajach słowiańskich przewyższają znacznie obroty wszystkich innych hurtowni spółdzielczych w Europie razem wziętych.

Przy porównaniu wysokości obrotów hurtowni na jednego mieszkańca we frankach szwajcarskich, otrzymujemy następującą kolejność:

Finlandia	131,1
Szwajcaria	99,1
Szwecja	87,2
Wielka Brytania	83,7
Polska	58,4
Związek Radziecki	48,6
Dania	45,8
Norwegia	17,6
Francja	4,8
Belgia	2,2

Przy analizie powyższych cyfr należy wziąć pod uwagę, że niska stosunkowo przeciętna dla Związku Radzieckiego wynika z tego, że spółdzielczość działała tam tylko na wsi, podczas gdy dla obliczenia przyjęto pełną liczbę mieszkańców Z.S.R.R., dla Danii uwzględniono obroty tylko hurtowe spółdzielczości spożywców, doliczenie obrotów central rolniczych wysunęłoby Danię na jedno z pierwszych miejsc.

Jeden ze sklepów Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Łodzi

Podobna kolejność utrzyma się przy obliczeniu, na ilu mieszkańców wypada jeden sklep spółdzielczy:

Finlandia	1 sklep na	598 mieszkańców	
Szwecja	1 „ „	1020 „	„
Szwajcaria	1 „ „	1403 „	„
Związek Radziecki	1 „ „	1411 „	„
Wielka Brytania	1 „ „	1892 „	„
Polska	1 „ „	1960 „	„
Norwegia	1 „ „	2897 „	„
Belgia	1 „ „	8150 „	„
Francja	1 „ „	8710 „	„

„Społem“ w trosce o rozwój spółdzielczości i dobro pracowników

**Dział Szkolenia, Personalny, Wydawnictw, Prasowy i Główny
Instruktoriat Spółdzielni**

„Stoimy na rozdrożu: rozwój społeczno-gospodarczy przygotował warunki szczęśliwości społecznej; od człowieka zależy jej realizacja“. (Z programu spółdzielczości polskiej, styczeń 1945 r.).

Rok 1945 to okres gorączkowej działalności „Społem“ nad zmontowaniem aparatu, rzuceniem do pracy maksymalnej liczby pracowników, którzy by mogli podjąć ogromne zadania powierzone spółdzielczości przez młode państwo, dźwigające się z ruin i zgłiszcz pookupacyjnych. Cóż więc dziwnego, że **szkolenie** ogranicza się w tym okresie do garści w lapidarnej formie podanych informacji i instrukcji pracowników, idącym na podbój spółdzielczy ziem nowo odzyskanych; działalność społeczno-wychowawcza — to właściwie tylko wytworzenie nastroju pracy społecznej, błogosławieństwo na drogę daleką „pionierom dzikiego zachodu“.

W rekordowym tempie aparat został zorganizowany. Sieć placówek „Społem“ pokryła teren całej Rzeczypospolitej. Dwadzieścia dwa tysiące nowych pracowników stanęło u warsztatu. Pierwsze zadanie zostało spełnione.

Rok 1946 — wysuwa na plan pierwszy konieczność krzepnięcia organizacji, doskonalenie form pracy, która już nie wszecz, ale w głąb pójść musiała.

Warunki normalizują się.

Praca gospodarcza wymaga przygotowanych zawodowo pracowników, różnorodność podejmowanych przez „Społem“ zadań — specjalizacji i odpowiedzialności, społeczny charakter spółdzielczej organizacji woła o powiązanie prac Związku

z potrzebami społeczeństwa zorganizowanego w spółdzielniach, o postawienie u steru nie kombinatora-przedsiębiorcy, ale pracownika — działacza społecznego.

Działalność szkoleniowa przybiera na wadze, z dorywczej o charakterze instrukcyjnym staje się planową, opartą na analizie potrzeb Związku.

Pogłębienie teoretyczne i praktyczne wiedzy fachowej pracowników, a przez to usprawnienie działalności „Społem” iść musi w parze z dążeniem do wzmocnienia więzi społecznej łączącej ich ze Związkiem i całym ruchem spółdzielczym.

Znaczny rozmach rozwojowy placówek i trudności oderwania na czas dłuższy pracowników od warsztatu pracy nie pozwoliły na to, aby myśleć o szkoleniu długofalowym, opartym na systematycznej, w szkole pobieranej nauce.

Szkolenie jest ciągle jeszcze w pewnej mierze dokształcające, oparte przede wszystkim na krótkoterminowych kursach — nosi jednak charakter bardziej niż w r. 1945 sprecyzowany i coraz bardziej zgodnie z potrzebami ruchu spółdzielczego — różniczkuje się.

W miejsce szkolenia kandydatów na pracowników, dominującego w r. 1945, wysuwa się szkolenie pracowników już zatrudnionych w kierunku specjalizacji i powierzania im stanowisk samodzielnych.

4 kursy dla kierowników oddziałów powiatowych szkołą 141 uczestników, którzy usprawnić mają działalność swych placówek. 8 kursów księgowych-bilansistów przygotowuje kadry 326 księgowych. 10 kursów dla 415 kandydatów na instruktorów spółdzielni, w tym dwa zorganizowane wspólnie ze Zw. Rewizyjnym dla członków ZWM i OMTUR, zacieśnić ma więź „Społem” z podbudową spółdzielczą — kładąc pierwsze podwaliny pod rozwój samorządu spółdzielczego.

Kursy samodzielnych magazynierów i sprzedawców ulepszyć mają pracę w 104 punktach sprzedaży „Społem” poprzez wyszkolenie odpowiedzialnych pracowników tego działu.

A jednocześnie 738 niesamodzielnych pracowników magazynowych, pomocy buchalteryjnej i działów sprzedaży kształci 21 kursów okręgowych przy przeprowadzanej w połowie roku decentralizacji szkolenia na okręgi wojewódzkie

z wykładowcami, rekrutującymi się spośród czołowych działaczy „Społem“ i pierwszorzędnych fachowców.

Kursy są ściśle zawodowe, atmosfera jednak wychowawcza, panująca na nich zasada oparcia życia zespołowego kursu na samorządzie, wieczory dyskusyjne i świetlice, a również i przeprowadzanie samodzielnej pracy samokształceniowej na seminariach, spełniają rolę społeczno-wychowawczą i ideowego nastawienia uczestników.

Rozwój „Społem“, w kierunku decentralizacji pionowej na branżowe wydziały, wyciska swoje piętno na tendencjach rozwojowych szkolenia. Obok szkolenia ogólno-handlowego występuje szkolenie branżowe — specjalizujące, które rok 1946 rozpoczyna 4 kursami w Ośrodku szkolenia młynarskiego w Kaliszu ze 141 uczestnikami (kierownicy młynów, nadmłynarze, inspektorzy i rewidenci młynów); 2 kursami dla sprzedawców i kierowników oddziałów włókienniczych (73 uczestników) oraz 2 kursami rolniczymi (62 uczestników). Wydział Mleczarsko-Jajczarski organizuje kursy jajczarskie, Wydział Przemysłowo-Rolny — 2 kursy dla brakarzy lnu w Żyrardowie. Główny Dział Transportowy przeprowadza 2 kursy dla kierowców samochodowych.

Rzecz prosta potrzeby szkolenia są tak ogromne, że przeprowadzone kursy w małej zaledwie mierze zaspokoić je mogą, niemniej jednak liczba 65 kursów z przeszło 3.000 uczestników stanowić musiała poważny wkład w podniesieniu poziomu pracowników Związku.

Krótki okres nauki na kursie uzupełniała nauka na **Spółdzielczych Kursach Korespondencyjnych**, prowadzonych przez Związek Rewizyjny Spółdzielni. Liczba pracowników „Społem“ zapisanych na wykłady, których 5 grup specjalnie SKK przystosowały do potrzeb „Społem“, wynosiła na koniec roku 3.194.

Celem usprawnienia nauki i jej usystematyzowania zorganizowany został konkurs najlepszych zespołów pracy na SKK, do którego zgłosiło się 1.373 pracowników ze 106 placówek.

Nagrodą na konkursie będzie bezpłatny udział uczestników zespołów we wczasach zorganizowanych przez „Społem“ lub letni obóz wędrowny po ziemiach zachodnich.

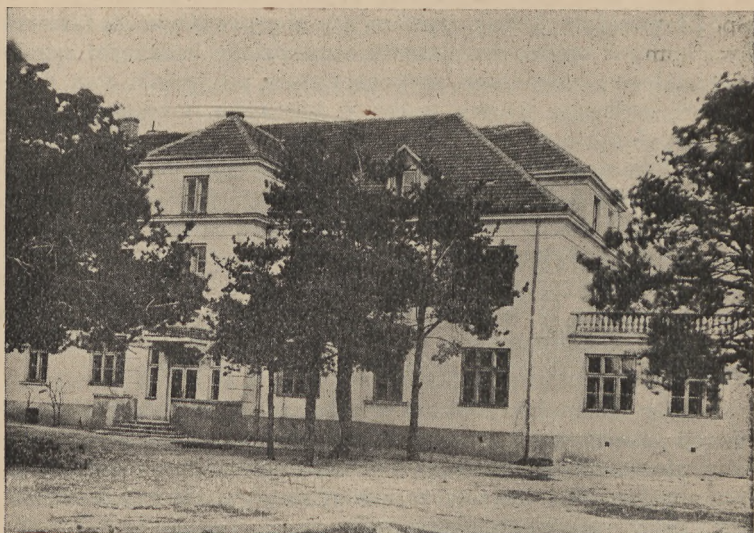
Za wcześniej jeszcze było na to, aby przyплыw sił nowych do „Społem“ oprzeć na elemencie młodzieży kończącej szkoły spółdzielcze i zawodowe, rozpoczynające po wojnie swą działalność; poważną jednak próbą w kierunku nawiązania między „Społem“ a szkolnictwem spółdzielczym kontaktu ściślejszego była **organizacja praktyk wakacyjnych**, na które skierowane zostały przez Związek 672 osoby spośród młodzieży, a udział „Społem“ w Radzie Wychowania Spółdzielczego, instytucji opiniodawczej dla szkolenia i wychowania pracowników i działaczy ruchu spółdzielczego i koordynującej wszelkie poczynania w tym zakresie, stawia „Społem“ w szeregu decydujących czynników, jeśli chodzi o program i kierunki rozwojowe szkolnictwa spółdzielczego na przyszłość.

Stały również kontakt z wydziałami spółdzielczymi organizacji ideowych młodzieży, wyrażający się w układaniu planów pracy, obsady kursów, pomocy materialnej i zatrudnianiu absolwentów kursów zapełniał dopływ ideowych działaczy i pracowników spółdzielczych.

Ogromna, rosnąca z dnia na dzień armia pracownicza „Społem“ w kilkunastu zaledwie procentach przechodząca w r. 1946 przez Kursy, aby stanowiąc zwarty zespół nie zaś sypkie morze wędrującego piasku, musiała być związana przy warsztacie pracy, zespólona ze Związkiem nie tylko oficjalną ręką stosunku służbowego, ale wskazaniem zadań i celów działalności „Społem“, wciągnięciem ogółu pracowników w krąg zainteresowań palącymi zagadnieniami, które rozwiązywała spółdzielczość z dnia na dzień.

Miesięczne zebrania pracowników podjęły to zadanie. Na 1950 protokołowanych zebraniach w placówkach „Społem“ na terenie całego Państwa — rozważane były i dyskutowane zagadnienia bieżące organizacji i rozwoju „Społem“ oraz ruchu spółdzielczego.

Prócz dyskusji nad wygłoszonymi referatami pracownicy mogli zapoznać się na zebraniach z wynikami działalności placówki, trudnościami, jakie napotykała ona w pracy, zamierzeniami na najbliższą przyszłość. Wymiana wspólna myśli, poruszane aktualne problemy ruchu spółdzielczego budzić musiały zainteresowania społeczne u najbardziej obywatelskich i opornych jednostek.

Ośrodek Szkoleniowy w Otwocku

Uzupełnieniem niejako zebrań miesięcznych pracowników stały się **wczasys**. Organizowane w ramach ogólnokrajowej akcji wczasów, podjętej przez Komisję Centralną Związków Zawodowych, wczasys zorganizowane zostały przez „Społem” w 10 Ośrodkach Szkoleniowych „Społem”, oddanych na okres letni dla celów wypoczynkowych. W otoczeniu pięknej przyrody, nad brzegiem morza, w górach, wśród puszczy i jezior Mazurskich w 43 dwutygodniowych turnusach wypoczynkowych we wczasach wzięło udział 1991 pracowników. W zespołowych zorganizowanych grupach prócz wypoczynku i regeneracji sił nadwątlonych ciężkim okresem wojny, wczasys drogą świetlic, gawęd przy ognisku, wieczorów dyskusyjnych i wspólnych wycieczek wzmacniały więź społeczną uczestników z ruchem spółdzielczym, budziły zainteresowania społeczne, wychowywały we wspólnym braterskim kręgu nowego człowieka.

Osobnym zagadnieniem była na odcinku pracowniczym **sprawa wynagrodzenia**. Rok 1946 był okresem stałych dążeń

„Społem“ do zapewnienia z jednej strony wszystkim pracownikom minimum egzystencji, z drugiej strony należytego wynagrodzenia pracowników wysokokwalifikowanych, których znaczny ruch był cechą charakterystyczną ubiegłego okresu. Dbając o materialną sytuację pracownika, mógł Związek położyć w ubiegłym roku duży nacisk na wzmocnienie dyscypliny i zwiększenie wydajności pracy.

Omawiając działalność społeczno - wychowawczą wspomnieć również należy o wydanych w roku 1946 przez „Społem“ 16 **wydawnictwach** broszurowych i książkowych, zarówno sprawozdawczych jak i propagandowych, w ogólnym nakładzie 223 tysiące egzemplarzy. Poza obsługą prasy codziennej i periodycznej materiałami spółdzielczymi, „Społem“ rozpoczęło w lipcu wydawnictwo własnego tygodnika „Tydzień“, którego celem jest infiltrowanie ideologii spółdzielczej wśród szerokich mas społeczeństwa niezorganizowanego. We wrześniu 1946 r. wspólnie ze Związkiem Rewizyjnym podjęto wydawnictwo „Spólnoty“; wreszcie na „Dzień Spółdzielczości“ przygotowano szereg materiałów propagandowych.

Nad pogłębieniem współpracy gospodarczej spółdzielni ze „Społem“ pracował **Główny Instruktoriat Spółdzielni**, utworzony 1 września 1946 r.

W momencie utworzenia Głównego Instruktoriatu Spółdzielni było już zatrudnionych 76 instruktorów przy oddziałach i składnicach, głównie na Ziemiach Odzyskanych.

Na 31.XII 1946 było już czynnych 182 instruktorów powiatowych, a obsada okręgowych instruktoriów wynosiła 33 osoby.

W ciągu 4-miesięcznego okresu pracy instruktorów powiatowych w r. 1946 przypadło:

na pracę terenową	5 340 dni
„ biurową	5 382,5 „
odpoczynek	1 852,5 „
chorobę	202 „
urlop	264 „

Niekorzystny stosunek dni pracy terenowej do biurowej jest wytłumaczony, ponieważ w początkowych tygodniach

instruktorzy musieli zużyć dużo czasu na miejscu w celu zaznajomienia się z terenem i warunkami pracy. Zużyli na ten cel również część dni wypoczynkowych.

Najlepszy stosunek poświęcenia czasu na pracę terenową wykazały okręgi:

Olsztyn	47,6 %
Szczecin	44,8 %
Łódź	44 %

najgorszy:

Lublin	12 %
Kraków	29,4 %
Rzeszów	31,2 %

przy przeciętnej dla wszystkich okręgów 41%.

Na odpoczynek, chorobę i urlop najmniej czasu zużyły okręgi:

Szczecin	15,2 %
Olsztyn	15,8 %
Wrocław	16,2 %

W czasie pracy w terenie instruktorzy najwięcej uwagi poświęcali zacieśnieniu współpracy spółdzielni ze „Społem“ (18%), rozbudowie gospodarczej spółdzielni (13,5%), organizowaniu spółdzielni (12%). Najmniej zajmowali się konferencjami i kursami kształceniowymi (3,5%) i posiedzeniami rady oddziału (3,5%).

Krótki okres pracy instruktorów, okres, który może być właściwie uważany za przygotowawczy, wykazał bezspornie, że powołanie aparatu instruktorskiego było konieczne. Działalność instruktorów wpłynęła w poważnym stopniu na zacieśnienie współpracy spółdzielni ze „Społem“. Na odcinku rozbudowy gospodarczej spółdzielni można również zanotować pozytywne wyniki. Dalsze montowanie aparatu i usprawnianie jego działalności wpłynie niewątpliwie dodatnio na rozwój ruchu spółdzielczego.

Współpraca z organizacjami bratnimi i instytucjami społeczno-politycznymi

W życiu spółdzielczym i społeczno-gospodarczym Polski Ludowej bierze udział cały szereg organizacji gospodarczych, zawodowych i społecznych.

Z wszystkimi tymi organizacjami łączy „Społem“, jako największą organizację gospodarczą spółdzielczości, wspólne więzy światopoglądu demokratycznego, pracy nad odbudową Polski Odrodzonej, walki o wprowadzenie w życie zasad nowego, sprawiedliwego ustroju społecznego, opartego o pracę, jako jedyny właściwy miernik wkładu społecznego, o sojusz klasy robotniczej i chłopskiej. Wspólnie z tymi organizacjami występował Związek „Społem“ zawsze, gdy chodziło o zamianowanie swojego pozytywnego stosunku do poczynąń ruchu demokratycznego w Polsce, o utrzymanie wszystkich zdobyczy tego ruchu, o pomnożenie wysiłków nad odbudową naszego Państwa. Zarząd Związku postanowił w imieniu ruchu spółdzielczego wypowiedzieć się publicznie za pozytywną odpowiedź na wszystkie pytania w Głosowaniu Ludowym dnia 30.VI 1946 r. Zarząd i pracownicy Związku wzięli również bardzo czynny udział w przygotowaniu zwycięstwa Bloku Demokratycznego w wyborach do I-go Sejmu Ustawodawczego Odrodzonej Polski, stając w ten sposób wyraźnie po tej stronie, która buduje nowy ustrój polityczny, społeczny i gospodarczy naszego kraju.

Z wieloma organizacjami politycznymi, społecznymi i gospodarczymi łączyły Związek „Społem“ żywe stosunki. Zasady społeczne spółdzielczości, jej zadania i cele obchodzą dziś nie tylko samych spółdzielców, lecz znalazły zrozumienie wśród wszystkich stronnictw demokratycznych naszego kraju. Świadczą o tym zainteresowanie, jakie przejawiają ruchem spółdzielczym, a zwłaszcza Związkiem „Społem“, wszelkie partie robotnicze i ludowe, które stworzyły specjalne komisje dla

przepracowywania zagadnień spółdzielczych, wreszcie udział członków tych partii w bieżącej pracy Związku „Społem“ i spółdzielni.

Uroczystość obchodu święta Spółdzielczości w dn. 29. IX. 1946 r.
w sali „Roma“ w Warszawie

Wśród bratnich organizacji spółdzielczych osobne miejsce należy się stosunkowi „Społem“ do **Związku Rewizyjnego Spółdzielni R.P.** Organizacje te połączone są ze sobą bardzo

ściśle terenowym samorządem spółdzielczym. Rady powiatowe czy okręgowe Związku Rewizyjnego i „Społem“ z małymi wyjątkami mają tę samą podstawę organizacyjną, ten sam skład i bardzo zbliżone cele. Stąd też największe nasilenie współpracy przypada właśnie na te szczeble organizacyjne. Ze Związkiem Rewizyjnym łączy nas wspólna troska o dobro i rozwój ruchu spółdzielczego, szczególnie zaś praca nad wychowaniem i wyszkoleniem kadr pracowników spółdzielczych. Wspólnym wysiłkiem Związku Rewizyjnego i „Społem“ doszło do wznowienia wydawnictwa „Spólnoty“. Nader żywa była również współpraca w przygotowaniu i opracowaniu też i liczb Planu Odbudowy Gospodarczej w sektorze spółdzielczym.

Pośród innych centralnych organizacji spółdzielczych należy wymienić ożywione stosunki, łączące „Społem“ z Centralą Finansową ruchu **Bankiem Gospodarstwa Spółdzielczego**. Współpraca ta rozwijała się po linii uwzględnienia najżywniejszych interesów naszej spółdzielczości, w pełnym zrozumieniu wagi pracy obu central spółdzielczych.

„Społem“ pośpieszyło z pomocą odbudowanemu w ubiegłym roku **Naukowemu Instytutowi Spółdzielczemu**, doceniając w całej pełni doniosłość naukowych badań społecznych i gospodarczych tak dla dobra Związku jak i całego ruchu spółdzielczego.

Również ze **Spółecznym Przedsiębiorstwem Budowlanym** łączyła „Społem“ współpraca na odcinku gospodarczym. SPB jest m. in. głównym wykonawcą robót inwestycyjnych, prowadzonych przez „Społem“.

Przedstawiciele Związku brali udział w pracach wszystkich tych organizacji, a także szeregu innych pomniejszych — jako członkowie władz nadzorczych tych organizacji — i na odwrót, co jeszcze silniej uwydatniało współpracę wszystkich organizacji spółdzielczych.

Specjalną uwagę kierował Związek „Społem“ na współpracę z organizacjami zawodowymi.

Ze **Związkiem Samopomocy Chłopskiej** zawarte zostało w dniu 8 marca ub. r. porozumienie, którego doniosłość polega na niedopuszczeniu do rozbicia ruchu spółdzielczego na odrębne ruchy spółdzielczości wiejskiej i miejskiej. Uznanie

„Społem“ za jedną centralę spółdzielczości wiejskiej i miejskiej w Polsce jest realizowaniem zasady jedności ruchu, wprowadzonej w czyn uchwałami Kongresu w Lublinie z listopada 1944 r. Zasady tej „Społem“, jako wyrazu idei jedności działania społeczno-gospodarczego klas pracujących wsi i miast, broniło i bronić będzie konsekwentnie w interesie ludu pracującego wsi i miast i spółdzielczości polskiej.

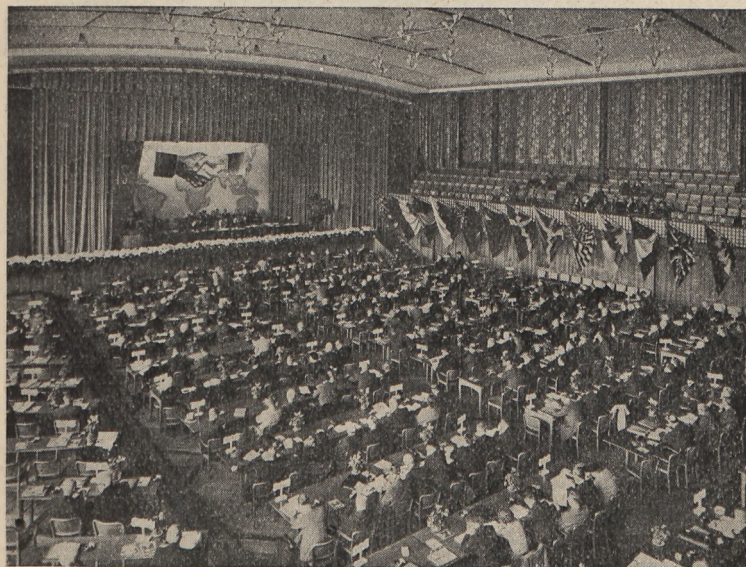
Zawiązane stosunki gospodarcze między Związkiem „Społem“ a Spółdzielniami Samopomocy Chłopskiej układają się coraz lepiej, zbliżając te spółdzielnie i Związek „Społem“ w rzeczowej współpracy i wysiłku nad podniesieniem stopy życiowej wsi polskiej i rozwoju organizacji spółdzielczej. Ważne i szczególnie wdzięczne zadanie otwiera się tu przed stworzonym na podstawie porozumienia Wydziałem Przemysłowo-Rolnym, obejmującym swoim zakresem coraz szerszy zakres przemysłu rolnego i potrzeb gospodarczych wsi, poza organizacją obrotu ziemiopłodami i artykułami przemysłowymi, które to zagadnienia rozwiązują inne Wydziały Związku. Ścisła łączność interesów gospodarczych Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej ze Związkiem „Społem“ pozwala żywić pozytywne nadzieje co do dalszego pomyślnego rozwoju tych stosunków.

Z Komisją Centralną Związków Zawodowych „Społem“ współpracowało szczególnie ściśle na polu szkolenia, pomagając wydatnie przy urządzaniu kursów spółdzielczych dla działaczy Związków Zawodowych. Stworzony przy KCZZ Wydział Spółdzielczy przy pomocy sieci referentów spółdzielczych we wszystkich Okręgowych Komisjach Zw. Zaw. oraz przy współudziale „Społem“ otacza baczną opieką rozwój akcji spółdzielczej na terenie organizacji zawodowych.

Związek „Społem“ otaczał również gorącą opieką rozwój akcji spółdzielczej na terenie **organizacji młodzieżowych, jak OMTUR, ZWM, „Wici“**. Dalszy bowiem rozwój ruchu spółdzielczego zależy w wielkim stopniu od stworzenia wielkiej armii działaczy spółdzielczych i stałego uzupełniania jej kadr. Stąd też Związek „Społem“ utrzymywał bardzo ożywione stosunki z istniejącymi na terenie tych organizacji komórkami spółdzielczymi, współpracując wydatnie w organizowaniu wychowania i szkolenia kadr młodych pionierów spółdziel-

czości w Polsce, oddając do dyspozycji Związków Młodzieżowych całą swą techniczną organizację szkoleniową i śpiesząc z pomocą materialną. Wyrazem osiągnięć pracy na tym terenie był wspaniały udział młodzieży w uroczystościach Dnia Spółdzielczości i 35-letniego jubileuszu „Społem“, gdzie przejawiał się wielki entuzjazm młodzieży dla spółdzielczości polskiej i jej pracy.

Członkowie władz i działacze „Społem“ brali czynny udział w pracach Krajowej Rady Narodowej, jako jej członkowie. Podkreślić należy tu specjalnie pracę na terenie Komisji Aproprowizacji, Handlu i Spółdzielczości, która na wniosek posłów ze spółdzielczości opracowała i przyjęła: zasady kooperatyzacji przemysłu, wnioski w sprawie rozbudowy detalicznego aparatu spółdzielczego i szereg innych. Również przy współudziale przedstawicieli ruchu spółdzielczego w K.R.N. uchwalone zo-

Międzynarodowy Kongres Spółdzielczy w Zurichu w październiku
1946 r.

stały tezy gospodarki planowej odnośnie spółdzielczości, stwierdzające autonomię ruchu spółdzielczego w zakresie przygotowania i wykonania planu gospodarczego.

Z zakresu współpracy międzynarodowej wymienić należy udział polskiej delegacji w pracach **Międzynarodowego Związku Spółdzielczego** w Zurichu w październiku 1946 r. Delegacja polska miała możliwość nawiązania z powrotem kontaktu z bratnimi ruchami spółdzielczymi za granicą, biorąc nadto żywy udział w pracach Kongresu.

Specjalnie zaś należy podkreślić **odwiedziny**, jakie złożyli spółdzielcy polscy, a w ich liczbie i przedstawiciele „Społem”, **spółdzielcom Związku Radzieckiego**. Mieli oni możliwość z jednej strony stwierdzić naocznie pozytywne osiągnięcia radzieckiego ruchu spółdzielczego, z drugiej zaś strony zapoznać się z doświadczeniami jego pracy, szczególnie cennymi dla naszej spółdzielczości, zwłaszcza w zakresie gospodarki planowej, w której tak spółdzielczość radziecka jak i polska odgrywa wybitną rolę. Serdeczność przyjęcia delegacji polskiej przez bratnich spółdzielców radzieckich, szczerą wymianę zdań i doświadczenia obydwu ruchów wskazują na silne więzy przyjaźni, jaka łączy i będzie łączyć obydwa narody także w dziedzinie spółdzielczości.

ORIENTACYJNY BILANS ANALITYCZNY

„SPOŁEM“ ZWIĄZKU GOSPODARCZEGO SPÓŁDZIELNI R. P.

W WARSZAWIE

NA DZIEŃ 30 CZERWCA 1946 R.

STAN CZYNNY

I. Kasa	91.596.075,18		
Banki	804.377.981,22		
Towary	3.748.568.313,15		
Surowce i Fabrykaty	373.095.451,65		
Inkasa i Zaliczenia	909.265,28		
Odbiorcy	1.284.849.138,29		
Dostawcy	1.258.174.520,50	7.561.570.745,27	
Weksle		23.685.226,75	7.585.255.972,02
II. Różni		1.188.799.334,99	
Sumy Przechodnie		387.650.066,04	
Rozliczenia Międzyokresowe		8.151.164,47	
Operacje w drodze i rozliczenia międzywydziałowe		1.368.278.284,01	2.952.878.849,51
III. Nieruchomości własne	39.139.468,20		
Amortyzacja	9.698.110,81	29.441.357,39	
Ruchomości	299.201.435,58		
Amortyzacja	266.391.609,12	32.809.826,46	
Maszyzny i Urządzenia	26.959.226,96		
Amortyzacja	10.911.588,04	16.047.638,92	
Odbudowa i Remonty obcych nieruchomości	103.584.215,13		
Amortyzacja	70.748.176,10	32.836.039,03	
Udziały i Papiery procentowe		7.623.467,89	
Nieruchomości Przemysłowe dzierżawione	19.475.631,38		
Maszyzny i Urządzenia dzierżawione	15.256.374,39	34.732.005,77	153.490.335,46
IV. Różne Należności Przedwojenne			2.478.024,91
V. Należności okupacyjne bankowe Centrali			4.556.771,01
			10.698.659.952,91
VI. Różne Sumy Pozabilansowe czynne:			1.743.682.651,05

10.698.659.952,91

ORIENTACYJNY RACHUNEK STRAT I NADWYŻEK
"SPOŁEM" ZWIĄZKU GOSPODARCZEGO SPÓŁDZIELNI R. P. W WARSZAWIE
NA DZIEŃ 30 CZERWCA 1946 R.

STRATY

Koszty Handlowe Placówek Handlowych	1.228.562,861,13	Nadwyżka brutto Placówek Handlowych	1.520.990,454,24
Koszty Handlowe Placówek Przemysłowych	335.701,108,43	Provizje Placówek Handlowych	535.269,786,26
Koszty Handlowe Placówek Transportowych	107.273,125,49	Razem	2.056.260,240,50
Razem:	1.671.537,095,05	Dochody Placówek Przemysłowych	507.166,491,22
Procenty zapłacone	38.955,338,09	Dochody Placówek Główn. Działu Transportowego	113.941,225,57
Amortyzacja bieżąca:		Dochody z Nieruchomości	1.266,905,92
Nieruchomości	43.140,818,52	Inne Wpływy	2.869,050,47
Ruchomości	98.320,620,97	Dochody Nadzwyczajne	13.577,010,26
Maszyn	1.952,389,61		
Utrzymanie Nieruchomości	143.413,829,10		
Inne wydatki	3.761,113,64		
Rezerwy na rabaty handlowe i podatki	17.380,027,80		
Straty Nadzwyczajne	490.000,000,—		
Czysta Nadwyżka	55.351,658,—		
	274.681,862,26		
	2.695.080,923,94		
			2.695.080,923,94

NADWYŻKI

OMÓWIENIE BILANSU

Działalność gospodarcza Związku opiera się na funduszach obcych pożyczonych.

Kredyty bankowe są w dalszym ciągu podstawą finansowania obrotów towarowych.

Stosunek funduszy własnych do obcych kształtuje się następująco:

rok 1945 — jak 1:22
30/6. 1946 — jak 1:11
30/9. 1946 — jak 1:10
przed wojną — jak 1:3

Rozwój gospodarczy Związku, mimo stałej poprawy stosunku funduszy własnych do obcych, wymaga ciągłych starań o nowe kredyty, ponieważ wzrost własnych środków obrotowych, pochodzących z nadwyżek, nie nadąża za wzrostem obrotów.

Finansowanie potrzeb towarowych Związku z kredytów bankowych odbywało się na podstawie planu finansowego na rok 1946.

Plan realizowaliśmy bez poważniejszych trudności i odchyleń w czasie do m-ca października 1946 r. Poczynając od października realizacja planu została wstrzymana, a to na skutek wprowadzenia w tym czasie ograniczeń kredytowych.

Ograniczenia kredytowe zbiegły się z poważnym wzrostem obrotów towarowych Związku oraz ze zmianą ich charakteru.

Z rozdzielnictwa towarów zreglamentowanych po cenach sztywnych przechodzimy stopniowo do obrotów wolnorynkowych, wymagających znacznie wyższych środków obrotowych.

Rentowność Związku w roku 1946 jak to wynika z orientacyjnego bilansu na dzień 30 czerwca 1946 r. jest zadawalająca, bowiem nadwyżka netto w stosunku do osiągniętych w tym czasie obrotów wynosi około 1,5%.

Pracownia

T R E Ś Ć

	str.
Przedmowa	5
Struktura organizacyjna „Społem“	11
Samorząd „Społem“	24
Kronika najważniejszych wydarzeń 1946 r.	36
Działalność gospodarcza „Społem“ w 1946 r.	40
Okręgi „Społem“	86
Udział Zw. „Społem“ w zagospodarowaniu Ziemi Odzyskanych	99
„Społem“ dziś i przed wojną	105
„Społem“ na tle planu trzyletniego	114
Miejsce spółdzielczości w gospodarce narodowej	126
„Społem“ na tle spółdzielczych hurtowni w Europie	131
„Społem“ w trosce o rozwój spółdzielczości i dobro pracowników	134
Współpraca z organizacjami bratnimi i instytucjami społeczno-politycznymi	141
Orientacyjny bilans analityczny „Społem“ na dzień 30.VI.1946 r.	147

1946r ryd 1947

BIBLIOTEKA
UNIwersytecka
Gdańsk

C^u 12683